

การศึกษาโคมในจังหวัดเชียงใหม่

ปริญญานิพนธ์

ของ

อนุমান สมบูรณ์ศิลป์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

ตุลาคม 2547

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

748.52

31960

ร. 8

การศึกษาโคมในจังหวัดเชียงใหม่

บทคัดย่อ

ของ

อนุমান สมบูรณ์ศิลป์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

ตุลาคม 2547

อนุนาน สมบูรณ์ศิลป์. (2547) การศึกษาโคมในจังหวัดเชียงใหม่

ปริญญาโทนิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม : ผู้ช่วยศาสตราจารย์

นวลลออ ทินานนท์ รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์โคมในเขตอำเภอเมืองและอำเภอสарภักจังหวัดเชียงใหม่อันเป็นกลุ่มชุมชนและกลุ่มบุคคลกลุ่มสุดท้ายที่ยังทำโคมเพื่อเผยแพร่และทำเป็นอาชีพอยู่โดยได้ศึกษาโคมทั้งหมด จำนวน 50 ตัวอย่างจากโคมที่พบทั้งหมด 200 ชิ้น ที่มีลักษณะเป็นโคมต้นแบบ เป็นตัวแทนของโคมแต่ละรูปแบบ ในประเด็นของ รูปแบบ ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่ง คติความเชื่อ กระบวนการสร้างสรรค์ นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ประกอบภาพ

จากการศึกษาวิจัยพบว่า โคมแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ โคมถือ โคมแขวน โคมลอย โคมพัด และในแต่ละประเภทได้แบ่งเป็นหลายรูปแบบ

รูปแบบของโคมเป็นรูปแบบง่าย ๆ จัดแปลงมาจากรูปทรงธรรมชาติได้แก่ รูปผีเสื้อ รูปดอกบัว รูปดาว และรูปทรงเรขาคณิตได้แก่ รูปสี่เหลี่ยม รูปกระบอก รูปวงกลม รูปแปดเหลี่ยม รูปหกเหลี่ยม

ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งโคม มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาระหว่างครูกับลูกศิษย์และบุคคลในชุมชนด้วยกัน โครงสร้างของลายจะมีความคล้ายกันจะแตกต่างกันก็ในรายละเอียด และการนำลวดลายไปใช้ประดับโคม ช่างทำโคมบางคนได้มีการดัดแปลงลวดลายที่พบเห็นตามจิตรกรรมฝาผนัง โบสถ์ หรือวิหาร ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้กับโคมของตนเองก็มี

โคมถือ มีลายประจำยามเป็นลายหลัก โคมแขวน ตัวโคมและหางโคมประดับด้วยลายประจำยาม แก้วชิงดวง และหมอนน้ำปูระณะงูจะเป็นลายหลักและมีลายประดับมุมเกี่ยวตะขาบ ดาวกระจาย กระจึงเป็นลายประดับ โคมลอย ไม่มีลายประดับ โคมพัดมีลายฉลุเป็นภาพการเล่นพื้นบ้านและ 12 ราศีเป็นลายหลักประดับด้วยลายประจำยาม ลายเกี่ยวตะขาบ และลายประดับมุม

คติความเชื่อ โคมได้สนองคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ชาวบ้านมีความเชื่อว่าการถวายโคมให้กับศาสนสถาน นอกจากจะเป็นการบูชาพระรัตนตรัยแล้วยังเชื่อว่าจะทำให้มีผิพรรณ วรณะสวยสดงดงาม เป็นผู้มียศถาบรรดาศักดิ์ และถ้าบุคคลใดนำโคมไปแขวนยังที่พักอาศัย ก็จะเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของบ้าน นอกจากนั้นยังเป็นการประดับตกแต่งสร้างความสวยงาม

กระบวนการสร้างสรรค์โคม ประกอบด้วยวัสดุและเครื่องมือในการทำโคม วัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นวัสดุจากธรรมชาติ และใช้สืบเนื่องกันมาจากในอดีต เช่น ไม้ไผ่เหี้ยะ กระดาษสา กระดาษว่าว เชือก ด้ายไหมพรม แป้งเปียก ผ้า จนในปัจจุบันวัสดุบางอย่างถูกปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมและประหยัดตามสมัยนิยม เช่น ลวดเย็บกระดาษ กาวลาเกอร์ ลวด ปิ่นกาว เครื่องมือที่ใช้ในการทำโคมเป็นเครื่องมือที่ใช้กันทั่วไปคือ มีด คัตเตอร์ กรรไกร ค้อน สว่าน วิธีการทำโคมประกอบด้วย 5 ขั้นตอนคือ เตรียมวัสดุอุปกรณ์ ทำโครงสร้างตัวโคมและหูโคม ปิดทับด้วยกระดาษสาหรือผ้า ทำหางโคม พับดัดลวดลายประดับโคม และตกแต่งลวดลาย

ผลของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ช่วยให้สามารถบันทึกข้อมูลที่ปรากฏ เกี่ยวกับงานโคมในจังหวัดเชียงใหม่ไว้เป็นหลักฐานและผู้วิจัยเห็นว่าควรจะมีหน่วยงานราชการที่มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่เข้ามาประสานงานเพื่อทำการอนุรักษ์โคมกระดาษล้านนาไว้ให้แก่อนุชนรุ่นหลังได้ชื่นชมและศึกษาหาความรู้ต่อไป

The Study of Khom (Traditional Lanterns) in Chiang Mai.

AN ABSTRACT

BY

ANUMARN SOMBOONSILP

Presented in partial fulfillment of the requirement
for the Master Education degree in Art Education
at Srinakarinwirot University

October 2004

Anuman Somboonsilp. (2004) *The Study of Khom (Traditional Lanterns) in Chiang Mai*.

Master Thesis, M.Ed. (Art Education). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University.

Advisor Committer : Asst. Prof. Nuanla-or Thinanon, Assoc. Prof. Wannarat Tangcharoen

This study aims at analyzing "*khom*", the northern traditional lantern, still made for a living only by communities in Muang and Saraphi Districts, Chiang Mai Province. 50 samples have been selected from a total collection of 200 pieces, on the basis of their form, decorative design, traditional beliefs entailed and the process of creation. The research is accompanied by illustrations and a description of the analytical method used.

Khom can be categorized into 4 types, portables, hangings, floating (like hot air paper balloons), and rotating with shadow figuration. Each of the types can be divided into several forms.

The *khom* shape and figure are simple adaptations from nature and geometry.

The natural designs used, for example, are these of the butterfly, ant's nest, lotus, star, and drop of water. The geometrical forms, for example, are square, cylindrical, circular, octagonal, and hexagonal.

The decorative designs used have been handed down from teacher to student in the same community. The design structures are usually similar but differ in their details and application. Some of *khom* craftsmen adapt designs commonly seen in traditional mural painting in temples or wats.

Handle *Khom* is usually decorated with diagonal square design. Hanging *Khom*'s basic decorative designs, both in its body and tail are diagonal square, pie-shaped and lotus-flowerpot design, put together with corner triangle, sunflower and zig-zag design. Floating *Khom* has no decorative design. Shadow-play *Khom* is basically decorated with performed images of folk playing and twelve sign of zodiac, put together with diagonal square, zigzag, and corner triangle design.

Traditional beliefs about the *khom* reflect Buddhist traditional beliefs. Folk people believe that offering *khom* at a religious place, apart from acting as a prayer to the Triple Gem, will make them beautiful and wise. If they hang the *khom* at their dwelling, apart from its decorative purpose, it will be auspicious.

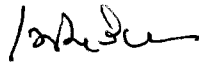
The materials used in making *khom* are generally the same as those used in the past such as bamboo sticks, mulberry paper, kite paper, rope, thread, knitting wool, paste, cloth. In modern times, some more appropriate materials have been adopted such as staples, latex adhesive, wire, glue guns. The tools used in making *khom* are common ones such as the knife, cutter, scissors, mallet, chisel, etc. There is some adaptation of the tool size to make them fit for use with a mallet or chisel. The procedure for making *khom* has six stages: materials and tools preparation, framework and handle making, applying mulberry paper or cloth, making the tail, folding and cutting the decorative design, and applying the design.

The result of this study provides a record of existing information about handicraft of *khom* in Chiang Mai to serve as an evidence. I think Government organization concerning about art and culture in Chiang Mai should work together to preserve paper lantern for our younger generation's admiration and education.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง

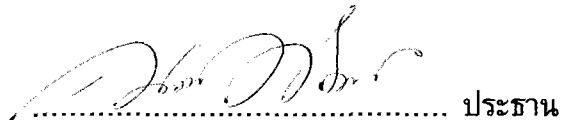
การศึกษาโคมในจังหวัดเชียงใหม่
ของ
นายอนุนาน สมบูรณ์ศิลป์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

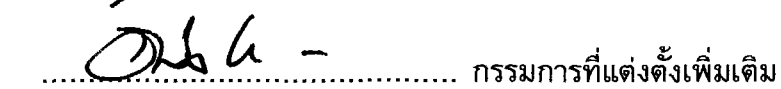
..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศิริ จีระเดชากุล)
วันที่ .../... เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2547

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

..... ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นवलลอ ทินานนท์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ สุขเศรษฐศิริ)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย)

ประกาศคุณูปการ

รายงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีเพราะความกรุณาของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์นวลลออ ทินา นนท์และรองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ ตลอดจนแก้ไข ข้อบกพร่องต่าง ๆ อย่างละเอียดทุกขั้นตอน ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเมตตาที่ได้รับในครั้งนี้ จึงขอกราบ ขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ในภาควิชาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ ทุกท่านที่ได้เอาใจใส่และ เมตตาผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณ นายสิงห์แก้ว มโนเพชร นางบัวไหล คณะปัญญา นายเบญจพล สิทธิประณีต นายบรรเจิด บัณฑิตษฐ์ นายพลเทพ บุญหมื่น นายจันทร์ แก้วมาลา นายไสว นวลพิน และนางฟอง คำ หล้าปินตา สำหรับข้อมูลการทำวิจัยอันมีคุณค่ายิ่ง

ขอขอบคุณนายธีรพล คุ่มทรัพย์ และนายวารุต ยืนนาน สำหรับความช่วยเหลือต่าง ๆ ขณะที่ผู้ วิจัยค้นคว้าข้อมูลที่เชียงใหม่

ผลของความสำเร็จในการศึกษา และการวิจัยครั้งนี้ขอมอบให้คุณพ่อ คุณแม่ คุณอา พี่ น้องๆ ใน ครอบครัว และเพื่อนๆ ที่คอยเป็นกำลังใจในการทำวิจัยในครั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณ

อนุমান สมบูรณ์ศิลป์

สารบัญ

บทที่

หน้า

1	บทนำ.....	1
	ภูมิหลัง.....	1
	ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	3
	ความสำคัญของการวิจัย.....	3
	ขอบเขตของการวิจัย.....	3
	ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย.....	3
	นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	5
	ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของจังหวัดเชียงใหม่.....	5
	ความเป็นมาของจังหวัดเชียงใหม่.....	5
	สภาพแวดล้อม ภูมิศาสตร์ และสภาพสังคม.....	11
	ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโคม.....	13
	ประวัติความเป็นมา.....	13
	งานฉลองกระดาดในโคม.....	20
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	23
3	วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	25
	การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	25
	การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	26
	การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล.....	26
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	27
	รูปแบบของโคม.....	27
	ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่ง.....	63
	คติความเชื่อ.....	111
	กระบวนการสร้างสรรค์.....	112
5	สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	119
	ความมุ่งหมายของงานวิจัย.....	119
	ขอบเขตของการวิจัย.....	119
	การวิเคราะห์ข้อมูล.....	119
	สรุปผลการศึกษาค้นคว้า.....	120
	รูปแบบของโคม.....	120
	ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่ง.....	120

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

หน้า

5 (ต่อ)	คติความเชื่อ.....	121
	กระบวนการสร้างสรรค์.....	121
	อภิปรายผล.....	121
	ข้อเสนอแนะ.....	123
	ข้อเสนอแนะทั่วไป.....	123
	ข้อเสนอแนะในงานวิจัย.....	123
	บรรณานุกรม.....	124
	ประวัติย่อผู้วิจัย.....	126

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
แสดงการเปรียบเทียบรูปแบบและลวดลายของโคม.....	99

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1. โคมดอกบัว.....	29
2. โคมดอกบัว.....	29
3. โคมหุกระต่าย.....	30
4. โคมกระบอก.....	38
5. โคมกระบอก.....	38
6. โคมกระบอก.....	39
7. โคมกระบอก.....	39
8. โคมกระบอก.....	40
9. โคมกระบอก.....	40
10. โคมฉัตร.....	41
11. โคมฉัตร.....	41
12. โคมฉัตร.....	42
13. โคมฉัตร.....	42
14. โคม 8 เหลี่ยม.....	43
15. โคม 8 เหลี่ยม.....	43
16. โคม 8 เหลี่ยม.....	44
17. โคม 8 เหลี่ยม.....	44
18. โคม 8 เหลี่ยม.....	45
19. โคมแอม.....	45
20. โคมแอม.....	46
21. โคมแอม.....	46
22. โคมแอม.....	47
23. โคม 3 ชั้น.....	47
24. โคม 3 ชั้น.....	48
25. โคมไหม้ไ้.....	48
26. โคมไหม้ไ้.....	49
27. โคมไห.....	50
28. โคมกระจัง.....	50
29. ชื่อโคมไห.....	51
30. ชื่อโคมไห.....	52
31. ชื่อโคมเงี้ยว.....	53
32. โคมนกหัสติลิงค์.....	54

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ

หน้า

33. โคมเจี้ยว.....	54
34. โคมเจี้ยว.....	55
35. โคมเจี้ยว.....	55
36. โคมรังมดส้ม.....	54
37. โคมญี่ปุ่น.....	54
38. โคมญี่ปุ่น.....	55
39. โคมผีเสื้อ.....	55
40. โคมแขวน.....	56
41. โคมดาว.....	56
42. โคมดาว.....	57
43. โคมแวนสายดาพระพุทธรเจ้า.....	57
44. โคมดาว.....	58
45. โคมดาว.....	58
46. โคมลอย.....	59
47. โคมผัด 12 ราศี	61
48. โคมผัดการละเล่นของเด็กไทย.....	61
49. โคมผัดการละเล่นของเด็กไทย.....	62
50. โคมผัด 12 ราศี	62

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

โคมเป็นงานศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวล้านนา ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้จากวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ใช้สอยอำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีวิต ความเชื่อ ตลอดจนการดำเนินชีวิตประจำวัน แสดงให้เห็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบทอดมาช้านาน ได้รับการพัฒนาสืบทอดกันมาจากรูปแบบที่เรียบง่ายมาสู่ความละเอียดประณีตงดงาม แต่งไว้ด้วยคุณค่าทางศิลปะ แต่ละชิ้นก็มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว แสดงให้เห็นถึงวิถีการดำรงชีวิตไทยในอดีต มีความสัมพันธ์กับงานหัตถกรรม

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544 : 42) กล่าวว่า “ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์สั่งสมไว้ในการปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา

ภูมิปัญญาเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้น ตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานที่อยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่ สิ่งแวดล้อมอื่น ที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน แล้วรับเอา หรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างสรรค์ประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น

ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอก และภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำเพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความแตกต่างกันออกไปตามท้องถิ่น มีวิธีการสร้างสรรคงานเพื่อตอบสนองความต้องการด้านปัจจัยสี่คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค นอกจากนี้ยังสร้างสรรค์สิ่งเพื่อตอบสนองความต้องการทางใจ เช่น ศาลา ประเพณีวัฒนธรรม และศิลปกรรม ในส่วนที่เป็นศิลปกรรมที่คนในท้องถิ่นสร้างสรรค์ขึ้นโดยใช้วัสดุที่ได้จากท้องถิ่นและวิธี สร้างสรรค์ที่เป็นของคน เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตหรือใช้ในครอบครัวและชุมชน ทั้งยังมีการสืบทอดการสร้างสรรคงานต่อกันมา ศิลปะรูปแบบนี้เรียกว่า ศิลปะพื้นบ้าน พื้นฐานความรู้ของชาวบ้าน เกิดจากประสบการณ์สืบทอดมาทั้งทางประสบการณ์ทางตรงและทางอ้อม ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้ใหญ่หรือผู้ที่สละสมกันมาหรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เอง ที่นำมาแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้อย่างสมสมัย เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (People Wisdom) หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (Local Wisdom) ฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเกิดการสะสมการเรียนรู้เป็นระยะเวลายาวนาน คณะกรรมการส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ (สมฤทธิ์ ทองเถื่อน. 2537 : 3 อ้างอิงจากคณะกรรมการส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ. 2534 : 13)

โคมจัดว่าเป็นงานศิลปพื้นบ้านแขนงหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมโดยตรง และยังสามารถใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาถึงอารยธรรม และวัฒนธรรมพื้นบ้านได้เป็นอย่างดี การศึกษาถึงเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนมีสาระประโยชน์ ที่ทำให้มองเห็นอดีตได้ชัดเจนยิ่งขึ้น (ศิวดล วาฤทธิ. 2545 : 26)

สิริกร ไชมา (2544:1) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของมนุษย์ได้อย่างเหมาะสม สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขได้สัมผัสสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน จนได้รับการยอมรับในสังคมนั้น ๆ

เพราะการรักษาภูมิปัญญา ชาวบ้านจึงเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะรักษารากเหง้าของสังคมไทยไว้ได้ “ถ้าคนไทยเป็นคนที่มิบุคลิก และมี สติปัญญาสมดุลในแง่ที่ว่ารู้จักตัวเรารู้จักบ้านเรือนเราดีพอ ทันโลกสมัยใหม่พอ และมีวิจรณ์ญาณที่จะเลือกสิ่งที่ดีงามทั้งที่เป็นมรดกสั่งสมของเราหรือของใหม่ที่เรารับรู้เข้ามาผสมผสานเป็น อย่างดี เราก็คงจะไปรอดในศักดิ์ศรีที่เป็นตัวของเราเองระบบคุณค่ามันอยู่ตรงนี้ ดังนั้นจึงเป็นแรงจูงใจให้สนใจในเรื่องเดียวกัน (อมรรัตน์ ปานเกล้า .2539 : 33:อ้างอิงจาก ประเวศ วะสี.)

โคม เป็นงานศิลปะพื้นบ้านที่คู่เมืองเชียงใหม่มาช้านาน เป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวเชียงใหม่ในอดีต จนอาจกล่าวได้ว่าโคมเป็นผลิตผลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในส่วนของการพิธีการและประเพณีทางศาสนา โคมแสดงถึงสัญลักษณ์ของงานในประเพณีเป็ง (ลอยกระทง) ของชาวล้านนา

ภูมิปัญญาชาวบ้านของชุมชนต่าง ๆ ในอดีตที่เกิดขึ้นมาจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จากคติความเชื่อในการดำรงชีวิต จากการแก้ปัญหาในการดำรงชีวิต และจากประเพณีวัฒนธรรม จึงเป็นสาระสำคัญที่สามารถบ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรือง หรือเสื่อมถอยของสังคมนั้น ๆ ในแต่ละช่วงเวลาได้ และเป็นสิ่งที่ลูกหลานของชุมชนนั้นควรจะศึกษาและรับรู้ เพื่อให้เกิดความรักและหวงแหนมรดกทางภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษของเราได้สร้างสมไว้ด้วย (เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2544 : 37-38)

ในอดีตมีสถานที่ที่มีการทำโคมอยู่มาก แต่ละพื้นที่ล้วนมีเอกลักษณ์หรือรูปแบบแตกต่างกัน ในปัจจุบันการทำโคมเริ่มสูญหายหมดความสำคัญเนื่องจากการผลิตที่ต้องใช้ทักษะความชำนาญของผู้ประดิษฐ์อย่างมาก ชาวบ้านที่ทำโคมรู้ดีอยู่ว่าโคมเป็นงานที่ต้องใช้ศิลปะและมีฝีมือในการทำ ต้องอาศัยทักษะความชำนาญ ความประณีต ความอดทน ความคิดสร้างสรรค์ จึงจะได้ผลงานที่มีคุณค่า และความงดงาม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำโคม คือ องค์ความรู้ และความสามารถของชาวบ้านที่สั่งสม สืบทอดกันมา ที่ใช้ในการทำโคมมัด ของผู้ประดิษฐ์ เกิดจากสติปัญญาอันเกิดมาจากการเรียนรู้ และถ่ายทอดประสบการณ์ที่สั่งสมมายาวนานของผู้คนในท้องถิ่น ความใฝ่รู้ และการลองผิดลองถูก รวมทั้ง ทักษะพื้นฐานของผู้ประดิษฐ์เอง จนเกิด ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ ซึ่งได้เรียนรู้จากการทำงาน จากธรรมชาติแวดล้อม ทำให้ผู้ประดิษฐ์สามารถคิดค้นสร้างสรรค์และพัฒนา ผลงานของตนเองขึ้นตามลำดับ (ศิวดล วาฤทธิ์. 2545 :42)

สมัยก่อนโคมจะใช้ปักและประดับในที่พักอาศัยของผู้มีตำแหน่งเจ้าขุนมูลนายหรือในวิหารในวัด และงานพิธีการต่าง ๆ ในตำนานโคมทำขึ้นบูชาสักการะเทพเจ้าหรือเทพยดาเป็นพิธีทางศาสนาพราหมณ์ที่แสดงถึงความเคารพความเชื่อของคนโบราณ จากคุณค่าและความงดงามของโคม จึงได้มีการผลิตสร้างสรรค์สืบเนื่องกันมาจนเป็นสินค้าจำหน่ายให้แก่คนทั่วไปได้ใช้ และประดับตลอดเรื่อยมา (สิงห์แก้ว มโนเพชร. สัมภาษณ์ 2547)

การทำโคมเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เป็นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ถึงแม้จะมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในสังคมสมัย โลกาภิวัตน์ แต่ก็ได้รับความสนใจ อนุรักษ์ และสืบสานตลอดมา

ปัจจุบันโคมซึ่งเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีความงดงาม และประชาชนใช้สอยนับวันจะสูญหายหมดความสำคัญ ตลอดจนรูปแบบดั้งเดิมของโคมเริ่มสูญหายไป เนื่องจากการผลิตที่ต้องอาศัยความชำนาญ ความประณีต ความอดทน วัตถุดิบเริ่มมีราคาสูงตลอดจนการขาดคนสืบทอด (ศิริญา เทพบุตร, 2542: 2)

เรื่องราวความเป็นมาและตำนานของโคม เกี่ยวข้องกับประเพณีเดือนยี่เป็งของ ชาวล้านนา เป็นประเพณีเก่าแก่ ประชาชนยึดถือและปฏิบัติมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 14 สมัยอาณาจักรสุโขทัย ประเพณีนี้เรียกว่าประเพณีลอยโคม

ประเพณีเดือนยี่เป็งของชาวล้านนาเป็นเรื่องราวที่สะสมมาแต่อดีต และเป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน กับธรรมชาติแวดล้อม กับสิ่งเหนือธรรมชาติ กับความเชื่อ ที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิตการทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ ทุกอย่าง เพื่อให้เกิดความสงบสุขในส่วนที่เป็นชุมชนหมู่บ้าน

การประดิษฐ์โคมก็มีจุดประสงค์อยู่ 4 ประการ คือ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เพื่อความสวยงาม เพื่อเพิ่มความสว่างให้กับตัวอาคารบ้านเรือน และเพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของบ้าน (เบญจพล สิทธิประณีต. สัมภาษณ์.2547)

โคมนิยมใช้กันมากในช่วงเดือนยี่เป็ง ซึ่งเป็นเทศกาลลอยกระทง เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาโคมมีลักษณะหลายแบบ เช่น โคมแขวน โคมถือ โคมลอย โคมผัด มีรูปร่างต่าง ๆ แล้วแต่จะทำกัน ดังนั้น ผู้ศึกษาคณะหนึ่ง และสนใจที่จะศึกษาในเรื่องราวการทำโคม ในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงมาช้านาน ในประเด็นของ รูปแบบ ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่ง คติความเชื่อ กระบวนการสร้างสรรค์ ซึ่งกำลังจะสาบสูญไปในไม่ช้า เนื่องจากเป็นงานหัตถกรรมที่ต้องการความประณีต และผู้สร้างสรรค์ผลงานต้องมีความชำนาญเป็นอย่างมาก การศึกษานี้อาจเป็นประโยชน์ที่ทำให้เห็นอดีตได้ชัดเจนยิ่งขึ้นอันอาจจะเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ปัจจุบัน และเป็นแนวทางในการกำหนดอนาคตของโคม พร้อมเป็นการเผยแพร่ และอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมซึ่งเป็นงานศิลปะและวัฒนธรรมพื้นบ้านของเชียงใหม่อีกด้วย

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษาโคมในจังหวัดเชียงใหม่ในประเด็นของ รูปแบบ ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่ง คติความเชื่อ กระบวนการสร้างสรรค์

ความสำคัญของการวิจัย

1. ผลของการศึกษาค้นคว้าจะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ในองค์ความรู้ของการทำโคมในจังหวัดเชียงใหม่ ในประเด็นของ รูปแบบ ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่ง คติความเชื่อ กระบวนการสร้างสรรค์
2. ผลของการศึกษาค้นคว้าจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษารื่องศิลปะพื้นบ้านและผู้สนใจในงานศิลปะการทำโคม

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์โคมที่ผลิตอยู่ในเขตอำเภอเมือง และอำเภอสารภี อันเป็นกลุ่มและบุคคลกลุ่มสุดท้ายที่ยังทำโคม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ประชากร คือโคมประเภทต่างๆที่ผลิตอยู่ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 200 ชิ้น

กลุ่มตัวอย่าง คือโคมที่ผลิตอยู่ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอสารภี ในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 50 ชิ้น ที่เลือกโดยเฉพาะเจาะจง ที่มีลักษณะเป็นโคมต้นแบบ เป็นตัวแทนของโคมแต่ละรูปแบบ แบ่งเป็นประเภทดังนี้

- โคมถือ จำนวน 3 ชิ้น
- โคมแขวน จำนวน 42 ชิ้น
- โคมลอย จำนวน 1 ชิ้น

- โคมผัด จำนวน 4 ชิ้น

จากช่างทำโคมในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งที่อยู่ในย่านชุมชนที่ทำโคมและที่ทำสืบทอดกันมา จำนวน 8 คน คือ

1. นายสิงห์แก้ว มโนเพชร อายุ 85 ปี ศิลปินพื้นบ้านดีเด่น
อยู่บ้านเลขที่ 150/78 ถนนเจริญเมือง ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. นางบัวไหล คณะปัญญา อายุ 72 ปี
อยู่บ้านเลขที่ 19 ซอยกุหลาบ ถนนเชียงใหม่-ลำพูน ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่
3. นายเบญจพล สิทธิประณีต อายุ 44 ปี
อยู่บ้านเลขที่ 8/10 ถนนเจริญเมือง ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
4. นายบรรเจิด บัณฑิตรัฐ อายุ 33 ปี
อยู่บ้านเลขที่ 37 ถนนเมืองสาทร ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
5. นายพลเทพ บุญหมื่น อายุ 31 ปี
อยู่บ้านเลขที่ 69 หมู่ 11 ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
6. นายจันทร์ แก้วมาลา อายุ 40 ปี
อยู่บ้านเลขที่ 46/3 ซอยเอื้องคำ ถนนเชียงใหม่-ลำพูน ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่
7. นายไสว นวลพันธ์ อายุ 47 ปี
อยู่บ้านเลขที่ 18 ซอยคำเหิน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
8. นางฟองคำ หล้าปิ่นตา
บ้านอนุรักษกระดาศา หมู่บ้านคันเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. โคม หมายถึง โคมไฟที่ทำจากไม้ไผ่ หุ้มด้วยกระดาษสา หรือผ้า ประดับลวดลายด้วยกระดาษฉลุ ใส่เทียนไว้ด้านในใช้ในพิธีต่างๆ
2. ลวดลายที่ใช้ตกแต่ง หมายถึง การตัดฉลุกระดาษเป็นลวดลายไทยที่ประยุกต์ธรรมชาติโบราณวัตถุ โบราณสถาน จิตรกรรมฝาผนัง ลวดลายต่างๆ เพื่อประดับบนโคม
3. รูปแบบ หมายถึง ลักษณะรูปทรงของโคม
4. โคมถือ หมายถึง โคมประเภทหนึ่ง ที่ใช้ส่องสว่าง มีด้ามจับด้านล่าง ชาวล้านนาใช้ถือสำหรับเวียนเทียนรอบพระอุโบสถในประเพณียี่เป็ง
5. โคมแขวน หมายถึง โคมที่ใช้แขวนประดับศาสนสถานและที่พักอาศัยตามคติความเชื่อของชาวล้านนา
6. โคมลอย หมายถึง โคมที่ใช้ลอยขึ้นสู่ท้องฟ้า เพื่อบูชาพระเกศแก้วจุฬามณีของผู้ที่เกิดปีจอ
7. โคมผัด หมายถึง โคมที่ตั้งอยู่กับที่มีลักษณะเป็นโคมซ้อนกัน 2 ชั้น ชั้นในจะเป็นแกนรูปกระบอกแปะลวดลายอยู่ด้านใน เมื่อจุดเทียนความร้อนจะดันให้ลายด้านในหมุนจนเกิดเงาที่โคมด้านนอกคล้ายหนังตะลุง
8. ลายหลัก หมายถึง ลายตัดฉลุที่มีขนาดใหญ่ อยู่กึ่งกลางมีความเด่น เห็นชัดเจน
9. ลายประกอบ หมายถึง ลายตัดฉลุที่มีหน้าที่ประดับตกแต่งโดยรอบบริเวณพื้นที่นั้นๆ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแยกตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาและสภาพทั่วไปของจังหวัดเชียงใหม่
 - 1.1 ความเป็นมาของจังหวัดเชียงใหม่
 - 1.2 สภาพแวดล้อม ภูมิศาสตร์และสภาพสังคม
2. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโคม
 - 2.1 ประวัติความเป็นมาของโคม
 - 2.2 งานอนุรักษ์
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาและสภาพทั่วไปของจังหวัดเชียงใหม่

1.1 ความเป็นมาของจังหวัดเชียงใหม่

เชียงใหม่ เป็นจังหวัดที่มีการกล่าวถึงในประวัติศาสตร์มาเป็นเวลานาน รู้จักกันในนามของ “เมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” ซึ่งสร้างเมื่อ 696 ปีที่ผ่านมา โดยสังสมความรู้วิทยาการจากเมืองและอารยธรรมในสมัยโบราณมาโดยตลอด จุดเริ่มต้นในประวัติศาสตร์ของเชียงใหม่ เริ่มจากการสถาปนาเมืองขึ้นโดยผู้นำกลุ่มชนในราชวงศ์ลวจักราช อันมีพระนามว่า “พญามังราย” ได้ร่วมมือกับ พญาเจ้าเมืองและพญาร่วงก่อสร้างขึ้นเป็นนครรัฐ ในปี พ.ศ.1839 และ 2205 ต่อมาก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของพม่าอีกครั้ง (กรมศิลปากร.2530 : 357)

ตอนต้นของราชวงศ์จักรีของไทย ในปี พ.ศ.2317 ทางกรุงธนบุรีได้ร่วมมือกับเจ้าเมืองเชียงใหม่ขับไล่พม่าออกไปได้และเชียงใหม่ได้เปลี่ยนฐานะเป็นประเทศราชของไทย ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เปลี่ยนฐานะเป็น “มณฑลลาวเฉียง” ในปี พ.ศ.2443 เปลี่ยนเป็น “มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ” และ “มณฑลพายัพ” ตามลำดับ เมื่อถึง พ.ศ.2476 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเปลี่ยนเป็น “จังหวัดเชียงใหม่” (วรัญญ์ บุณยสุรัตน์. 2538 : 8)

วรัญญ์ บุณยสุรัตน์(2535 : 9) ได้กล่าวถึงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของล้านนาไว้ว่าจากหลักฐานทางโบราณคดี พบว่า บริเวณที่เป็นดินแดนล้านนาค้นนี้มีมนุษย์อาศัยอยู่ก่อนแล้วในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ทั้งนี้มีการพบหลักฐานในสมัยหินกระเทาะ หินขัด และยุคโลหะ ดังสามารถแยกเป็น

สมัยแรก ประมาณ 12,000-75,000 ปี พบเครื่องมือหินกรวดแบบชิวิบีเนียน

สมัยที่ 2 ประมาณ 8,000-7,000 ปี พบเครื่องมือหินกรวดแบบหินกระเทาะ

(Flaked stone adzes)

ซึ่งที่จังหวัดน่านในเขตของตำบลเชียงของ อำเภอพาน้อย, บ้านดู่ใต้ บ้านเชียงราย ตำบลดู่ใต้ อำเภอเมือง, บ้านปางเสียด ตำบลน้ำบัว อำเภอเวียงสา เป็นแหล่งพบเครื่องมือหินมากซึ่งมีอายุราว 10,000-3,000 ปี สันนิษฐานว่า เป็นแหล่งอุตสาหกรรมผลิตเครื่องมือหิน (industrial site) และเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของมนุษย์ด้วย นอกจากนั้นยังมีการพบเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ถ้ำป่งสูง (Ban Yan Valley Cave) จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุถึง 3,500-3,000 ปี ก่อนคริสตกาล ซึ่งเป็นเมล็ดข้าวที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดเท่าที่มีการขุดค้น และแสดงให้เห็นว่ามีการเพาะปลูกมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์

ในบริเวณพื้นที่ของเชียงใหม่ มีการพบแหล่งฝังศพของมนุษย์ ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอาชีพในการล่าสัตว์ ทำไร่เลื่อนลอย และมีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน ที่บนภูเขาใกล้บริเวณรอบหลวงเขตอำเภอฮอดจาก

หลักฐานต่าง ๆ เป็นเครื่องยืนยันให้เห็นว่ากลุ่มชนโบราณของล้านนาก็มักตั้งหลักแหล่งตามที่สูงเกือบตลอดเวลา ซึ่งตำนานโบราณก็มีเรื่องราวอ้างถึงการอาศัยอยู่บนที่สูงของบรรพบุรุษของตน เช่นกัน

การพัฒนาการของการเกิดชุมชนตามบริเวณที่ราบนั้นตามหลักฐานทางโบราณคดีดูเหมือนมีการพัฒนาการขึ้นในสมัยประวัติศาสตร์เมื่อไม่นานมานี้เอง ราว 2,500-1,000 ปี ที่แล้วมา ดังหลักฐานโครงกระดูกที่ บ้านยางทองใต้ ตำบลสันปูเลย อำเภอดอยสะเก็ด, บ้านสันป่าคา อำเภอสันกำแพง และบ้านวังไฮ จังหวัดลำพูน เป็นต้น จะเห็นได้ว่า มีมนุษย์อาศัยอยู่ในบริเวณดินแดนล้านนาก็เป็นระยะเวลานานมาแล้ว ซึ่งคงเป็นกลุ่มชนเร่ร่อนในระยะแรก แล้วจึงมีพัฒนาการตั้งถิ่นฐาน การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ดังเช่น การพัฒนาการของกลุ่มชนในระยะเริ่มแรกทั่วไป ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาการทางความคิด เทคโนโลยีวิทยาจึงเริ่มมีการรวมกลุ่มกันขึ้น และมีการถ่ายทอดความรู้ทางด้านต่าง ๆ รวมถึงเรื่องราวความเป็นมา สอดแทรกอยู่ในตำนานพื้นบ้านโบราณที่มีการเล่าขานสืบทอดจากอดีต อันเป็นจุดเริ่มของสมัยประวัติศาสตร์(วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. 2538 : 10-11)

วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ (2535 : 13) ได้กล่าวถึงในช่วงยุคสมัยแรกของประวัติศาสตร์ไว้ว่า มักจะมีลักษณะเป็นปริมปรา หรือตำนานพื้นบ้านโบราณ ที่มีการเล่าขานถึงการก่อกำเนิดของกลุ่มชนต่าง ๆ ในดินแดนล้านนามีตำนานพื้นบ้านในลักษณะเช่นนี้ หลายตำนานด้วยกัน อาทิเช่น ตำนานสุวรรณโคมคำ ตำนานสิงหนวัติ และตำนานหิริญเงินยางเชียงแสน

จากเอกสาร ตำนานต่าง ๆ นั้น เป็นเงื่อนไขสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์และผลจากความพยายามในการศึกษาส่วนนี้ ทำให้เราทราบได้ว่าทัศนคติของคนในอดีตนั้นแตกต่างไปจากปัจจุบันอย่างสิ้นเชิง อาทิเช่น บรรพบุรุษของเรามีได้ใช้ตำแหน่งทางภูมิศาสตร์เป็นเครื่องมือตัดสินพื้นที่อย่างเช่นปัจจุบันนี้ ดังนั้นการศึกษาเรื่องราวในอดีต จึงจำเป็นต้องอาศัยมุมมองตามทัศนะของคนในอดีต ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าบริเวณล้านนาก็ ประกอบไปด้วย ที่ราบลุ่มแม่น้ำที่สำคัญ 2 แห่ง คือ ที่ราบลุ่มเชียงใหม่ – ลำพูน อันมีแม่น้ำปิงหล่อเลี้ยงและที่ราบลุ่มเชียงรายอันมีแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสำคัญ

การรวมกลุ่มขึ้นนี้ อาจเกิดจากลักษณะของภูมิประเทศที่เป็นแอ่งที่ราบระหว่างเขา (Intermountain Basin) พื้นที่ที่มีความลาดชันและไม่เสมอกัน ประกอบด้วยแม่น้ำลำห้วย ซึ่งพัฒนาเอาปยุอินทรีย์มาจากบริเวณที่สูงโดยรอบ ทำให้หุบเขาหรือที่ราบนี้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การ ทำการเกษตรกรรมต่าง ๆ และที่สำคัญ คือ “การปลูกข้าว” มีการพัฒนาการจากการปลูกข้าวแบบเลื่อนลอย หรือข้าวไร่มาสู่การทำ “นาข้าว” ที่อาศัยน้ำหล่อเลี้ยง (Wet Rice Cultivation) ที่สามารถเพิ่มผลผลิตได้มาก ซึ่งยังผลกระทบไปสู่การเปลี่ยนแปลงระดับสังคมและวัฒนธรรมไปสู่อีกระดับ คือวัฒนธรรมแบบที่ราบลุ่ม อันเป็นวัฒนธรรมที่เด่นชัดของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ อีกทั้งยังเป็นลักษณะของการก่อกำเนิดการตั้งถิ่นฐานแบบเมืองในระยะเริ่มแรก เกิดขบวนการรวมตัวกันเป็นรัฐเล็กรัฐน้อย อันมีประมุขเรียกว่า “เจ้า” และ “พญา” หรือ “สอพวา” ในภาษาพม่า การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เป็นพัฒนาการที่ช้า ๆ ค่อยเป็นค่อยไปจนเกือบจะไม่เป็นที่สังเกต ยอร์ช เซเดส์ ได้ให้คำจำกัดความว่าเป็น “การแตกตัวออกเป็นฟองสบู่” และได้มีการก่อตัวขึ้นเป็นชุมชนเมือง ก่อนการรวมดินแดนในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ปรากฏเป็นชุมชน 2 กลุ่มใหญ่ที่อาศัยที่เวหาแม่น้ำตะวันตกแบ่งแยกไว้ คือ ชุมชนที่อาศัยอยู่แถบลุ่มแม่น้ำกก หรือ ที่ราบลุ่มเชียงราย เป็นเขตชุมชนที่ตั้งอยู่ในกลุ่มของแม่น้ำหลายสาย อาทิเช่น แม่น้ำปิงแม่น้ำลาว แม่น้ำจัน แม่น้ำสาย โดยมีแม่น้ำกกเป็นแม่น้ำสำคัญ กลุ่มชนเหล่านี้เป็นพวก “กร่อม” หรือ “ขอมดำ” และชุมชนที่อาศัยอยู่แถบลุ่มแม่น้ำปิง หรือ ที่ราบลุ่มเชียงใหม่-ลำพูน เป็นชุมชนที่อาศัยแถบที่ราบลุ่มเชียงใหม่-ลำพูน โดยเป็นชนชาวพื้นเมืองที่เรียกกันว่า “ลื้อ” (กรมศิลปากร.2530 : 360-361)

หลักฐานของตำนานเท่าที่มีการค้นพบได้กล่าวถึง การก่อตั้งชุมชนก่อนเมืองเชียงใหม่ ในบริเวณ 3 แห่งใหญ่ทางภาคเหนือ คือเมืองหริภุญชัย เมืองเชียงแสน และเมืองพะเยา

สงวน โชติสุวรัตน์ . (2512: 25) . ได้กล่าวถึงเมืองทั้ง3ดังมีรายละเอียดดังนี้

เมืองหริภุญชัย เป็นเมืองที่มีความสำคัญในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนล่าง ในที่ราบเชิงใหม่-ลำพูน มีตำนานกล่าวอ้างถึงการกำเนิดของเมืองนี้ โดยมีฤาษีเป็นผู้ก่อตั้ง

เมืองเชียงแสน เป็นอีกบริเวณที่มีการรวมกลุ่มเป็นชุมชนขึ้นบนที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำโขง ทั้งนี้ในปัจจุบันยังสามารถพบเห็นซากความเจริญของชุมชน คือ กลุ่มโบราณสถานล้อมรอบด้วยกำแพงและป้อมปราการแข็งแรง นอกจากนี้รอบๆ เมืองก็ยังมีร่องรอยของเวียงน้อย-ใหญ่ กระจายอยู่อย่างทั่วไป

เมืองพะเยาตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขาภูกามยาว จึงมีชื่อในตำนานว่า “เมืองภูกามยาว” เป็นชื่อเมืองในสมัยปริมปราดติ ที่กล่าวถึง “ขุนจอมธรรม” ผู้เป็นโอรสองค์หนึ่งของเมืองหิรัญนครเงินยาง เชียงแสน อันเป็นสายสกุลผู้ครองเมืองที่สืบทอดมาจากหลวงจักราช

ในระยะต้นพุทธศตวรรษที่ 19 พญามังราย ซึ่งเสวยราชย์ที่เมืองร้อย เกรงการขยายตัวของมองโกลที่ขยายกว้างมายึดพม่า ยูนนานและตั้งเกียอันอยู่ใกล้เคียงกับเมืองร้อย ประกอบกับการขยายตัวของพลเมืองใหม่มาสร้าง “เมืองเชียงราย” ในปี พ.ศ.1805 และทรงรวบรวมบรรดาเมืองต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นเชื้อสายหลวงจักราช อาทิเช่นเมืองเชียงโร เมืองปง เมืองเชียงคำ เชียงเงิน เชียงขาง เชียงของ เข้ามาไว้ในพระราชอำนาจ และเพื่อสร้างความมั่นคงทางการเมืองจึงทำสัมพันธไมตรีกับ “เมืองพะเยา” ซึ่งได้กล่าวไว้ว่าน่าจะมีกำลังทัดเทียมกัน แม้จะมีปัญหาเรื่องชายแดนอยู่บ้างแต่ก็ตกลงกันได้ด้วยดี

ประกอบกับพญามังรายมุ่งจุดหมายใหม่ไปยังบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าคือ ที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน จึงทรงพยายามยึดครองหริภุญชัย เมื่อพระองค์สามารถยึดครองหริภุญชัยได้ ก็ทรงหาได้หยุดอยู่เพียงนั้นไม่ ทั้งนี้เพราะหริภุญชัยเป็นบริเวณที่มีบ้านเมืองและผู้คนตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งอยู่แล้ว ทรงไปสร้างเมืองใหม่ คือ “เวียงกุมกาม” แต่จากการเปลี่ยนเส้นทางของลำน้ำปิงทำให้เกิดปัญหาต่อเมืองจึงทรงต้องย้ายเมืองไปยังที่ราบลุ่มตอนบนในตำแหน่งที่เป็นศูนย์กลางดีกว่า นั่นก็คือ “เชียงใหม่” (กรมศิลปากร.2530 : 361-362)

“เชียงใหม่” ในสมัยของพญามังรายนั้นเป็นจุดที่ตั้งสำคัญด้วยเหตุผลดังนี้

1. เป็นเมืองที่สามารถควบคุมดูแลชุมชนที่จะขยายตัวใหม่ทางตอนบน
2. อยู่ในตำแหน่งที่เป็นจุดควบคุมเส้นทางการคมนาคม จากที่ราบลุ่มเชียงใหม่

ผ่านดอยสะเก็ด ไปยังที่ราบลุ่มเชียงรายและลำปางโดยไม่ยาก

3. อยู่ในตำแหน่งที่เป็นจุดควบคุมเมืองหริภุญชัยและเส้นทางติดต่อตามลำน้ำปิงไปทางทิศใต้และตะวันตกที่เคยมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับหริภุญชัย คือ มอญ – พม่า

4. อยู่ในตำแหน่งที่ป้องกันการรุกรานของมองโกล สันนิษฐานว่าพญาเจ้าเมืองและพญาร่วงอาจทรงมาร่วมชุมนุมกันในปี พ.ศ. 1839 ก็ได้ เพื่อต่อต้านและร่วมกันสร้างเมืองให้เสร็จโดยเร่งด่วน

ในการสร้างเมืองเชียงใหม่ ตามตำนานกล่าวว่า พญาเจ้าเมืองและพญาร่วงทรงมาร่วมในการเลือกชัยภูมิที่ดี รวมทั้งการแสดงถึงนิมิตหมายที่เป็นมงคล 7 ประการ

สำหรับวันสถาปนาเมืองเชียงใหม่นั้น ในศิลาจารึกวัดเชียงมั่น จารึกไว้ว่า

“...ศักราช 658 ปีรวายสัน เดือนวิสาขะ ออก 8 ค่ำ วัน 5 ไทยเม็งเปลา ยามแดดรุ่งแล้วสองลูกนาที่ ปลายสองบาท นวลคณา เสวยนางค์ พฤตส์ในราศี พญามังรายเจ้า พญาเจ้าเมืองพญาร่วงทั้ง 3 คน ตั้งหอนอกในที่ชัยภูมิราชมณเฑียร ขุดคือ ก่อตริบูร ทั้งสี่ด้าน”

ซึ่งนักวิชาการได้พยายามเทียบเป็นวันตามปฏิทินปัจจุบันปรากฏว่า ตรงกับวันพฤหัสบดีที่ 19 เมษายน พ.ศ. 1839 (ค.ศ. 1296) (วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. 2535 : 20-21)

วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ (2535 : 23) ได้กล่าวถึงสมัยเชียงใหม่และแคว้นล้านนารุ่งเรืองไว้ว่า

เมื่อพญามังรายทรงสร้างเชียงใหม่ให้เป็นที่ศูนย์กลางของดินแดนล้านนาแล้ว พระองค์ทรงประทับที่เชียงใหม่มตลอด พระชนม์ชีพของพระองค์ พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถมาก ทรงวางรากฐานความรุ่งเรืองให้แก่

ล้านนาหลายประการ เช่นด้านการปกครอง ด้านการขยายอาณาเขต ด้านกฎหมาย ด้านความสัมพันธ์กับอาณาจักรใกล้เคียง ด้านการศาสนา

ด้านการปกครองทรงแบ่งการปกครองล้านนาเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนบนคือแคว้นโยนก เชียงรายเป็นศูนย์กลาง และส่วนล่างให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางมีเชียงรายได้สำคัญในอันดับรองลงมา โดยส่งพระราชโอรสไปปกครอง

ด้านการขยายอาณาเขตทรงขยายอาณาเขตรวบรวมดินแดนที่ราบลุ่มแม่น้ำกก (แคว้นโยนก) และที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง (ลำพูน ลำปาง แคว้นพม่า) เข้าด้วยกันเป็นปึกแผ่น อันเป็นรากฐานของการขยายอาณาเขตในยุคหลัง

ด้านกฎหมาย ทรงปกครองดินแดนโดยใช้กฎหมาย “มังรายศาสตร์” ที่เข้าใจว่าได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายที่ทมิฬุชชัย และใช้มาตลอดสมัยราชวงศ์มังราย

ด้านความสัมพันธ์กับอาณาจักรใกล้เคียง ทรงมีความสัมพันธ์กับสุโขทัยและพะเยา เพื่อร่วมกันต้านมองโกลที่รุกรานเข้ามา

ด้านการศาสนา ทรงได้รับอิทธิพลพุทธศาสนาจากทมิฬุชชัยได้ทรงสร้างวัดกานโถม สร้าง

เจดีย์คู่กำแพงพระพุทธรูป และถวายเป็นดินและเลกวัดเป็นกัลปนาอีกด้วย

หลังจากการสิ้น พระชนม์ของพระองค์แล้วได้มีกษัตริย์ต่อมาอีก 4 พระองค์ ซึ่งถือว่าเป็นช่วงก่อสร้างดินแดนให้เป็นปึกแผ่น คือ

1. พญาชัยสงคราม (พ.ศ. 1854-1855)
2. พญาแสนภู (พ.ศ. 1855-1877)
3. พญาคำฟู (พ.ศ. 1877-1879)
4. พญาผายู (พ.ศ. 1879-1898)

วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ (2535 : 23) ได้กล่าวถึงสมัยเชียงใหม่และแคว้นล้านนารุ่งเรืองไว้ว่าหลังจากสมัยของพญาผายูแล้ว กษัตริย์องค์ต่อมาคือพญาเกือนา (พ.ศ.1898-1982) เป็นช่วงสมัยที่พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ได้แพร่หลายเข้ามา และประดิษฐานในดินแดนล้านนาโดยผ่านมาทางสุโขทัย อันยังผลทำให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างล้านนา กับสุโขทัย ทั้งทางด้านศาสนา ศิลปกรรม และประเพณี ซึ่งต่อมาพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตของคนล้านนามากขึ้น เช่น ด้านการศึกษาและการเมือง พบหลักฐานว่าพระสงฆ์มีส่วนร่วมในการพิพากษาคดีต่างๆ ร่วมกับขุนนาง

ต่อมาเมื่อ พญาแสนเมืองมา (พ.ศ. 1992 – 1945) ขึ้นครองราชย์ช่วงสมัยของพระองค์ได้มีการหล่อพระพุทธรูปไว้ที่วัดกานโถม และได้พระพุทธรูปลี้ภัยจากกำแพงเพชรมาประดิษฐานที่วัดเจ็ดยอดเชียงพระ และสร้างเจดีย์หลวงไว้กลางเมืองเชียงใหม่

กษัตริย์ที่มีพระนามเป็นที่รู้จักกันดีในบรรดานักประวัติศาสตร์ ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองและดินแดนล้านนา ในทุกๆด้าน คือ พระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1984 – 2030) ทรงขยายอาณาเขตของล้านนา ออกไปอย่างกว้างขวาง ถึงแพร่ น่าน หัวเมืองไทยใหญ่ ในช่วงนี้พุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด เพราะพระองค์มีศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนา มาก ทรงสร้างวัดขึ้นมาหลายวัด การกิจทางศาสนาของพระองค์

การสร้างวัดมหาโพธาราม การอัญเชิญพระแก้วมรกตมาประดิษฐานที่วัดเจ็ดยอดหลวงการสังคายนาพระไตรปิฎก ครั้งที่ 8 ของโลก ในปี พ.ศ.2020

ในยุคนี้ถือว่าเป็น “ยุครุ่งเรืองของล้านนา และเชียงใหม่” หลังจากนั้นแล้วในยุคของพระเมืองแก้ว (พ.ศ.2038-2068) เป็นสมัยที่วรรณกรรมของล้านนารุ่งเรืองที่สุด พระสงฆ์ได้แต่งกัมภีร์ไว้อย่างมากมาย เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ จามเทวีวงศ์ สัทธกนิทาน ถือได้ว่าเป็น “ยุคทองของวรรณกรรม” เช่นเดียวกัน

เมืองเชียงใหม่ในสมัยของพญาติโลกราชนี้ ถือว่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาทั้งบริเวณที่ราบลุ่ม แม่น้ำกก และที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง มิได้มีฐานะเป็นเมืองอุปราชอีกต่อไป ถือว่าเชียงใหม่เป็น “ศูนย์กลางของระบบบริหารราชการส่วนกลาง” อย่างแท้จริง อันเป็นหัวใจสำคัญของการเติบโตเป็นอาณาจักรที่มั่นคง

เชียงใหม่สมัยอยู่ใต้อำนาจพม่าช่วงสมัยนี้ถือว่าเป็นยุคเสื่อมอำนาจของเชียงใหม่ ซึ่งเกิดระยะเวลาถึง 200 กว่าปีความอ่อนแอของเชียงใหม่ แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัด กล่าวคือ พม่าล้อมเชียงใหม่เพียง 3 วัน ก็สามารถยึดเมืองได้สำเร็จโดยง่าย เชียงใหม่เสียเอกราชให้แก่พม่าเมื่อวันที่ 7 เดือน 7 เหนือขึ้น 15 ค่ำ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก เวลา 09.00 น. จ.ศ.920 (พ.ศ.2101)

ในระยะแรกพม่ามิได้เข้ามาปกครองโดยตรง แต่ให้กษัตริย์เชียงใหม่ปกครองบ้านเมืองตามเดิมในฐานะเมืองประเทศราชของพม่า และเชียงใหม่ก็ยังคงดำรงฐานะศูนย์กลางของหัวเมืองล้านนาอยู่

การปกครองของพม่าในล้านนา พม่าพยายามปกครองหัวเมืองล้านนาอย่างใกล้ชิดเพื่อป้องกันการกบฏ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชั้นผู้ปกครองบ้านเมืองพม่าจะควบคุมเป็นพิเศษ พม่าได้ควบคุมนโยบายสำคัญทั้งทางด้านการเมืองเศรษฐกิจ โดยได้ควบคุมการแต่งตั้งโยกย้ายถอดถอนเจ้าเมืองล้านนา ตลอดจนการปูนบำเหน็จ การลงโทษ ควบคุมการเกณฑ์กำลังพลในยามสงครามด้วย(กรมศิลปากร.2530 : 370)

สงวน โชติสุวรรณ์ . (2512: 40) . ได้กล่าวถึงเชียงใหม่สมัยอยู่ภายใต้อำนาจของไทยว่า เชียงใหม่ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าระหว่าง พ.ศ. 2101 – 2317 ในระยะนี้เชียงใหม่ยังคงเป็นศูนย์กลางของหัวเมืองล้านนาไทยที่พม้ายึดเป็นฐานที่มั่น โดยเชียงใหม่ตกเป็นเมืองขึ้นพม่าระหว่าง พ.ศ. 2101 – 2317 ในช่วงเวลาสองร้อยกว่าปี เชียงใหม่ยังคงเป็นศูนย์กลางของหัวเมืองล้านนา ไทยที่ไม่ยึดเป็นฐานที่มั่น โดยส่งข้าหลวงมาปกครองโดยตรงเข้าใจว่ามีการควบคุมอย่างเข้มงวด ชาวเชียงใหม่ได้ก่อการกบฏหลายครั้ง โดยเฉพาะในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ซึ่งเป็นช่วงที่กษัตริย์พม่าอ่อนแอลง เชียงใหม่สามารถแยกตัวเป็นอิสระอยู่ระยะหนึ่งและถึงปี พ.ศ. 2306 พม่าก็สามารถตีเชียงใหม่กล่าวว่า "...ไพร่ไทยชาวเชียงใหม่ไปอั้งวะนับเสียง..." ทั้งนี้เพื่อบั่นทอนกำลังมิให้เชียงใหม่รวมกำลังต่อต้านพม่าได้อีกความพยายามในการที่จะ "พินม่าน" นั้นมีมากในสมัยไม่มียุ่งวนที่มีนโยบายอันแข็งแกร่งในการปกครอง ทำการกดขี่ข่มเหงราษฎรเกณฑ์แรงงานไม่ว่างวัน ส่วนขุนนางชาวล้านนาก็ถูกกริดรอนอำนาจ สร้างความไม่พอใจให้แก่พระยาจำบ้าน (บุญมา) และ พระยาภาวิลละ เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรง ถึงกับสู้รบกันกลางเมืองเชียงใหม่ แต่ทางฝ่ายล้านนาแพ้ รักษากองน้อยพรวนของชายของพระยาจำบ้านเสียชีวิตในสนามรบ สาเหตุที่แพ้เนื่องจากมีกำลังคนและอาวุธไม่เพียงพอ นับว่าเป็นบทเรียนที่ทำให้ตระหนักว่าจำบ้านกระทำเพียงลำพังมิได้ จึงหนีไปหาพระยาภาวิลละเจ้าเมืองลำปางเพื่อปรึกษาการพินม่าน และได้รับความสำเร็จใน พ.ศ. 2317 โดยการร่วมมือของพระยาภาวิลละ โดยใช้วิธีหนีไปสวามิภักดิ์ต่อฝ่ายไทย ซึ่งมีความคิดที่จะ "พินม่าน" ในครั้งนี้ตรงกับความต้องการของฝ่ายไทยที่ต้องการขับไล่พม่าออกจากล้านนาไทยอยู่แล้ว ทั้งนี้เพราะล้านนา ไทยเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญ ดังนั้นเพื่อความอยู่รอดของไทยต้องยึดล้านนาไทยให้ได้ แนวความคิดดังกล่าวเห็นได้จากพระราชพงศาวดาร ในรัชกาลที่ 1 มีความตอนหนึ่งว่า "และราชการข้างหัวเมืองฝ่ายเหนือ แม้กรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ทำไม่สำเร็จ พระเศียรก็จะไม่ได้อยู่กับพระกายเป็นแท้"

เมื่อพิจารณาการตัดสินใจเข้ากับฝ่ายไทยของพระยาจำบ้าน และพระยาภาวิลละถือได้ว่า เป็นจุดเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ล้านนาไทยต่างยอมรับในอำนาจของพม่า เช่น พระยาสุลวะลือไทย (ทิพย์ช้าง) ในที่สุดต้องยอมรับอำนาจของกษัตริย์อั้งวะได้พระราชทานชื่อให้ใหม่ว่า พระยาไชยสงคราม

เมื่อเสร็จสิ้นสงครามเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2317 พระยาดากสินมหาราชทรงตอบแทนความดีความชอบ โดยโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระยาจำบ้านเป็นพระยาวิเชียรปราการครองเมืองเชียงใหม่ พระยาภาวิลละครองเมืองลำปางพร้อมทั้งทรงแต่งตั้งญาติพี่น้องของพระยาจำบ้านและพระยาภาวิลละ ให้ดำรงตำแหน่งต่างๆ เพื่อช่วยราชการบ้านเมืองทั้งสองด้วย นับเป็นการวางรากฐานการปกครองหัวเมืองประเทศราชล้านนาเป็นครั้งแรก และครั้งนี้พระเจ้าดากสินมหาราชทรงมอบ "อาญาสิทธิ์" แก่เจ้าเมืองทั้งสองให้ปกครองบ้านเมืองตนเองตามธรรมเนียมเดิมของล้านนาไทย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชใน พ.ศ. 2335 พญากาวิละได้เข้าเฝ้าพร้อมถวายเครื่องบรรณาการพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ จึงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพญากาวิละเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่แทน พญาจำบ้านที่เสียชีวิตในสมัยธนบุรี และแต่งตั้งน้องพญากาวิละให้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองและอุปราชเมืองลำปางและเชียงใหม่ ตลอดจนเมืองลำพูน โดยให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครองของล้านนา ซึ่งขณะนั้นเชียงใหม่มีสภาพเป็นเมืองร้างและยังอยู่ในอิทธิพลของพม่า พญากาวิละเริ่มต้นมั่นที่เวียงป่าซาง ก่อนถึง 14 ปี จึงสามารถตั้งเมืองเชียงใหม่ได้ใน พ.ศ. 2339 อีกครั้งหนึ่งหรือเป็นเวลา 500 ปี หลังจากพญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่ ยุคนี้เป็นยุคที่ต้องทำการรวบรวมชาวเมืองเชียงใหม่ให้เข้ามาอยู่ในเมืองเรียกว่ายุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” มีการกวาดต้อนผู้คนทั้งชาวเมืองที่หนีไปอยู่ในป่า ผู้คนจากสิบสองปันนา ไทยใหญ่ ไทยลื้อ ไทยเขิน และญวน สันนิษฐานว่าไพร่ชนดิหรือช่างฝีมือจะให้อยู่ในเมือง เช่น เงินที่ถนนวัดลาย ส่วนไพร่ที่ไม่เป็นช่างจะให้อยู่นอกเมือง (กรมศิลปากร.2530 : 364-365)

ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร . (2539 : 69) . ได้กล่าวถึงการปกครองภายในเมืองเชียงใหม่ก่อนการปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพไว้ว่า ในสมัยพระยาภาณุวงศ์ได้นำระบบการปกครองอย่างของไทยไปปรับปรุงใช้ที่เชียงใหม่เช่นการแต่งตั้งพระยาแสนหลวง พระยาสามล้าน พระยาจำบ้าน และพระยาเด็กชาย ให้อยู่ในตำแหน่งปฐมอัครมหาเสนาบดีทั้ง 4 ทำหน้าที่เหมือนจุดศูนย์กลางของไทย คือเป็น เวียง วัง คลัง นา ตามลำดับ โดยถือว่าตำแหน่งดังกล่าวสูงกว่าข้าราชการอื่นๆ ดังตำนานพื้นบ้านเชียงใหม่ ระบุว่า “มีพระยาแสนหลวง พระยาสามล้าน พระยาจำบ้าน พระยาเด็กชาย เป็นใหญ่แก่ท้าวพระยา อุปราชดำรงตำแหน่งวังหน้า พระยาบุรีรัตนดำรงตำแหน่งวังหลังเป็นครั้งแรก สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของไทยในด้านการคิดและแบบอย่างทางการปกครองที่มีต่อเมืองเชียงใหม่

โครงสร้างทางการเมืองเชียงใหม่ ประกอบด้วยเจ้าชั้น 5 ใบ ได้แก่ เจ้าเมืองและผู้ช่วยเหลือในการปกครอง อีก 4 ตำแหน่ง คือ พระยาอุปราช พระยาราชบุตร พระยาราชวงศ์ และพระยาอุปรัตน ในทางทฤษฎีตำแหน่งเจ้าชั้น 5 ใบนี้จะได้รับการแต่งตั้ง และถอดถอน จากกรุงเทพฯ แต่ในทางปฏิบัติเจ้านายชั้นสูงในเมืองเชียงใหม่ จะเสนอชื่อผู้เห็นสมควร จะได้รับตำแหน่งนี้ ขึ้นมาโดยทางรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ จะแต่งตั้งตามที่เสนอมานับว่าการเมืองภายในเชียงใหม่มีอิสระอยู่มาก ส่วนหน้าที่ของตำแหน่งเจ้าชั้น 5 ใบในระยะแรกซึ่งอยู่ในช่วงสงครามระหว่างไทยกับพม่า จึงเข้าใจว่าหน้าที่หลักคือการควบคุมกำลังรบ แต่ในระยะต่อมา เมื่อราชการสงครามเบาบางลง หน้าที่ของเจ้าชั้น 5 ใบจึงเปลี่ยนไปดังที่มีสันนิษฐานว่าตำแหน่งอุปราชทำหน้าที่การคลัง เจ้าราชบุตรและเจ้าราชวงศ์มีหน้าที่เกี่ยวกับทหาร และเจ้าบุรีรัตนเป็นผู้จัดการปกครองภายในเมืองโดยมีเจ้าเมืองเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดควบคุมกิจการทั่วไป(กรมศิลปากร.2530 : 366)

การปกครองในหัวเมือง แบ่งเป็นเขตการปกครองออกเป็นตำบล และหมู่บ้าน ตำบล มีกำนัน (แคว้น) ปกครองหมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้าน (แก่บ้าน) ปกครองโดยทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุขทั่วไป แต่อำนาจแท้จริงอยู่ที่เจ้าสนามหลวง ทั้งแคว้น และแก่บ้านจะมียศเป็นแสนท้าว หรือพญา ซึ่งเข้าใจว่าท้องถิ่นที่อยู่ใกล้และขึ้นตรงต่อเชียงใหม่เจ้าเมืองจะเป็นผู้แต่งตั้ง (กรมศิลปากร.2530 : 366)

การปกครองในส่วนหัวเมือง แบ่งเป็นหัวเมืองภายใน และหัวเมืองชายแดน หัวเมืองภายในจะขึ้นโดยตรงต่อเชียงใหม่ เช่น ผาง เชียงดาว พร้าว เข้าใจว่าเจ้าเมืองเชียงใหม่จะแต่งตั้งคนที่ไว้วางใจไปปกครอง และทำหน้าที่เก็บส่วยข้าวส่งขางหลวง และในกรณีเมืองที่อยู่ห่างไกลจะให้ส่งของป่าหายาก แทนการส่งส่วยข้าว ส่วนหัวเมืองชายแดนซึ่งขึ้นเมืองเชียงใหม่มีหลายเมือง เนื่องจากเชียงใหม่ในสมัยพระยาภาณุวงศ์ได้ขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวางในทางเหนือ จรดเมืองเชียงรุ่ง เชียงขวาง สิบสองปันนา ส่วนทางตะวันออกสามารถครอบครองหัวเมืองด้านตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน เช่น เมืองจวด เมืองทา เมืองดวน เมืองสาต เมืองหางหรือที่เรียกว่า “หัวเมืองเงี้ยวทั้งห้า” เมืองเหล่านี้ได้มาด้วยวิธีการ 2 อย่างคือ

การเกลี้ยกล่อมเข้าไว้ในอำนาจ โดยไม่ต้องสู้รบซึ่งหากไม่ยอมก็จะใช้วิธีการปราบปราม สำเร็จก็พากันกวาดต้อนผู้คนในเมืองนั้นมา โดยปล่อยให้เมืองนั้นร้างไว้ ขณะเดียวกันก็ถือว่าเมืองร้างนั้นก็ที่ดินแดนส่วนหนึ่งของเชียงใหม่ และหัวเมืองชายแดนจะปกครองตามธรรมเนียมเดิมของตน(กรมศิลปากร.2530 : 367)

เชียงใหม่นับตั้งแต่ตกเป็นประเทศราชของไทยใน พ.ศ. 2317 จนถึงก่อนช่วงการปฏิรูปสมัยรัชกาลที่ 5 สถานการณ์โดยทั่วไปในเชียงใหม่อาจกล่าวได้ว่าไม่ก่อให้เกิดปัญหาอย่างใดต่อรัฐบาลกลาง แม้ว่าวิธีการควบคุมเมืองเชียงใหม่จะไม่รัดกุมเท่าไรนักก็ตามการเปลี่ยนแปลงในรูปที่รัฐบาลกลางต้องเข้าไปควบคุมกิจการภายในมากขึ้นตามลำดับจนกระทั่งในที่สุด ผนวกเอาเชียงใหม่เข้าเป็นส่วนหนึ่งของไทยนั้นเกิดขึ้นในรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นยุคแห่งการปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตก ด้านการปกครองหัวเมืองมีการยกเลิกระบบการปกครองเมืองประเทศราช ซึ่งเคยปฏิบัติกันมาช้านาน โดยจัดตั้งการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลขึ้นแทนมีข้าหลวงเทศาภิบาลที่รัฐบาลกรุงเทพฯ ส่งไปครองและขึ้นสังกัดกระทรวงมหาดไทยระบบมณฑลเทศาภิบาล ที่จัดตั้งขึ้นจึงเป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติรัฐ ซึ่งมีอำนาจรวมศูนย์ที่องค์พระมหากษัตริย์ (วรณัญจ์ บุญยสุรัตน์. 2535 : 28)

วรณัญจ์ บุญยสุรัตน์ (2535 : 26) ได้กล่าวถึงเชียงใหม่สมัยหลังการปฏิรูปการปกครอง (2477 – ปัจจุบัน) ว่าหลังการปฏิรูปการปกครองแล้ว เชียงใหม่เปลี่ยนฐานะเป็น “จังหวัด” สำคัญทางภาคเหนือมาตราฉบับปัจจุบัน สำหรับตำแหน่งข้าหลวงที่มาปกครองต่อมาเรียกว่า “ผู้ว่าราชการจังหวัด” เป็นผู้ปกครองดูแลรับผิดชอบโดยตรงต่อกระทรวงมหาดไทยหรือกรมการปกครองในปัจจุบัน

1.2 สภาพแวดล้อม ภูมิศาสตร์และสภาพสังคม

จังหวัดเชียงใหม่ เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่มากที่สุดในภาคเหนือ ตั้งอยู่เส้นรุ้งที่ 17-21 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 98-99 องศาตะวันออก สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 310 เมตร (1,027 ฟุต) ส่วนกว้างทางทิศตะวันออกจรดทิศตะวันตกประมาณ 138 กิโลเมตร ส่วนยาวจากทิศเหนือจรดทิศใต้ประมาณ 320 กิโลเมตร (ยาวมากที่สุดของประเทศ) ห่างจากกรุงเทพฯประมาณ 750 กิโลเมตร โดยทางรถไฟ และประมาณ 720 กิโลเมตร โดยทางรถยนต์ ตามทางหลวงแผ่นดินสายเหนือ

ทิศเหนือ ติดต่อกับรัฐฉานของสหภาพพม่า โดยมีเส้นกันพรมแดนธรรมชาติ คือ สันปันน้ำของดอยคำ ดอยปุกเกล้า ดอยหลักแต่ง ดอยถ้ำป่อง ดอยถั่ว ดอยผาวอก ดอยอ่างขาง อันเป็นส่วนหนึ่งของทิวเขาแดนลาวเป็นเส้นกันอาณาเขตทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอสองแคว จังหวัดตาก โดยมีร่องน้ำแม่ตื่นและสันปันน้ำ ดอยเหลี่ยม ดอยหลวง เป็นเส้นกันอาณาเขต

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดเชียงราย ลำพูน ลำปาง บริเวณที่ติดต่อกับจังหวัดเชียงราย มีร่องน้ำลิกของแม่น้ำกกกับสันปันน้ำของดอยช้าง ดอยหล่มขาว ดอยแม่วังน้อย ดอยวังผา ดอยแม่โถเป็นเส้นกันอาณาเขต บริเวณที่ติดต่อกับจังหวัดลำปางมีดอยอังกา ดอยห้วยหลอด ดอยแม่บอน ดอยแม่ค่อม และดอยขุนตาลน้อยเป็นเส้นกันอาณาเขต ส่วนบริเวณที่ติดต่อกับจังหวัดลำพูน มีสันปันน้ำของดอยติ ร่องน้ำลิกของแม่น้ำธิและแม่น้ำปิงบางส่วน นอกจากนี้ยังมีแนวเขตที่ราบกันระหว่างเชียงใหม่กับลำพูนและส่วนที่เป็นสันปันน้ำของดอยขุนหละและดอยช้าง เป็นเส้นกันอาณาเขต

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอปาย อำเภอขุนยวม และอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีสันปันน้ำของดอยกัวแดง ดอยแปะเมือง ดอยแม่ยะ ดอยอังกะ ดอยแม่สุรินทร์ ดอยขุนยวม ดอยหลวงและร่องน้ำลิกแม่วิด เป็นเส้นกันอาณาเขต (กระทรวงศึกษาธิการ.2542 : 33)

สภาพภูมิอากาศ ค่อนข้างเย็นเกือบตลอดทั้งปี มีอุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปี 25.4 องศาเซลเซียส โดยอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 31.8 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 20.1 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยตลอดปีร้อยละ 72 สภาพภูมิอากาศอยู่ภายใต้อิทธิพลลมมรสุม 2 ชนิด คือลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลม

มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้ยังมีลมประจำถิ่นคือ ลมภูเขาและหุบเขา ที่ช่วยส่งผลต่อการหมุนเวียนของอากาศเหนือชุมชนเมืองเชียงใหม่ ซึ่งแบ่งภูมิอากาศออกเป็น 3 ฤดูได้แก่

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนตุลาคม โดยรับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งพัดพาความเย็นมาจากประเทศจีน

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ จนถึงกลางเดือนพฤษภาคม ซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ (กระทรวงศึกษาธิการ.2542 : 33-34)

ลักษณะภูมิประเทศ โดยทั่วไปพื้นที่เป็นป่าละเมาะและภูเขา มีที่ราบอยู่ตอนกลางสองฝั่งแม่น้ำปิงมีพื้นที่ประมาณ 20,107.057 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 12,566,910 ไร่ จำแนกเป็นพื้นที่ป่าไม้และภูเขา ร้อยละประมาณ 72 พื้นที่ทำการเกษตรประมาณร้อยละ 10 พื้นที่อยู่อาศัยอื่นๆ ประมาณร้อยละ 18 โดยมีดอยอินทนนท์ เป็นภูเขาสูงที่สุดในประเทศไทยสูงประมาณ 106 กิโลเมตร นอกจากนี้ยังมีดอยอื่นๆ ที่มีความสูงรองลงมาหลายแห่ง เช่น ดอยผ้าห่มปกสูงประมาณ 2,297 เมตร ดอยหลวงเชียงดาวสูงประมาณ 2,195 เมตร ดอยผาจำยอมหรือดอยผาจำยอม สูงประมาณ 2,120 เมตร และดอยอ่างขาง สูงประมาณ 1,931 เมตร ซึ่งล้วนเป็นภูเขาสูงอันดับ 1-5 ของประเทศ ส่วนดอยสุเทพ สูงเพียง 1,678 เมตร โดยทั่วไปอาจแบ่งสภาพพื้นที่ออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ

พื้นที่ภูเขา มีพื้นที่ร้อยละประมาณ 80 ของพื้นที่ทั้งหมด มีความสูงจากระดับน้ำทะเลเกินกว่า 500 เมตร ส่วนใหญ่อยู่ทางทิศเหนือ และทิศตะวันตกของจังหวัด พื้นที่ภูเขาเหล่านี้เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารซึ่งไม่เหมาะต่อการเพาะปลูก

พื้นที่ราบลุ่มน้ำและที่ราบเชิงเขา กระจายอยู่ทั่วไประหว่างหุบเขา มีรูปร่างยาวรีทอดตัวในแนวเหนือจรดใต้ ได้แก่ ที่ราบลุ่มน้ำปิง ที่ราบลุ่มน้ำฝาง และที่ราบลุ่มแม่น้ำจืด นับเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะสมต่อการเกษตร (กระทรวงศึกษาธิการ.2542 : 35)

สภาพแวดล้อม เชียงใหม่มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่นับว่ามีความสำคัญมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เพราะภูมิศาสตร์ที่ตั้งของเชียงใหม่เป็นแหล่งป่าไม้ และต้นน้ำลำธารที่สำคัญหลายสาย โดยเฉพาะแม่น้ำปิงซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักสายหนึ่งของประเทศที่เป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศโดยเฉพาะด้านเกษตรซึ่งในการพัฒนาที่ผ่านมาได้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ที่ดิน และแหล่งน้ำอย่างขาดการจัดการที่เหมาะสม ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมเป็นอย่างมาก เช่น การบุกรุกทำลายป่าพื้นที่ป่าไม้ ปัญหาดินเสื่อมคุณภาพ ปัญหาการขาดแคลนน้ำและคุณภาพน้ำเสื่อมโทรม ปัญหาสภาพแวดล้อมเมืองเสื่อมโทรม (กระทรวงศึกษาธิการ.2542 : 38)

ผลจากการที่ชุมชนเมืองขยายตัวอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ไม่สามารถเตรียมการรองรับทางด้านบริการโครงสร้างพื้นฐานได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาขยะมูลฝอย ปัญหา น้ำเสีย ปัญหาการจราจร ปัญหาชุมชนแออัด ที่ทวีความรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะปัญหาขยะ

ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเชียงใหม่ ในช่วงเวลาที่ผ่านมาถึงแม้ว่าจะได้มีการดำเนินการหลาย ๆ ด้าน เพื่อจะแก้ปัญหาดังกล่าว แต่ก็ยังไม่บรรลุเป้าหมายที่ต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากสาเหตุหลักบางประการที่ทำให้ปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไข โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาคน ซึ่งมีความสำคัญ ทั้งในแง่ของการทำให้เกิดปัญหาและการแก้ปัญหา ดังนั้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อมในเชียงใหม่ จึงต้องให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูบูรณะทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม การมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชนและองค์กรเอกชนรวมทั้งการบริหารและการจัดการที่เป็นระบบด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ.2542 : 40)

อาชีพโครงสร้างเศรษฐกิจของเชียงใหม่อาศัยการผลิตภาคเกษตรเป็นหลัก โดยเฉพาะสาขาอาชีพพืชผล มีพืชเศรษฐกิจสำคัญหลายชนิด เช่น ข้าว ไม้ยา เวอร์จิเนีย ถั่วเหลือง กระเทียม หอมหัวใหญ่ ลำไย ลิ้นจี่ ตลอดจนพืชผักต่างๆ สำหรับอาชีพอื่นๆ มีอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ได้แก่ สาขาการบริการและท่องเที่ยว สาขาอุตสาหกรรม สาขาพาณิชย์กรรมและสาขาก่อสร้าง จากการที่มีฐานทางเศรษฐกิจสำคัญหลายชนิด ทำให้การขยายตัวทางเศรษฐกิจของเชียงใหม่เป็นไปอย่างรวดเร็ว และมีเสถียรภาพระหว่าง 6-8 % โดยมีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมสูงสุดในภาคเหนือ คือ 71,394,737 ล้านบาท ประชากรมีรายได้คนละ 49,614 บาท/ปี (ข้อมูลปี 2538) ซึ่งมีรายได้หลักมาจากการเกษตร และการท่องเที่ยว(กระทรวงศึกษาธิการ. 2542 :

การแบ่งเขตการปกครอง จังหวัดเชียงใหม่ได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 22 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 204 ตำบล และจำนวนหมู่บ้าน 1,891 หมู่บ้าน โดยมีอำเภอและกิ่งอำเภอ ดังนี้ อำเภอเมืองเชียงใหม่ อำเภอฮอด อำเภอจอมทอง อำเภออมก๋อย อำเภอดอยเต่า อำเภอแม่แจ่ม อำเภอสันป่าตอง อำเภอแม่วาง อำเภอหางดง อำเภอสารภี อำเภอสันกำแพง อำเภอสันทราย อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอพร้าว อำเภอแมริม อำเภอสะเมิง อำเภอแม่แตง อำเภอเชียงดาว อำเภอไชยปราการ อำเภอฝาง อำเภอแม่อาย อำเภอเวียงแหง กิ่งอำเภอแม่ออนและกิ่งอำเภอดอยหล่อ มีการบริหารงาน 3 ระดับ คือหน่วยงานบริหารราชการส่วนกลาง หน่วยงานบริหารราชการส่วนภูมิภาค และหน่วยงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนจังหวัด จำนวน 1 แห่ง เทศบาลนครจำนวน 1 แห่ง เทศบาลตำบล จำนวน 28 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 166 แห่ง (กระทรวงศึกษาธิการ.2542 : 50)

2. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโคม

2.1 ประวัติความเป็นมาของโคม

โคมเป็นชื่อเมืองโบราณในเชียงราย-พะเยา ว่าสุวรรณโคมคำและใช้เป็นเครื่องสักการะและเครื่องใช้ส่องสว่างอันเก่าแก่ของคนไทยในภาคต่าง ๆ ใช้กันทั่วทุกภาคมีแต่สำเนียงจะแตกต่างกันไปบ้าง เช่น กลุ่มไทยภาคเหนือจะเรียกว่า โคม คือออกเสียงตัว คะ เป็น กะ ตามรากภาษาบาลีแต่เดิมโคมมีความหมาย 2 อย่าง คือ เป็นเครื่องสักการะ และเป็นเครื่องส่องสว่าง

เรื่องราวความเป็นมาและตำนานของโคม เกี่ยวข้องกับประเพณีเดือนยี่เป็งของชาวล้านนา ซึ่งเป็นประเพณีที่เก่าแก่ปฏิบัติและยึดถือกันมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 14 สมัยอาณาจักรสุโขทัย ประเพณีนี้เรียกว่าประเพณีลอยโคม

ศิวดล วาฤทธิ .(2545: 23)ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของการประดิษฐ์โคมว่ามีอยู่ 4 ประการคือ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เพื่อความสวยงาม เพื่อเพิ่มความสว่างแก่อาคารบ้านเรือน เพื่อเป็นศิริ มงคลแก่เจ้าของบ้าน

คิวคูล วาฤทธิ (2545:20) ได้กล่าวถึงตำนานโคม ข้อความตอนหนึ่งดังนี้

ประเพณียี่เป็งของชาวล้านนา นับเป็นประเพณีเก่าแก่ประชาชนยึดถือและปฏิบัติกันมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 14 สมัย อาณาจักรหริภุญชัยได้เกิดประเพณีลอยโคม (ยี่เป็งสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี, อ้างใน, มณี พยอมยงค์, 2534, หน้า 1) ในพุทธศักราช 2061 รัชกาลพระเจ้าฟ้างุ้มมหาราช (พญาเมืองแก้ว) สมัยราชวงศ์มังราย เทศกาลยี่เป็งเป็นประเพณีใหญ่ ทั้งองค์พระประมุขและประชาชนต่างพากันไปบูชาพระพุทธรูปในพระอารามทั้งหลาย บ้านเมืองจึงคราคร่ำด้วยผู้คนหนุ่ม-สาว สนุกสนานเพราะได้ดูมหรสพเป็นที่พึงพอใจได้ (เรื่องยี่เป็งสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี, อ้างอิง, ประเสริฐ ณ นคร 2539, หน้า 1) นอกเหนือจากมหรสพแล้ว การเล่นเดือนยี่เป็งของชาวล้านนามีหลากหลาย อาทิ การเทศน์มหาชาติ (ตั้งธรรมหลวง) ซึ่งจะประดับตกแต่งบริเวณวัดและวิหารด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย วัดต่าง ๆ ก็ประดับตกแต่งประดับอย่างสวยงามมีโคมต่าง โคมแขวน โคมผัด โคมลอย (โคมไฟ) ว่าว (โคมคว้น) บอกลไฟ การจุดผางหะดีดี (ถ้วยประทีป สำหรับใช้จุดไฟให้สว่าง) การส่งเครื่องสังเวยลอยไปตามสายน้ำ ซึ่งเป็นที่มาของการลอยกระทง ประเพณีเดือนยี่เป็งของชาวล้านนาซึ่งมีประวัติความเป็นมายาวนานร่วม 500 ปี มาแล้ว (คิวคูล วาฤทธิ, 2545 :18)

สิงห์แก้ว มโนเพ็ชร.(2539 : 3) ได้กล่าวถึงประเภทของโคมว่าโคมมีทั้งหมด 4 ประเภทคือ

1. โคมถือ หรือ โคมหูกระต่าย จะใช้ในวันยี่เป็งที่ชาวพุทธศาสนิกชนจะถือเดินขบวนแห่กันลอยกระทง ในโคมก็จะจุดเทียนไขไว้ เมื่อเดินขบวนเสร็จแล้วก็จะนำไปประดับบริเวณ รอบ ๆ โบสถ์วิหาร หรือสถานที่ ๆ มีพิธีการ หรือถ้าหากใช้งานสมโภช ก็จะทำขึ้นอย่างสวยงามแล้วเอาไปปักไว้ข้างเวทีที่จะจัดงานเพื่อประดับประดาให้สวยงามขึ้น ถ้าหากเป็นโคมรูปดอกบัวก็ใช้บูชาพระหรือตั้งไว้หน้าพระพุทธรูป

2. โคมลอย เป็นโคมที่ทำจากไม้ไผ่ขุดเป็นวงกลมทำเป็นปากโคม จากนั้นก็ต่อกระดาดว่าวหุ้มเป็นทรงกลมคล้ายลูกฟุตบอล หรือลูกบอลขนาดใหญ่ เชื่อกันว่าการลอยโคมขึ้นไปบนฟ้านั้นเป็นการลอยเคราะห์ลอยนาม เป็นการให้ทานอีกลักษณะหนึ่ง คือจะเขียนหนังสือเอาไว้ในโคมลอยว่า ถ้าใครเก็บโคมนี้ได้ให้มารับเงินตามที่บอกไว้ หรืออาจจะใส่เงินเข้าไปในโคมนั้นก็ได้อีก เพื่อให้คนที่เก็บได้นำเงินไปใช้ โคมที่ปล่อยขึ้นไปนั้นก็เพื่อจะให้ลอยขึ้นไปบูชา พระเกตแก้ว จุฬามณี ดุสิตสวรรค์ อันเป็นที่บรรจุธาตุ ประจำปีเกิดของผู้ที่เกิดปีจอหรือเพื่อบูชาบูชาแก่เจ้าผู้ให้กำเนิดของตนบนสวรรค์ ที่เรียกว่า พ่อเกิดแม่เกิด

สมัยโบราณ เมื่อเกิดสงครามก็จะใช้โคมลอยช่วยในการโจมตีข้าศึกโดยจะใส่ดินไฟเข้าไปในนั้นแล้วจุดธูปปักไปในหม้อดินไฟเมื่อโคมลอยไปยังเมืองของข้าศึกพอดีกับธูปที่ไหม้ลงมาถึงดินไฟที่อยู่ในหม้อก็จะระเบิดขึ้นมาเผากระดาดตัวโคมทำให้เป็นลูกไฟตกลงมาเผาผลาญบ้านเรือนข้าศึกได้

3. โคมแขวน เป็นโคมบูชาพระมีรูปทรงหลายแบบ เช่น โคมบาตรพระ โคมรูปดาว โคมรูปกระบอง โคมตะกร้า โคมธรรมจักร ซึ่งหมายถึงความแจ้งในธรรม จะใช้ในงานยี่เป็ง งานตั้งธรรมมหาชาติ เวสสันดรชาดก ใช้แขวนในโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ทำค้างแขวนในวัดวาอาราม หรือใช้ประดับร้านอาหารเปิดใหม่ ทำให้เป็นที่สะดุดตา ใช้ประดับอาคารสถานที่ทำให้สว่างไสว เป็นสิริมงคล ใช้ติดชายคาบ้านเพื่อบูชาอารักษ์ หรือผู้รักษาหอเรือนบ้านช่องให้อยู่เย็นเป็นสุข

4. โคมผัด เป็นโคมหมุน โดยใช้ความร้อนจากคว้นเทียน 2 เล่ม ดันให้ใบพัดแกนกลาสนั้นหมุนมี 2 ชั้น ชั้นในจะมีแกน 2 แกน ซึ่งฝนจนมีลักษณะเป็นเข็มตั้งวางไว้ และจะมีวงกลาย 12 นักษัตรรูปคนโกนา รูปวัวควาย รูปคนทาบน้ำ รูปคนชกมวย รูปพระเทศนาธรรม รูปทุ่งนาป่าเขา เป็นที่ชื่นชอบ

ของเด็ก ๆ ที่มากับผู้ปกครองและศิษย์วัด เวลาห่มนวลตลายจะปรากฏขึ้นที่ชั้นนอกคล้ายหนังตะลุง โคม
ผัดจะตั้งไว้อยู่กับที่เคลื่อนย้ายไม่ได้

ก้องเกียรติ มหาอินทร์ .(2545:36) ได้กล่าวถึง ประเภทของโคม ข้อความตอนหนึ่งดังนี้

ตามวัฒนธรรมของล้านนาจะแบ่งโคมไฟออกเป็น 4 แบบ คือ “โคมตัว” หรือโคมไฟเล็กที่ห้อยอยู่กับซีกไม้
ไผ่ ซึ่งผู้คนจะถือไปในขบวนแห่และจะนำไปแขวนไว้ที่วัด

แบบที่สองเรียก “โคมแขวน” ที่ใช้แขวนบูชาพระพุทธรูปทำเป็นหลายรูปด้วยกัน เช่น รูปดาว รูปตะกั่ว
โดยปกติจะใช้แขวนตามวัดหรือตามทั้งพระก็ได้

แบบที่สามเรียก “โคมผัด” ทำด้วยกระดาษสาเป็นรูปกรวยสองอันพันรอบแกนเดียวกัน ด้านนอกจะไม่มี
ลวดลายอะไร ส่วนด้านในจะตกแต่งเป็นรูปทรงต่าง ๆ ในทางพุทธศาสนา เมื่อจุดโคมด้านในแสงสว่างจะทำให้
ให้เกิดเงาบนกรวย ด้านนอกก็จะเคลื่อนไหวคล้ายตัวหนังตะลุง

แบบสุดท้ายเรียก “โคมลอย” เป็นโคมใหญ่ มีรูปร่างคล้ายบอลูน ตัวโครงทำจากซีกไม้ไผ่หุ้มด้วยกระดาษ
สา เมื่อจุดโคม ความร้อนจากเปลวไฟจะทำให้โคมลอยตัวขึ้น การปล่อยโคมลอยนี้จะทำกันที่วัดหรือตามบ้าน
คน โดยเชื่อว่าโชคร้ายทั้งหลายจะลอยไปกับโคม

โคมลอยมีลักษณะปล่อยเป็น 2 อย่าง คือ โคมที่ใช้ปล่อยตอนกลางวันเรียกว่า ว้าว จะใช้การรมควันคือ
เพิ่มควันเข้าไปในตัวโคมลอยหรือว้าวเรื่อย ๆ จนพองตัวมีความดันสูงขึ้นจนตึงมือแล้วปล่อยขึ้นสู่ท้องฟ้า

โคมลอยที่ใช้ปล่อยตอนกลางคืน มีกรรมวิธีเช่นเดียวกันกับโคมลอยว้าวตอนกลางวัน แต่แตกต่างที่เขาใช้ห่อ
ไม้พันด้วยเป็นก้อนกลม ๆ ชูด้วยน้ำมันยางหรือน้ำมันซีไล้ จนชุ่มแล้วทำที่แขวนติดกับปากโคมลอย เมื่อลม
จวนจนได้ที่แล้ว เขาจะจุดไฟที่เตรียมไว้แล้วผูกติดกับปากโคมลอย ปล่อยขึ้นสู่อากาศ โคมลอยจะ
ลอยสูงขึ้นเรื่อย ๆ และลอยไปตามกระแสลมจะมีลักษณะเป็นดวงไฟ คล้ายดาวเคลื่อนคล้อยไปในเวหาอันวิ้ง
วังน่าดูยิ่งนัก แต่โคมลอยที่ปล่อยกลางคืนนี้เป็นอันตรายต่อทรัพย์สินของผู้คนมาก บางครั้งผ้าที่ชุบน้ำมันยัง
ไม่หมดเชื้อปรากฏว่าว้าวตกลงมาก่อนจึงเกิดไหม้บ้านเรือน หรือยานพาหนะที่จอดไว้ เกิดไฟไหม้ป่าลุกลามไป
ดังนั้นโคมลอยที่ใช้ปล่อยตอนกลางคืนจึงขาดความนิยมไป (ก้องเกียรติ มหาอินทร์.2544 : 6).

ศิวตล วาฤทธิ์ .(2545: 23)ได้กล่าวถึง โคมไฟกับประเพณีเดือนยี่ (ยี่เป็ง)ว่าประเพณีเดือนยี่หรือที่
เรียกกันว่า ยี่เป็ง เป็นประเพณีเก่าแก่ของล้านนาไทย ตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 14 สมัยอาณาจักรทริภุญ
ชัย ได้มีประเพณีเดือนยี่และทำพิธีลอยโขมดแล้ว ดำเนินมาถึงลำพูน กล่าวว่าชาวเมืองทริภุญชัยได้อพยพ
หนีอิทธิพลของโรคไปอยู่เมืองหงสาวดีเป็นหลายปี เมื่อโรคภัยสงบลงแล้วชาวเมืองลำพูนบางคนก็ย้ายกลับ
บ้านเมืองเดิมของตนเมื่อถึงเดือนยี่เป็ง ชาวเมืองลำพูนคิดถึงญาติที่อยู่ ณ เมืองหงสาวดี ก็จะเอาวัตถุข้าว
ของใส่แพไพล่ลงไปตามลำแม่น้ำกว๊าง แม่ทา แม่ปิง โดยคิดว่าสิ่งของเหล่านั้นจะล่องลอยไปถึงญาติที่อยู่
เมืองหงสาวดีจึงเป็นต้นเหตุแห่งการลอยโขมด หรือลอยกระทงขึ้น และประเพณีเดือนยี่ก็มีมาตั้งแต่ครั้งนั้น
เดือนยี่เดือนเกียงเป็นเดือนห้ายฤดูฝนต้นหนาว เป็นเดือนที่ข้าวกล้าในท้องทุ่ง กำลังเริ่มจะออกรวง

การนับเดือนทางจันทรคติของทางล้านนาโดยเร็วกว่าของภาคกลางไป 2 เดือน เนื่องจากล้านนา
ไทยนับเดือนทางจันทรคติแบบจีนมีการนับปีก็นับแบบจีนคือ ไข่ เป้า ยี่ แม่ สี่ ไล่ สจ๊ว แม่ด สัน เล้า
เส็ด โก้ เหมือนกัน การนับเดือน เกียง หรือเดือนที่หนึ่งของล้านนาไทยจึงตรงกับเดือน 11 และเดือนยี่
หรือเดือนที่ 2 ของล้านนาไทยจึงตรงกับเดือนเดือน 12 ของไทยภาคกลาง การนับเดือนของล้านนาไทย
จึงเร็วไป 2 เดือน

มณี พยอมยงค์ .(2529: 99) ได้กล่าวถึงเหตุในการเกิดประเพณีเดือนยี่ ข้อความตอนหนึ่งดังนี้

ชาวล้านนาไทยนิยมจัดประเพณีเดือนยี่ขึ้น มีสาเหตุที่ควรวิเคราะห์หลายประการ คือ

1. เป็นฤดูที่พ้นจากภาวะฝนตกชุก น้ำท่วม ไปไหนไม่สะดวกเมื่อมาถึงเดือนเกี๋ยง เดือนยี่ เมฆฝนเริ่มจากไป อากาศสดใส จึงเป็นเวลาที่เหมาะไปท่องเที่ยว
2. ลักษณะภูมิประเทศงดงาม อากาศดี มองไปทางไหนจะมีต้นข้าวเขียวเต็มท้องทุ่งนา น่าชื่นใจ
3. มีความเชื่อกันมาว่าเดือนยี่ หรือเดือน 12 ไต่ปี เป็นฤดูกาลที่ลูกหลานได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลกลับไปแก่บรรพชนของตน
4. ฤดูกาลแห่งพืชในไร่ของตนเริ่มได้ผล เช่น การทำข้าวเม่า (ซึ่งทำจากข้าวเม็ดที่ยังไม่แฉ่ำ) การถวายเป็นข้าวโพดคั่ว และผลไม้ ชาวบ้านจึงถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ให้เป็นสวัสดิการมงคลแก่ตน
5. เดือนยี่เป็นเดือนที่ชาวเมืองนิยมประกอบพิธีแต่งงานหรือกินแขก คู่บ่าวสาวจึงนิยมแต่งงานกันมากในเดือนยี่นี้
6. การเล่นว่าวหรือโคมลอย ในเดือนนี้นิยมกันมากเพราะอากาศโปร่งท้องฟ้าแจ่มใส สามารถเห็นโคมลอยชัด ในวันเดือนยี่เป็งจึงมีโคมลอยตกเป็นระยะ ๆ น่าสนุกสนานยิ่ง
7. ความเชื่อของชาวล้านนาไทยโบราณในเดือนยี่เป็ง นิยมส่งเครื่องเซ่นสังเวยไปตามสายน้ำ เพื่อให้เป็นเครื่องบูชาพระนารายณ์ในเกษียณสมุทรบ้าง เพื่อบูชาบรรพชนของตนบ้างและเพื่อบูชาพระบาทพาดทลายปากแม่น้ำนันทันที จึงเกิดประเพณีลอยโคมหรือลอยกระทงขึ้น (มณี พยอมยงค์.2529 : 10)

สิงห์แก้ว มโนเพ็ชร.(2539 : 3) ได้กล่าวถึงประเพณีเดือนยี่ ข้อความตอนหนึ่งดังนี้ พอเริ่มหนึ่งค่ำ เดือนยี่ทั่ววัดวาอารามในภาคเหนือจะจัดเตรียมสถานที่ปิดกวาดวิหารศาลาให้สะอาดงดงาม แล้วจัดเตรียมสิ่งเหล่านี้

1. ทำราชวัตรรอบวิหารหรือศาลา และทำประติมากรรมนำทางเข้าวัดหรือหน้าวิหาร
2. ทำโคมค้าง โคมแขวน โคมหูกะต่าย โคมรั้งมดส้ม โคมรูปต่าง ๆ
3. ทำโคมลอย หรือว่าว โดยการนำกระดาษมาต่อกันเป็นทรงกลมทำส่วนหัวและปากโคมให้มีขนาดสัดส่วนเท่ากัน ลักษณะโคมลอยมีหลายแบบ เช่น แบบลูกฟัก แบบบกล่อง แบบกระดี่ข้าว แบบรั้งมดส้ม

โคมลอยมีลักษณะการปล่อยเป็น 2 อย่าง คือโคมที่ใช้ปล่อยตอนกลางวันเรียกว่า ว่าว จะใช้การรมควัน คือ เพิ่มควันไปในตัวว่าวหรือโคมเรื่อย ๆ จนพองตัวมีความดันสูงจนถึงมือ แล้วปล่อยขึ้นสู่ท้องฟ้า

โคมลอยที่ใช้ปล่อยตอนกลางคืนมีกรรมวิธีเช่นเดียวกับว่าวตอนกลางวัน แต่ต่างกันที่เขาใช้ท่อนไม้พันด้วยเป็นก้อนกลม ๆ ชุบด้วยน้ำมันยางหรือน้ำมันขี้ไส้จุนชุ่ม แล้วแขวนติดกับปากโคมลอยเมื่อรมควันจนได้ที่แล้ว เขาจะจุดไฟท่อนไม้ที่เตรียมไว้ผูกกับปากโคมลอยปล่อยขึ้นสู่อากาศ

มณี พยอมยงค์ .(2529: 112)ได้กล่าวถึงโคมกับประเพณีเดือนยี่ในข้อความตอนหนึ่งดังนี้

เมื่อเทศกาลเดือนยี่มาถึงแล้ว ประชาชนจะมีความสนุกสนานรื่นเริง เพราะฟ้าฝนและฤดูกาลเป็นใจจึงได้เตรียมการไว้หลายอย่างหลายประการ คือ

1. เตรียมเครื่องแต่งกายนุ่งห้อยเพื่อจะใส่ไปวัดในวันเดือนเพ็ญหรือวันอื่น ๆ ซึ่งหนุ่มสาวจะเตรียมกันเป็นพิเศษ เพราะที่วัดคือดินแดนแห่งอิสระเสรีในการเลือกคู่รัก คู่แผง
2. เตรียมโคมทุกระต่าย โคมราบไว้ เพื่อประดับบูชาหน้าบ้านเรือนของตน
3. เตรียมผางผะติ๊ด (ถ้วยประทับ) ไว้ตามอายุของคนในเรือน เช่น อายุพ่อ อายุแม่ และลูก มีกี่คนก็เตรียมการไว้หมด โดยไปหาถ้วยประทับใส่ดินกาและน้ำมัน หรือซื้อผั่งไว้เป็นที่เรียบร้อยนำไปบูชาในวันเดือนยี่เป็ง
4. เตรียมกัณฑ์ธรรม หรือกัณฑ์เทศน์สำหรับจะนำไปฟังเทศน์เตรียมคัมภีร์ธรรมชะตาวันชะตาเดือน และชะตาปี ที่นิยมกันมาแต่โบราณเกี่ยวกับธรรมชะตาปี ผู้ถวายจะต้องไปจ้างให้คนจารลงในใบลานเป็นผูก ๆ แต่ละเรื่อง แล้วประกอบพิธีการลบธรรมด้วยเขมา และน้ำยางจนเห็นตัวอักษรชัดเจน ผูกสายสยอง คือ ด้ายไว้สำหรับเทศน์ในตอนท้ายพระธรรมหรือคัมภีร์ จะมีชื่อผู้จารและผู้บริจาคไว้ เช่น "ปฐมมูลศรัทธา นายอภิชาติ นางบัวเหลี่ยม พร้อมด้วยลูกเต้า ได้ทานไว้คำชูศาสนา 5000 พระวสา ขอสุขสามประการ มีพระนิพพานเป็นยอดจิมเทอะ" การกระทำของลำนานาแบบนี้จึงเกิดเป็นการสั่งสมพระคัมภีร์ต่าง ๆ ทางศาสนาไว้มากมาย นับเป็นล้าน ๆ ผูก นับเป็นกุศลที่ดียิ่งในการอนุรักษ์วิทยาการของบรรพบุรุษไว้ได้นาน
5. เตรียมบุปผาราชชาข้าวดอกดอกไม้ ชาวบ้านจะเอาข้าวเปลือก ข้าวฟ่าง ไปคั่วทำเป็นข้าวตอก เพื่อใช้โปรยเวลาในงาน เช่น โปรยเวลามีขบวนแห่ โปรยเวลาเทศน์มหาชาติกัณฑ์นคร ดอนมาถึงเวลาฝนฟ้าแก้ว รัตนาราทกมา การเตรียมดอกไม้เครื่องประดับสถานที่ เช่น การทำโคมระย้า อูบะดอกไม้้นำไปถวายพระในวัด เป็นความเชื่อถือที่มีค่าอย่างหนึ่ง คือ หากใครถวายดอกไม้และข้าวตอกบูชา เกิดมาในภพชาติใดจะเป็นผู้ที่มั่งคั่งร่ำรวย และเป็นคนที่มั่งคั่งร่ำรวยแก่ประชาชน เมื่อใกล้วันเดือนยี่มาถึง ประชาชนจึงเตรียมข้าวตอกดอกไม้ไว้เป็นเครื่องบูชา
6. การเตรียมอาหารสำหรับพระภิกษุสงฆ์ เป็นประเพณีเดือนยี่มาแต่โบราณแล้ว หากวันขึ้น 14 ค่ำมาถึง ประชาชนจะพากันตระเตรียมของถวายพระสงฆ์ คือ อาหาร ขนม และผลไม้ อาหารประกอบด้วย แกงอ่อม แกงฮังเล ห่อหนึ่ง (ห่อหมก) และลาบ อาหารเหล่านี้เป็นอาหารพื้นเมืองที่นิยมทำกันในสังคมลำนานา มาช้านาน ขนมประกอบด้วย ขนมจ็อก (ขนมเทียน) ข้าวต้มถั่วแปบ ข้าวต้มหัวหงอก ขนมปาด (ติลาอ่อน) ฯลฯ ผลไม้ที่ปลูกกันในท้องถิ่นก็มี กล้วยต่าง ๆ ส้มโอ ส้มเกลี้ยงและอื่น ๆ อาหารการกินเหล่านี้จะนำไปถวายพระสงฆ์ที่วัดในวันรุ่งขึ้น (มณี พยอมยงค์.2529 : 10)

ศิวดล วาฤทธิ์ .(2545: 23)ได้กล่าวถึงโคมกับพระพุทธศาสนาไว้ว่า โคมถูกนำมาใช้เป็นตัวแทนของความเชื่อและสัจธรรมของพระพุทธศาสนาโดยชาวลำนานาจะใช้โคมเป็นพุทธบูชาในวันสำคัญต่าง ๆ เช่นวันเพ็ญเดือนสิบสองหรือยี่เป็ง และการตั้งธรรมหลวง ในประวัติศาสตร์ของชนชั้นปกครองลำนานา กิจกรรมสำคัญของวันยี่เป็ง คือ การประกอบศาสนกิจ ต่อมาได้คลี่คลายมาผสมผสานระหว่างทางโลกกับทางธรรม ทำให้มองเห็นความเคลื่อนไหวของคนในสังคมที่มีต่อเดือนยี่เป็งของชาวลำนานาในอดีตนั้นมีกิจกรรม 3 วัน คือ วันขึ้น 13 ค่ำ เป็นจ่ายวันแต่งดา คือ จัดเตรียมข้าวปลาอาหารเพื่อนำไปทำบุญถวายให้กับพระสงฆ์ที่วัดในวันขึ้น 14 ค่ำ โดยทางวัดจะประดับตกแต่งประตูและบริเวณวัดด้วย ต้นอ้อย ทางมะพร้าว ซ่อตุงเป็นการจำลองป่าหิมพานต์วันนี้เป็นวันเริ่มต้นตั้งธรรมหลวงหรือเทศน์มหาชาติ วัดใหญ่ประจำหมู่บ้านจัดทำเรือจำลองตั้งไว้กลางลานวัด ชาวลำนานาจะนำสิ่งของเครื่องใช้นับตั้งแต่ไม้ขีดไฟเทียนไข ผ้าหมักกันหนาว เสื้อผ้า ฯลฯ มาใส่ในเรือจำลองในวันทำบุญนี้ชาวลำนานาจะนำของกินไปแจกให้เพื่อนบ้านทั้งของหวานและของ

ควา เด็กผู้หญิงจะนำดอกไม้ไปมอบให้คนเฒ่าคนแก่ที่พึ่งเทศน์อยู่ที่วัด พอตกเย็นจะมีการจุดนางผดุง (ถ้วยประทีป สำหรับใช้จุดไฟให้สว่าง) โคมไฟสว่าง โดยเฉพาะนางผดุงนั้นจะจุดหน้าพระประธานตาม จำนวนคาถาของกัณฑ์เทศน์แต่ละกัณฑ์ เช่น ทานกัณฑ์ต้องจุดถึง 209 ดวง เพราะมี 209 คาถา เป็นต้น ในคืน 15 ค่ำ เจ้าผู้ครองพร้อมด้วยข้าทาสบริวารจะลอยเรือประทีปเป็นปฐมฤกษ์แล้วชาวบ้านก็จะนำ เรือจำลองที่ตั้งไว้ในวัดแห่กัน สนุกสนาน มีการละเล่นร้องรำทำเพลงดนตรีสลับซึ่ง ไปตลอดทาง จนกระทั่งถึงแม่น้ำปิง เสียงเอิกเกริกไปถึงท้องน้ำ ชาวบ้านจะมีกาบกล้วยตัดเป็นท่อนเล็กวางนางผดุงไป ลอยน้ำด้วย

นอกจากการพึ่งเทศน์มหาชาติหรือการตั้งธรรมหลวง การตกแต่งประติมากรรมซึ่งเป็นการสมมติป่าหิม พานต์ การจุดประทีปโคมไฟซึ่งมีหลายรูปแบบ ทั้งโคมวาว (โคมคว้น) โคมไฟ โคมลอย โคมแขวน โดยเฉพาะโคมผัด นับเป็นมหรสพอย่างหนึ่งที่ทำให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน

สิงห์แก้ว มโนเพชร.(2539 : 6) ได้กล่าวถึง โคมกับพุทธศาสนา ข้อความตอนหนึ่ง ดังนี้

การยกโคมหรือการลอยโคม แต่เดิมเป็นพิธีทางศาสนาพราหมณ์ กระทำขึ้นเพื่อบูชาพระเจ้าทั้งสาม คือ พระ อิศวร พระนารายณ์ พระพรหม ภายในโคมจะจุดเทียนซึ่งทาเบียร์หรือไขข้อพระโค ซึ่งพราหมณ์นำมาถวาย การบูชาด้วยน้ำมันไขข้อพระโคนี้เป็นพิธีของลัทธิพราหมณ์แท้ ๆ แต่ต่อมาแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า พระราชพิธีต่าง ๆ ที่มีนั้นจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ดังนั้น จึงโปรดให้มีการสวดมนต์เย็นเช้า ก่อนเวลาที่จะยกโคม พระสงฆ์ที่จะสวดมนต์ประกอบไปด้วยพระราชาคณะ 1 พระครูปริตไทย 4 พระราชาคณะรามัญ 1 พระครูปริตรามัญ 4 รวมเป็น 10 รูป ในการทำพิธี (ต่อโบราณ) ตั้งโคมจะเป็นโครงไม้ไผ่ปิดกระดาน ส่วนข้างในสานเป็นชะลอมปิดกระดานเป็นรูปกระบอกต่าง ๆ เขียนสำหรับ จุดโคมชัยในแต่ละคืนจะใช้เทียน 24 เล่ม พอจุดได้ประมาณ 3 ชั่วโมง

ทริฎฎา เทพบุตร. (2542 : ไม่มีเลขหน้า) ได้กล่าวถึง โคมกับพุทธศาสนาว่า อาณิสสการจุด ประทีปโคมไฟเดือนยี่เป็ง นอกจากจะเป็นการบูชาพระรัตนตรัยแล้ว เชื่อว่าทำให้มีผิวพรรณวรรณะสวยสด งดงาม เป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด เชื่อว่าการจุดประทีปโคมไฟเป็นพุทธบูชาจากนิทานเรื่อง กาเผือก ซึ่งเป็นที่มาของพระพุทธเจ้า 5 องค์ การนำเอาด้ายดิบพันเกลียวเป็นด้นกาวปักลงไปในด้ายดินเผาเล็ก ๆ มี น้ำมันมะพร้าวกับขี้ผึ้งจุดไฟ บูชาลอยไปตามน้ำในวันเพ็ญเดือนยี่เป็นการแสดงออกของการระลึกถึงพระคุณ ของแม่ (กา) ผู้ให้กำเนิด การผูกเรื่องแม่กาเผือกเป็นนิทานนี้ นับเป็นการสอนเกี่ยวกับการปล่อยวางแล้ว ทำให้เกิดปัญญาทำให้รู้แจ้งรู้ทันความเป็นไปของโลกียชน ไม่ยินดียินร้ายไปตามอำนาจของมันตาม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาการลอยเรือบรรจุสิ่งของเครื่องใช้ของคนล้านนา ผูกเข้ากับการบูชาพระอุปคุต นั้นเข้าใจว่าจะรับอิทธิพลจากคติความเชื่อของชาวมอญ เพราะประเพณีนี้มีเฉพาะในภาคเหนือเท่านั้น และ เชื่อว่าคือพระอุปคุต คือ พระโมคัลลีสบุตรดิศเฏร ส่วนชาวมอญเชื่อว่าพระอุปคุต คือ พระบัวเข็ม ปรากฏ ว่าภาระหน้าที่ของพระบัวเข็มนั้นเป็นผู้ให้โชคลาภ ความมั่งมีศรีสุข สำหรับพระอุปคุตเถรนั้น ชาวล้านนา เชื่อว่าเป็นพระอรหันต์ที่ทรงฤทธิ์นิมิตปราสาธด้วยแก้ว 7 ประการ อยู่ในท้องสมุทรนั่งเข้าญาณสมาบัติ เสวยสุข โดยไม่ต้องฉันอาหารเลย เนื่องด้วยความมีอิทธิฤทธิ์ของพระอุปคุตเช่นนี้ จึงมีธรรมเนียมการตั้งหอ บูชาอุปคุตในงานมหรสพทุกอย่างในภาคเหนือเพื่อให้พระอุปคุตช่วยกำจัดภัยพิบัติต่าง ๆ ไม่ให้เกิดขึ้นได้ และชาวล้านนายังมีความเชื่อว่า ถ้าตักบาตรในวันเพ็ญพุทธแล้ว อาจจะได้ใส่บาตรพระอุปคุตที่ปลอมเป็น สามเณรมารับบิณฑบาตรใครที่ได้ใส่บาตรพระอุปคุตเถระถือว่ามิโชคลาภ ดังนั้น ชาวล้านนาจึงบูชาประทีป โคมไฟไปถึงพระอุปคุตเถระที่สะดือมหาสมุทรในเดือนยี่เป็ง

สิงห์แก้ว มโนเพ็ชร (2539 : 10) ได้กล่าวถึง โคมกับคติความเชื่อว่า โคมมีลักษณะและรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกันออกไป โดยแต่ละประเภทก็จะมีคติความเชื่อและการบูชาต่างกัน

พุทธบูชา ชาวล้านนาจะจุดเทียนไขนำไปไว้ข้างในโคมและจะถือโคมนี้เดินไปตามทางสู่วัดหาอารามเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา โดยจะนำมาปักไว้รอบ ๆ อุโบสถ วิหาร หรือหน้าองค์พระประธาน โดย โคมดอกบัวจะเป็นสัญลักษณ์ของดอกบัว ดอกไม้ซึ่งมีความหมายเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาซึ่งใช้เป็นพุทธบูชามาแต่โบราณกาล โคมทุกระต่ายเปรียบเทียบกับได้กับ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา นอกจากนี้ในงานมงคลพิธีต่าง ๆ จะนำโดยไปปักเรียงรายบริเวณพิธี ซึ่งแสงสว่างจะเป็นเหมือนสิ่งมงคลดั่งงาม

พุทธธรรม ชาวล้านนาจะนำโคมแขวนไปถวายวัดโดยจะนำไปแขวนบูชาไว้ในโบสถ์ ศาลาหรือพระวิหาร และจะนำโคมแขวนนี้ขึ้นไปแขวนไว้ในอากาศบนเสาไม้ค้ำที่อยู่บริเวณภายนอกโบสถ์ วิหาร โดยลักษณะรูปแบบของโคมแขวนจะให้ความหมายทางพุทธธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชาวล้านนายังนำโคมแขวนมาประดับบริเวณชายคาที่อยู่อาศัยหรืออาจจะแขวนไว้บนไม้ค้ำ โดยเชื่อว่าเป็นการบูชาพระภูมิเจ้าที่ เทพอารักษ์ ผู้รักษาหอเรือนบ้านช่องซึ่งแสงสว่างจะนำมาซึ่งความเป็นมงคลเข้ามาสู่บ้านเรือน

วิถุสงสาร ชาวล้านนาจะนำโคมผัดมาถวายที่วัดโดยจะตั้งโคมผัดไว้ที่บริเวณหน้าโบสถ์ วิหาร หรือวางไว้ที่หน้าองค์พระประธาน ซึ่งโคมผัดนี้จะมีลักษณะที่หมุนรอบแกน แสงจากประทีปหรือเทียนไข จะทำให้เกิดเงาขึ้นบนตัวโคมที่เคลื่อนที่ มีการสร้างเรื่องราว สอดแทรกความเชื่อทางศาสนา ซึ่งลักษณะของโคมผัดนี้จะแสดงถึงคติความเชื่อในเรื่องของวิถุสงสารการเวียนว่ายตายเกิดของชีวิต ความน่าสนใจของโคมผัดนี้ ยังนับเป็นกลอุบายที่ช่วยดึงดูดความสนใจของเด็ก ๆ ไม่ให้ชุกชนสร้างความรบกวนให้ผู้ใหญ่ที่กำลังทำพิธี ฟังเทศน์ฟังธรรมอยู่

ปัญญาปฏิบัติ โคมลอยเป็นโคมที่สร้างบรรยากาศได้ทั้งความศรัทธาเลื่อมใส และสนุกสนานให้กับคนที่มาชมและมาลอยได้ โดยปกติแล้วโคมลอยจะทำการลอยที่ใด ๆ ก็ได้ไม่จำกัดว่าต้องเป็นบริเวณวัดเสมอไป เพียงแต่ให้มีพื้นที่เพียงพอสำหรับผู้ที่มาลอยกันการลอยโคมมีความเชื่อกันว่าเป็นการบูชาพระเชี้ยวแก้วของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบนพระธาตุจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ถวายเป็นพุทธบูชานอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าการบูชาผู้ให้กำเนิดของตน คือ พ่อเกิด แม่เกิด และยังเชื่อกันว่าการลอยโคมเป็นการสะเดาะเคราะห์เอาสิ่งที่เลวร้ายออกจากตัว

ในสมัยก่อนจะมีโคมในพระราชวังปักประจำทุกตำหนักเจ้าชาย ถ้าเป็นตำหนักเจ้าฟ้าก็จะใช้โคมโครงไม้ไผ่หุ้มผ้าขาว เช่นเดียวกับโคมประเทียบ ถ้าเป็นตำหนักพระองค์เจ้าหรือเรือนข้างในก็ใช้โคมไม้ไผ่ปิดกระดาษคล้ายกับโคมบิวารที่มีอยู่ทุกตำหนัก ซึ่งโคมทั้งหมดจะใช้จุดตะเกียงด้วยถั่วยั่วแก้วหรือขามเหมือนกับ โคมบิวารของวังเจ้านายซึ่งอยู่นอกพระบรมมหาราชวังแต่สำหรับโคมชัยโคมประเทียบและโคมบิวารจะมีในพระราชวังเท่านั้น (คิวดล วาฤทธิ . 2545: 27)

ในปัจจุบันโคมทำขึ้นมาเพื่อนำไปถวายพระที่วัด เพราะมีความเชื่อว่าชาติหน้าเกิดมาจะมีสติปัญญาดี เนื่องจากแสงสว่างเป็นแสงที่ส่องเข้าไปยังความมืดเปรียบเสมือนกับปัญญาที่จะมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ แต่เดิมประเพณีการจุดโคมจะทำขึ้นเฉพาะในบ้านของเจ้านายใหญ่โตหรือผู้มีอันจะกินเท่านั้น โดยจะใช้ประทีปหรือเทียนจุดให้เกิดแสงสว่างแล้วนำไปใส่ไว้ในโคม หรือใช้ประทีปที่มีลักษณะเป็นประทีปเล็ก ๆ แล้วใช้

น้ำมันงา น้ำมันละหุ่ง หรือน้ำมันมะพร้าวใส่ไปยังถ้วยดิน เพื่อให้ติดใส่ที่อยู่ตรงกลางถ้วยหรือประทีป แต่ปัจจุบันใช้ไฟฟ้าเสียมากกว่า ตามปกติการจุดโคมทำกันในวันพระ แต่จริง ๆ แล้วการจุดโคมสามารถจุดได้ทุกวันโดยไม่จำกัดเวลาโอกาสหรือที่เรียกตามภาษาทางธรรมว่า อะกาลิก ซึ่งก็แล้วแต่ความพอใจหรือความสะดวก โคมเมื่อจุดแล้วก็จะนำไปแขวนตามชายคาหน้าบ้านให้เป็นที่สวยงามและเพื่อเป็นที่สวยงามและเพื่อเป็นการบูชาเทพอารักษ์ผู้รักษาหอเรือนบ้านช่องอีกทางหนึ่งด้วย (ศิวดล วาฤทธิ . 2545: 27)

2.2 งานฉลุกระดาษ

งานฉลุกระดาษในโคมมีไว้เพื่อตกแต่งประดับให้สวยงาม มักทำเป็นลวดลายต่างๆ แล้วแต่จุดประสงค์ของการนำไปใช้

ศิริพันธ์ พันธุ์ศิริ .(2533: 37) ได้กล่าวว่ากระดาษนี้ เป็นวัสดุที่บอบบาง ง่ายต่อการฉีกขาด เทคนิคในการทำจึงเป็นงานที่ต้องค่อนข้างประณีตละเอียดต้องงาน เป็นงานที่ต้องอาศัยความสวยงามพอสมควรซึ่งการทำงานประณีตละเอียดอ่อนลักษณะนี้ เป็นงานที่ตรงกับอุปนิสัยคนไทยอยู่แล้ว ดังนั้นการทำกระดาษฉลุจึงมีลวดลาย และรูปแบบต่างๆ กันออกไปมากมาย เทคนิคในการทำนั้น จะแบ่งได้เป็น 3 เทคนิค คือ เทคนิคการตัด เทคนิคการดอ ก เทคนิคผสม คือรวมทั้งการดอ กและการตัด

เทคนิคการตัด ต้องอาศัยความชำนาญในการตัดเป็นอย่างมาก เพราะไม่มีการเขียนลายก่อน จะใช้การพับกระดาษ ซึ่งมีความสำคัญมาก เพราะการพับกระดาษจะเป็นตัวกำหนดว่าลายจะออกมาเป็นลายใดได้ ลายที่ได้จากเทคนิคการตัดส่วนใหญ่จะเป็นลายซ้ำๆ กัน แต่ลายจะดูมีความอิสระ เครื่องมือในการตัดคือ กรรไกร เทคนิคการตัดนี้พบมากทั้งล้านนาและภาคเหนือตอนล่าง (นครสวรรค์) ช่างกระดาษที่มีชื่อมากของ เชียงใหม่ ในปัจจุบันคือ คุณลุงสิงห์แก้ว มโนเพชร ซึ่งคุณลุงผู้ที่มีความชำนาญในการฉลุกระดาษโดยวิธีการตัดได้ลวดลายที่สวยงามมาก และทางภาคเหนือตอนล่างก็พบช่างกระดาษที่มีความสามารถ เช่น คุณปู่ ผื่อน ทันบำรุง, พระพยุง ภูสิงห์ (ศิริพันธ์ พันธุ์ศิริ .2533: 37)

เทคนิคการดอ ก ต่างจากการตัดคือ ภาพที่ได้จากการดอ กจะทำให้ได้ภาพเป็นเรื่องราวได้ สามารถทำได้ทีละหลาย ๆ แผ่น ช่วงผู้ดอ กต้องมีความชำนาญและละเอียด เพราะกระดาษง่ายต่อการขาด เทคนิคดอ กนี้ขึ้นอยู่กับวิธีการออกแบบลายเพราะการเว้นช่องไฟหรือการประมาณว่าจะฉลุส่วนใดออกบ้าง แล้วทำให้ภาพไม่ขาด นอกจากนั้นยังต้องใช้เครื่องมือที่ทำหรับฉลุโดยเฉพาะ เครื่องมือส่วนมากจะทำจากช่วงที่ฉลุนี้เอง แดกบ ภาคเหนือตอนล่าง (นครสวรรค์) นั้นเครื่องมือในการทำฉลุกระดาษจะมีช่างคนหนึ่งเป็นคนทำให้ แต่จะเป็นลักษณะการขึ้นครุไม่มีการซื้อขายกัน การขึ้นครุนี้ส่วนมากจะใช้เหล้าขาว (เหล้าพื้นเมือง) และเศษสตางค์ ดอ กไม้ ฐูป เทียน และเมื่อผู้ได้เครื่องมือนี้ไปแล้ว เกิดเสียชีวิตและไม่มีลูกหลานหรือผู้ทำสืบทอด ก็จะนำเครื่องมือไปถวายวัดพร้อมทั้งต้นแบบลายฉลุ (เดิมใช้แผ่นสังกะสีทำเป็นต้นแบบลายหรือกระดาษแข็ง) เพราะจะเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์นี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้งานกระดาษนี้สูญหายไปเพราะลูกหลานไม่มีใครกล้าครอบครองหรือขึ้นครุ เพราะคนที่จะขึ้นครุต้องมีจิตใจที่พร้อมมีความตั้งใจที่จะทำงานและเป็นคนดีอยู่ในศีลธรรม ตลอด เพราะถ้าผิดครูเชื่อว่าจะเกิดสิ่งไม่ดีตามมา ดังนั้น ต้นแบบลายและเครื่องมือในการทำงานกระดาษฉลุ จึงไปรวมอยู่ที่วัด พระเณรรุ่นหลังที่สนใจก็หันมาหัดทำกัน และสนใจจะไม่สนใจปล่อยทิ้งสูญหายไป ลวดลาย บางลวดลายก็สูญหายไป (ศิริพันธ์ พันธุ์ศิริ .2533: 37-38)

เทคนิคผสมการตัดและการดอกรการทำกระดาดขลุ่ย บางรายไม่สามารถทำเพียงการตัดหรือการดอกรอย่างเดียวนั้น อย่างเช่น ลายดอกลำไยร่วง นอกจากจะใช้การตัดขอบนอกแล้วตรงกลางก็ต้องใช้การดอกรให้เกิดรายละเอียดควบคู่ไปด้วยกันเสมอ เทคนิคนอกจากจะใช้ในการขลุ่ยกระดาดแล้ว ยังสามารถดัดแปลงเป็นการขลุ่ยโลหะ หรือการขลุ่ยหนังอีก อย่างเช่น ฉัตรที่ทำจากโลหะต่างๆ หรือการทำหนังใหญ่ หรือหนังตะลุง ก็ใช้หลักในการขลุ่ยเช่นเดียวกัน แต่เครื่องมือจะต่างกันออกไปบ้าง เพราะวัสดุต่างกัน การทำหนังตะลุงนั้นไทยเราได้รับจากทางชาวมานานแล้วจะอยู่ทางภาคใต้ของไทยเรา (สิงห์แก้ว มโนเพชร. สัมภาษณ์ : 2547)

งานกระดาดขลุ่ยนี้ ส่วนใหญ่ต้นแบบจะมาจากไทยเกือบทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นกระดาดขลุ่ยล้านนาหรือภาคเหนือตอนล่าง (นครสวรรค์) แม้แต่ ลายขลุ่ยของชาวไทยใหญ่เป็นที่ยอมรับกันว่าสวยงาม เมื่อทำการสอบถามพบว่า เป็นลายที่ได้รับจาก จ.อยุธยา เป็นส่วนมาก และส่งอิทธิพลมาสู่ล้านนา ลายไทยมีอายุนานแล้ว ถ้าจะสืบค้นลักษณะที่ดัดแปลงแก้ไขกันต่อๆ มากก็ต้องศึกษาขึ้นไปถึงลายไทยในสมัยต้นๆ เช่น ลายสมัยทวารวดีหรือสมัยลพบุรี การแก้ไขดัดแปลงนี้ค่อยเป็นค่อยไปตามยุคตามสมัย ลายในสมัยทวารวดีก็ได้แบบอย่างและดัดแปลงแก้ไขมาจากลายของอินเดียอีกต่อหนึ่ง เพราะบรรดาศิลปะที่มีอยู่ในสุวรรณภูมิ ล้วนมาจากอินเดียก่อนทั้งนั้น ต่อมาจึงมีการคิดสร้างแบบใหม่ขึ้นมาในแผ่นดินสุวรรณภูมิเอง ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ อาจจะเห็นได้ว่า ลายไทยที่เรารู้จักกันทั่วไปนั้น ล้วนดัดแปลงแก้ไขให้เหมาะสมกับความนิยมของแต่ละสมัยอยู่เสมอมา (เบญจพล สิทธิประณีต. สัมภาษณ์ : 2547)

ลายต่างๆ ได้รับความบันดาลใจจากธรรมชาติเกือบทั้งนั้น ธรรมชาติเป็นครูสำคัญในการประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์มาหลายยุคหลายสมัยแล้ว ลายไทยได้ถูกประดิษฐ์ขึ้นจาก เถาไม้ ใบไม้ ดอกไม้ เกือบทั้งสิ้น

ศิริพันธ์ พันธุ์ศิริ .(2533: 37) ได้กล่าวถึงสุนทรียภาพที่เกิดจากงานกระดาดขลุ่ยดังนี้ สุนทรียภาพที่เกิดจากงานกระดาดขลุ่ย แบ่งออกได้คือ

1. สุนทรียภาพจากตัววัสดุ กระดาดที่เป็นตัววัสดุที่นิยมในการทำลายขลุ่ยจะมี 2 ประเภท คือ กระดาดเงิน กระดาดทอง , และกระดาดแก้วสี ซึ่งสามารถแบ่งสุนทรียภาพได้คือกระดาดเงิน, กระดาดทอง นั้นจะเป็นแผ่นกระดาดไม่พริ้ว และบางมากจนเกินไป ลักษณะเด่นจะอยู่ที่ความวาวจากสีเงินสีทองของกระดาด มีการสะท้อนหักเหของแสงเมื่อมีแสงตกกระทบ ดูแล้วทำให้รู้สึกตื่นตาตื่นใจ การใช้สีเงิน, สีทองนั้น งานศิลปะไทยเกือบทุกอย่างจะนิยม เพราะทำให้งานดูมีค่าจากความวาววับของสีเงิน, สีทองที่สะท้อนเข้าตาคน และกระดาดทองกระดาดเงินนี้ก็จะเป็นส่วนเสริมสีอื่นให้มองเห็นลวดลายได้เด่นชัดยิ่งขึ้น กระดาดแก้วสี คุณสมบัติของกระดาดแก้วสี คือมีความบางเบา พริ้วไหว สีสรรค์มีมากมายหลากหลายสีเท่าที่ต้องการ ความพริ้วไหวนี้ เป็นจุดที่ทำให้เกิดความงามในการที่นำไปประดับตกแต่ง

กระดาดเป็นวัสดุที่มีราคาไม่แพง ดังนั้นในการที่จะนำกระดาดมาประดับตกแต่ง ก็เป็นการไม่สิ้นเปลืองและยังมีความสวยงามและสะดวกรวดเร็วในการจัดหา

2. สุนทรียภาพจากลวดลาย สุนทรียภาพที่เกิดจากลวดลายคือ ในการที่เรานำกระดาดสีหรือกระดาดทองมาดัดเนย, ความงามจากหัวกระดาดและสีของกระดาดนั้นยังไปพ้องเพียงกับความต้องการในการจะประดับตกแต่งตามนิสัยของคนไทยคือ มีความละเอียดอ่อน ช่างคิด ช่างประดิษฐ์ จึงนำลวดลายต่างๆ มาขลุ่ยในกระดาด กระดาดแผ่นสีเหลี่ยมธรรมดา เมื่อมีลวดลายขลุ่ยเพิ่มขึ้น ก็ทำให้มีความน่าสนใจชวนมองมากยิ่งขึ้น เมื่อนำไปติดประดับ สามารถจะบอกเรื่องราวจากลวดลายที่ขลุ่ยลงไปได้ ช่างที่ทำได้สามารถคิด

ประดิษฐ์ลวดลายฉลุต่างๆ ให้สวยงามตามความสามารถและประสบการณ์ของช่างกระดาษเมื่อทำการฉลุลายแล้ว จะสังเกตได้ว่าความพรุนไว้มากกว่า ช่องของลวดลายที่เกิดจะทำให้แสงและลมผ่านได้สะดวก เงาของแสงที่เกิดจากลวดลายก็จะทำให้เกิดความสวยงามน่าสนใจ น่ามองยิ่งขึ้น การเล่นลวดลายในกระดาษฉลุนี้ ยังมีการทำให้ลายเด่น โดยการตัดกระดาษเงินกระดาษทองผสมหรือใช้กระดาษสีอื่นซ้อนให้เกิดลวดลายสวยงามชัดเจนยิ่งขึ้น

ศิริพันธ์ พันธุ์ศิริ .(2533: 37) ได้กล่าวถึงสัญลักษณ์และความหมายของลายฉลุกระดาษว่า

ลายพันธุ์พฤกษาและเครือเถา

ลายดอกบัวมีสี่ระยะคือ ดอกตูมกำลังจะบาน บานเต็มที่ กำลังแห้งเหี่ยว หมายถึง สัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา และมีสัญลักษณ์พิเศษคือไม้เปียกน้ำ คติจีนบัวเป็นดอกไม้ประจำฤดูร้อนและหมายถึงความบริสุทธิ์, สมบูรณ์ (เพราะมีเมล็ดมาก) เป็นสิ่งที่งอกงามที่ตรงข้ามกับดินและโคลนที่ให้ความเจริญงอกงามขึ้นมา เปรียบเทียบกับ นิมิต (ปรัชญาทางพระพุทธศาสนา)

ลายดอกโบตั๋น ลายดอกพุดตาน กำกอก ชาวจีนถือว่าเป็นราชาแห่งดอกไม้ ถ้าปลูกลงที่ใดแล้วต้นไม้อื่นจะโดยรอบจะโน้มยอดเข้าหาเป็น “ฮก” หมายถึง สัญลักษณ์แห่งความร่ำรวย, เกียรติยศ, โชคลาภ

ลายดอกเบญจมาศ เป็นสัญลักษณ์ฤดูใบไม้ร่วงของจีน แสดงความมิตรภาพ, ความยั่งยืน, การเริ่มต้นใหม่, แสดงความมั่งคั่ง “เป็น ลก”

ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ได้รับรูปทรงจากดอกบัว

ลายเครือเถา แสดงความต่อเนื่องและเจริญเติบโต, ไม่จบสิ้น

ลายดอกประจายาม อาจจะได้รับคติจาก อินทู หมายถึงการเผ่าดูแลเทวดาแต่ละทิศทั้ง 4 เรียก จตุมหาราชหรือจตุรทิศ

ดอกจันทร์ 8 กลีบ สัญลักษณ์ของทิศทั้ง 8 ทิศ

ลายโพธิ์, โพธิ์หงาย สัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา

ลายสัตว์

สัตว์ใน 12 ราศีหรือ 12 นักษัตร หมายถึงการเชื่อเรื่องการประทับสัตว์ประจำปีเกิดของตนเองหรือ พ่อ, แม่, สามี, ภรรยา, ประดับยอดจั่วเพื่อให้มองเห็นได้ชัดเจน เมื่อผู้ศรัทธาได้สร้างวิหารหรือสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมเป็นการถวายและสร้างไว้เพื่อเป็น ทาน ในผลภายภาคหน้า

สัตว์ธรรมดาจำพวกอื่น นกยูง หมายถึง สัญลักษณ์แทนความเป็นกษัตริย์ ของพม่าและเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ แทนสัญลักษณ์ของพระอาทิตย์และเป็นบิดาของบรรดาสัตว์ลำดับที่ 4 ก่อนพุทธกาล

สัตว์หิมพานต์หรือสัตว์ ในอุคคคติ พวกทวิบาท นกหงส์ หมายถึง สัญลักษณ์แทนพระพรหม และเป็นสัญลักษณ์ของเมืองมอญ เมืองหงสาวดี เป็นนกกจากเมืองสวรรค์และชาวจีนถือว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ 1 ใน 4 ที่เป็นมงคล แทนสัญลักษณ์ของทิศเบื้องบน, ความอิสระ

นกหัสติลิงค์ สัญลักษณ์ของความตาย, พละกำลัง

ครุฑ สัญลักษณ์ของความเป็นกษัตริย์ของไทย, เป็นสัญลักษณ์ของทางราชการ และความเชื่อตามตำนานและวรรณคดี แสดงสัญลักษณ์ของการต่อสู้และอำนาจ

พวงจตุบาท ราชสีห์หรือสิงห์ สัญลักษณ์ของ ราชานในบรรดาสัตว์ทั้งหลาย ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในลำดับที่ 5 ก่อนพุทธกาล สัญลักษณ์ของการป้องกันเสียด จัญไร, ผีสาง ป้องกันอันตรายและสิ่งชั่วร้าย, โรคภัยไข้เจ็บ

ช้างเอราวัณ เป็นพาหนะของพระอินทร์

มังกร เป็นสัญลักษณ์แทนกษัตริย์, ท้องฟ้า, ทะเล เป็นเทพแห่งพลังอำนาจของชาวจีนและเป็น 1 ใน 4 ของสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวจีนนับถือ

ลายเทพ, เทวดา

พระนารายณ์ แสดงความเป็นใหญ่แห่งเทพ มีอานุภาพมีวาสนา มีครุฑเป็นพาหนะเป็น “ฮก” ในคติของจีน

พระพรหม เป็น “ชีว” ในคติของจีน มีหงส์เป็นพาหนะและเป็นเรื่องหนึ่งของการทำพิธี “ผ่าหน้าพรหม” และมักจะเปรียบเทียบหรือการสมมติว่าหน้าบ้าน คือ หน้าพรหม

เทวดาพนมมือ หรือเทพพนมมือ ใช้แทนเครื่องหมายของการคุ้มครองศาสนสถาน เป็นเครื่องเฉลิมพระพุทธรูปและพระบารมีพระมหากษัตริย์

พระอินทร์ แทนเทพที่สูงที่สุดบนสรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ลายจิบาตะ

ลายพระอาทิตย์ แทนความสว่าง, การกำเนิด, ความเป็นผู้ชายบางครั้งใช้ ลายนกยูงแทนความหมายของพระอาทิตย์

ลายพระจันทร์ แทนความเป็นผู้หญิง, และใช้แทนเป็นสัญลักษณ์ด้วยกระด้าย

ลายเมฆต่างๆ เช่นลายเมฆพิรุณ ลายเมฆไหลสลับ ฯลฯ หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์, น้ำ, ฝน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการเจริญเติบโตของการเพาะปลูก

ลายประแจจีน หมายถึง ความต่อเนื่องที่ไม่สิ้นสุด, ซ้ำกัน

ลายเสมา หมายถึง การบอกอาณาเขตของสถานที่

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศิวดล วาฤทธิ (2545) ได้ศึกษาเรื่อง “ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำโคมผัด จังหวัดเชียงใหม่ ” มีจุดประสงค์เพื่อศึกษา เรื่องราวความเป็นมาและตำนานของโคม เกี่ยวข้องกับประเพณีเดือนยี่ของชาวล้านนา เป็นประเพณีเก่าแก่ ซึ่งยึดถือและปฏิบัติกันมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 14 และเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ธรรมชาติแวดล้อม สิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิตการทำมาหากิน และพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสงบสุขของชุมชนหมู่บ้าน ของชาวบ้านเอง การประดิษฐ์โคม มีจุดประสงค์อยู่ 4 ประการ คือ เพื่อความเป็นพุทธบูชา เพื่อความสวยงาม เพื่อเพิ่มความสว่างให้กับตัวอาคารบ้านเรือน และเพื่อความเป็นสิริมงคลกับเจ้าของบ้าน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำโคมผัด คือ องค์ความรู้และความสามารถที่สั่งสมของผู้ประดิษฐ์ และถ่ายทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง กระบวนการทำโคมผัดนั้นเกิดจากสติปัญญา และประสบการณ์ของผู้ประดิษฐ์จากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง นอกจากนี้แล้ว ทักษะต่างๆ ได้มาจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง ในสภาพแวดล้อมของการทำงานและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอีกด้วย ทั้งหมดนี้เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้ทำโคมผัด ได้คิดสร้างสรรค์ คิดค้นและพัฒนางานของตน

จากการศึกษารูปแบบลวดลายของโคมผัดกล่าวได้ว่า ความหมายของรูปแบบและลวดลายเป็นผลสะท้อนจาก คติ ความคิด และความเชื่อทางศาสนา คือ ศาสนาพุทธ พราหมณ์ ลวดลายของโคมผัดโดยมากจะทำการความต้องการของลูกคำ เช่น รูปสิบสองนักษัตร หรือสัตว์ประจำราศีเกิด พุทธประวัติ พระประจำวันเกิด การละเล่นพื้นบ้าน และพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรม

วงศานวงศ์ บางรูปลวดลายจะแสดงถึงวิถีชีวิตชนบท เช่น เป็นรูปชานากำลังไถนา รูปวัวควาย คนหาม น้ำหามฟาง การชนไก่ และการชกมวย เป็นต้น นอกจากนี้แล้วประเภทโคมผัด ยังมีอีกหลายแบบด้วยกัน ได้แก่ แบบวางบนพื้น แบบมีฐานตั้ง และแบบแขวน ส่วนรูปทรงโดยมากจะทำเป็นรูปทรงกระบอก และรูปทรงแปดเหลี่ยม

วรัญจก บุนยสุรัตน์ (2535) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ การศึกษาหน้าบันวิหารล้านนาใน จังหวัดเชียงใหม่ ” เพื่อการศึกษาคุณค่าของงานออกแบบองค์ประกอบสถาปัตยกรรมหน้าบันของวิหารแบบ ล้านนา ซึ่งเป็นแบบอย่างที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะงานสถาปัตยกรรมในดินแดนภาคเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในจังหวัดเชียงใหม่ ตามกระบวนการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม การศึกษาประกอบไปด้วย การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมและเชิงสัญลักษณ์

การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ เริ่มต้นด้วย

1. การศึกษาประวัติศาสตร์ของจังหวัดเชียงใหม่
2. การศึกษาความสำคัญของวิหารในสมัยอดีต
3. การศึกษาความสำคัญของหน้าบันวิหารแล้วนำมาผสมผสานแนวความคิดเพื่อจัดหา

รูปแบบ เอกลักษณ์และพัฒนาการของหน้าบันวิหารในจังหวัดเชียงใหม่ โดยกำหนดตัวแบบในการศึกษา 30 ตัวแบบ จากวัด 29 วัด มีการกำหนดรูปแบบหน้าบันที่สามารถกำหนดอายุแน่นอนและคงสภาพสมบูรณ์ ที่สุดเป็นแบบอย่างของการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะหน้าบัน โดยมีข้อสรุปของการศึกษาดังนี้

1. หน้าบันประเภทแสดงโครงสร้างมาต่างใหม่
2. หน้าบันประเภทแสดงกรอบหน้าจั่ว
3. หน้าบันประเภทแสดงกรอบหน้าจั่วพิเศษ

จากรูปแบบทั้ง 3 ประเภท ผสานกับความคิดทางการเมือง การปกครอง วัฒนธรรมและสภาพ สังคมที่เปลี่ยนไป เป็นเหตุให้รูปแบบหน้าบันวิหารเปลี่ยนไป ส่งผลให้เกิดการพัฒนาารูปแบบหน้าบันแบบ ล้านนา แบ่งได้เป็น 3 ระยะ คือ

1. ระยะก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2350 – 2426)
2. ระยะการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2427 – 2476)
3. ระยะหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2476 - ปัจจุบัน)

ความหมายของลวดลายบนหน้าบันจะแสดงถึงความคิด และภูมิปัญญาของช่างผู้สร้างโดยมี ความคิดทางศาสนาเป็นแนวคิดในการออกแบบลวดลายทั้งหมด ผสานกับจินตภาพและความชำนาญของ ช่าง อันก่อให้เกิดรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์ของหน้าบันวิหารแบบล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่ในที่สุด

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ประชากร คือ โคมประเภทต่างๆ ที่ผลิตอยู่ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 200 ชิ้น

กลุ่มตัวอย่าง คือ โคมที่ผลิตอยู่ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอสารภี ในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 50 ชิ้น ที่เลือกโดยเฉพาะเจาะจง ที่มีลักษณะเป็นโคมต้นแบบ เป็นตัวแทนของโคมแต่ละรูปแบบ แบ่งเป็นประเภทดังนี้

- โคมถีอ จำนวน 3 ชิ้น
- โคมแขวน จำนวน 42 ชิ้น
- โคมลอย จำนวน 1 ชิ้น
- โคมผัด จำนวน 4 ชิ้น

จากช่างทำโคมในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งที่อยู่ในย่านชุมชนที่ทำโคมและที่ทำสืบทอดกันมา จำนวน 8 คน คือ

1. นายสิงห์แก้ว มโนเพชร อายุ 85 ปี ศิลปินพื้นบ้านดีเด่น
อยู่บ้านเลขที่ 150/78 ถนนเจริญเมือง ตำบลป่าแดด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. นางบัวไหล คณະปัญญา อายุ 72 ปี
อยู่บ้านเลขที่ 19 ซอยกุหลาบ ถนนเชียงใหม่-ลำพูน ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่
3. นายเบญจพล สิทธิประณีต อายุ 44 ปี
อยู่บ้านเลขที่ 8/10 ถนนเจริญเมือง ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
4. นายบรรเจิด บัณดิษฐ์ อายุ 33 ปี
อยู่บ้านเลขที่ 37 ถนนเมืองสาทร ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
5. นายพลเทพ บุญหมื่น อายุ 31 ปี
อยู่บ้านเลขที่ 69 หมู่ 11 ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
6. นายจันทร์ แก้วมาลา อายุ 40 ปี
อยู่บ้านเลขที่ 46/3 ซอยเอื้องคำ ถนนเชียงใหม่-ลำพูน ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่
7. นายไสว นวลพิน อายุ 47 ปี

อยู่บ้านเลขที่ 18 ซอยคำเหิน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

8. นางฟองคำ หล้าปิ่นตา

บ้านอนุรักษกระดาศา หมู่บ้านด้นเป่า อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจาก 2 ส่วนคือ

3.1 ข้อมูลเอกสาร

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการศึกษารวบรวมข้อมูล ในลักษณะของการผสมผสานด้านเอกสาร จากหนังสือตำราวิชาการ วารสาร บทความ รายงาน วิทยานิพนธ์ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากศูนย์ข้อมูลท้องถิ่น

การศึกษาค้นคว้าจากเอกสารเหล่านี้ นำไปใช้ประโยชน์ในด้านการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาตามประเด็นปัญหาของจุดมุ่งหมายการวิจัย

3.2 ข้อมูลภาคสนาม

การจัดเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ มีวิธีการจัดเก็บโดยการสัมภาษณ์ แบบไม่เป็นทางการ กับช่างทำโคม โดยผู้สัมภาษณ์จะเป็นฝ่ายตั้งคำถามการสนทนา ให้อยู่ในขอบเขตของจุดมุ่งหมายประเด็นการวิจัย และบันทึกข้อมูลที่เป็นรูปแบบ ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งของโคมด้วยภาพถ่าย เพื่อค้นหาประเด็นความเชื่อมโยงในเรื่องของรูปแบบ และ ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งโคม

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการศึกษา และข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมภาคสนาม จากเอกสารและการสัมภาษณ์ มาศึกษาวิเคราะห์ ตามจุดมุ่งหมายและประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตเนื้อหา โดยวิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ตามขั้นตอน ต่อไปนี้

3.1 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารมาทำการจัดระบบข้อมูล

3.2 นำข้อมูลที่ได้จากการเอกสาร และสัมภาษณ์มาศึกษา วิเคราะห์ และบันทึกข้อมูล

อย่างเป็นระบบ ตามความมุ่งหมายและประเด็นการวิจัย ต่อไปนี้

- รูปแบบของโคม
- ลวดลายที่ใช้การตกแต่ง
- คติความเชื่อ
- กระบวนการสร้างสรรค์

3.3 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

3.4 นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนา

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาโคมในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มตัวอย่าง ของโคมชนิดต่าง ๆ ตามที่ได้ปรากฏในขอบเขตของการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง คือโคมในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 50 ชิ่นที่เลือกโดยเฉพาะเจาะจงจากโคมในจังหวัดเชียงใหม่จำนวน 200 ชิ่น ที่มีลักษณะเป็นโคมต้นแบบ เป็นตัวแทนของโคมแต่ละรูปแบบ แบ่งเป็นประเภทดังนี้

โดยแบ่งเป็นประเภทดังนี้

- โคมถือ จำนวน 3 ชิ่น
- โคมแขวน จำนวน 42 ชิ่น
- โคมลอย จำนวน 1 ชิ่น
- โคมมัด จำนวน 4 ชิ่น

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังต่อไปนี้

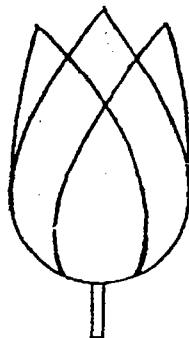
ประเภทของโคม

โคมกระดาดในล้านนา แบ่งได้ 4 ประเภท คือโคมถือ โคมแขวน โคมลอยและโคมมัด

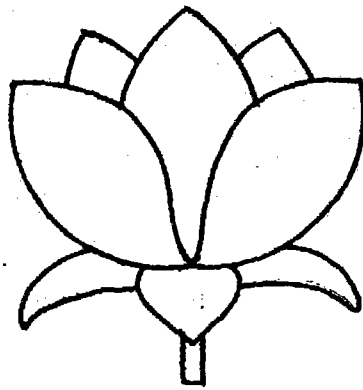
1. โคมถือ พบเป็นรูปแบบอิสระที่ช่างผู้สร้างโคมดัดแปลงมาจากธรรมชาติ

- รูปดอกบัวตูม 1 ชิ่น
- รูปดอกบัวบาน 1 ชิ่น
- รูปหูกกระต่าย 1 ชิ่น

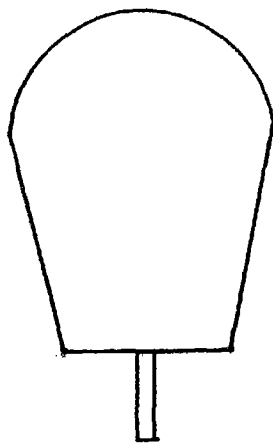
ลักษณะรูปแบบของโคมถือ

รูปแบบอิสระ รูปดอกบัวตูม

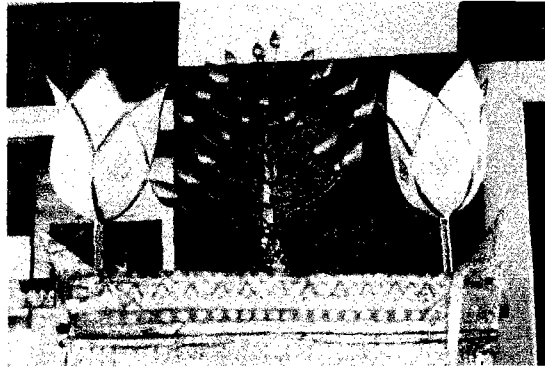

รูปแบบอิสระ รูปดอกบัวบาน

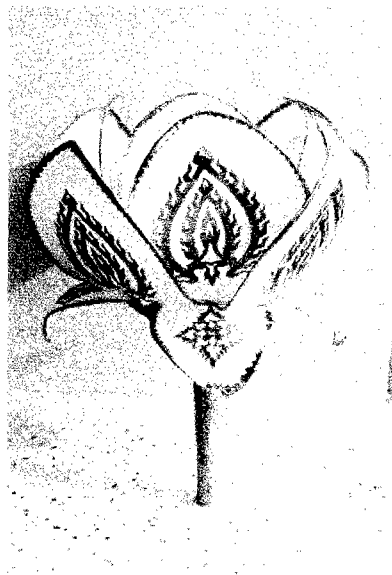
รูปแบบอิสระ รูปหูกกระต่าย

โคมถือ ประกอบด้วย โคมดอกบัวตูม โคมดอกบัวบาน และโคมหุกระต่าย

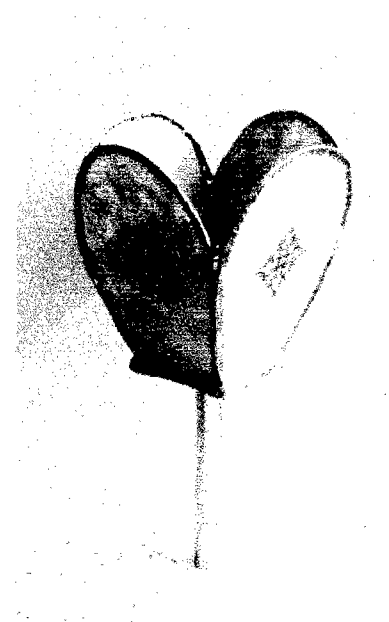
ภาพประกอบ 1 รูปแบบอิสระ เป็นรูปดอกบัว
ชื่อ โคมดอกบัว

รูปทรงมีลักษณะเป็นรูปดอกบัวตูม ปลายกลีบดอกแหลม มือจับทำด้วยไม้ไผ่หุ้มด้วยกระดาษทอง โครงสร้างตรงดอกบัวทำด้วยลวดขึ้นรูปเป็นรูปดอกบัวหุ้มด้วยกระดาษสาสีขาว ทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพ็ชร

ภาพประกอบ 2 รูปแบบอิสระ รูปดอกบัว
ชื่อ โคมดอกบัว

รูปทรงมีลักษณะดอกบัวบานกลีบดอกใหญ่ทับซ้อนกัน มือจับทำด้วยไม้ไผ่หุ้มด้วยกระดาษทอง กลีบดอกทำด้วยลวดดัดโค้ง หุ้มด้วยกระดาษสาสีขาว ทำโดยนางบัวไหล คณะปัญญา

ภาพประกอบ 3 รูปแบบอิสระ เหมือนหูของกระต่าย
ชื่อโคมหูกระต่าย

รูปทรงมีลักษณะเป็นหูกระต่ายมือจับทำด้วยไม้ไผ่หุ้มด้วยวาระดาสทอง โครงสร้างตรงกลีบดอกทำด้วยลวดขึ้นรูปตัดโค้งเป็นรูปหูกระต่าย หุ้มด้วยกระดาษสาสีชมพู ทำโดยนางบัวไหล คณะปัญญา

2. โคมแขวน มี 2 รูปแบบ ส่วนคือรูปแบบเรขาคณิตซึ่งเป็นรูปทรงง่ายๆ จะแตกต่างกันที่ขนาดและสัดส่วนเท่านั้นและรูปแบบอิสระ

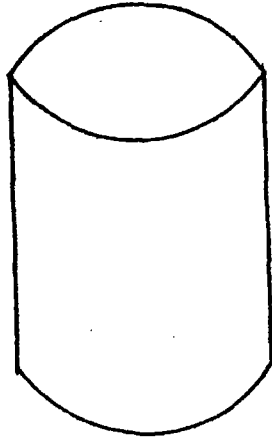
รูปแบบเรขาคณิตที่พบมีจำนวนดังนี้

- รูปกระบอก 6 ชิ้น
- รูปแปดเหลี่ยม 15 ชิ้น
- รูปหกเหลี่ยม 6 ชิ้น
- รูปสี่เหลี่ยม 6 ชิ้น
- รูปวงรี 1 ชิ้น
- รูปวงกลม 1 ชิ้น
- และรูปแบบอิสระ 7 ชิ้น

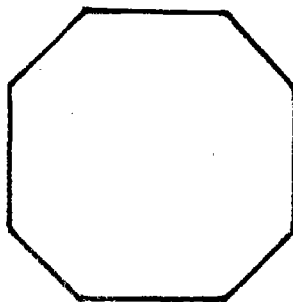
โคมแขวนรูปแปดเหลี่ยมมีมากที่สุด เป็นโคมที่ชาวบ้านนิยมสั่งในโรงงานประเพณี และมีรูปทรงที่สวยงาม ช่วงส่วนใหญ่จึงจำเป็นต้องทำโคมแปดเหลี่ยมเก็บไว้ให้พอกับความต้องการ

ลักษณะรูปแบบของโดมแขวนที่พบ

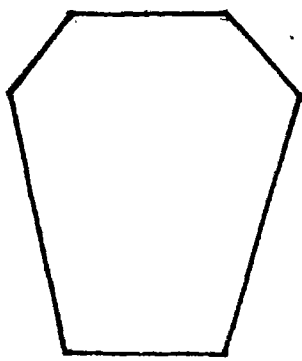
รูปแบบเรขาคณิต

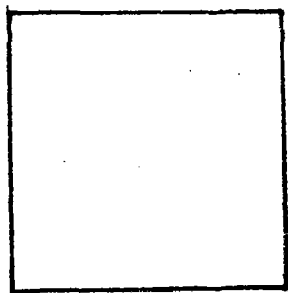
รูปแบบกระบอก

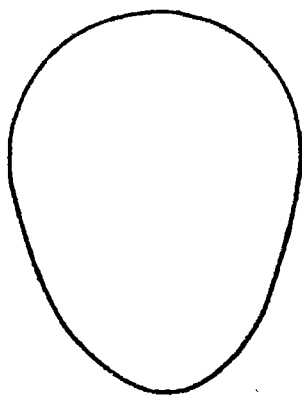
รูปแบบแปดเหลี่ยม

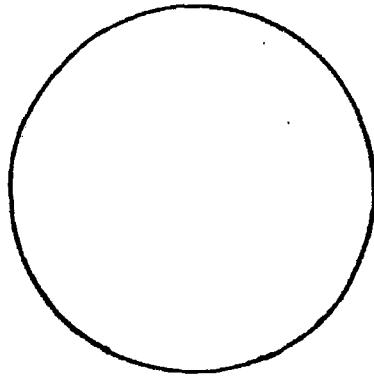
รูปแบบหกเหลี่ยม

รูปแบบสี่เหลี่ยม

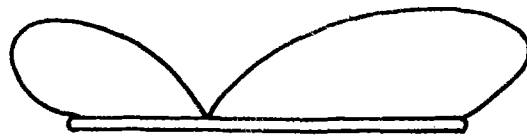

รูปแบบวงรี

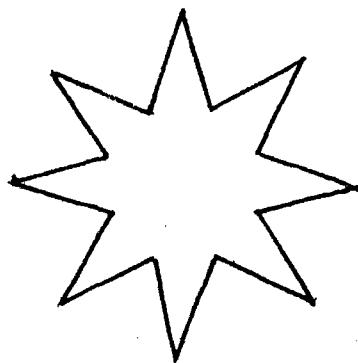

รูปแบบวงกลม

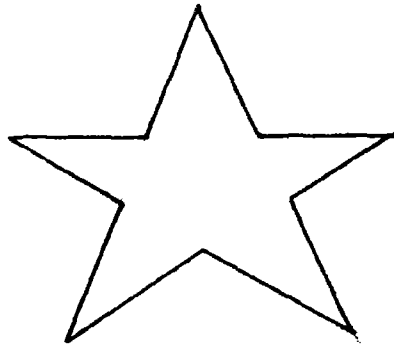
รูปแบบอิสระ

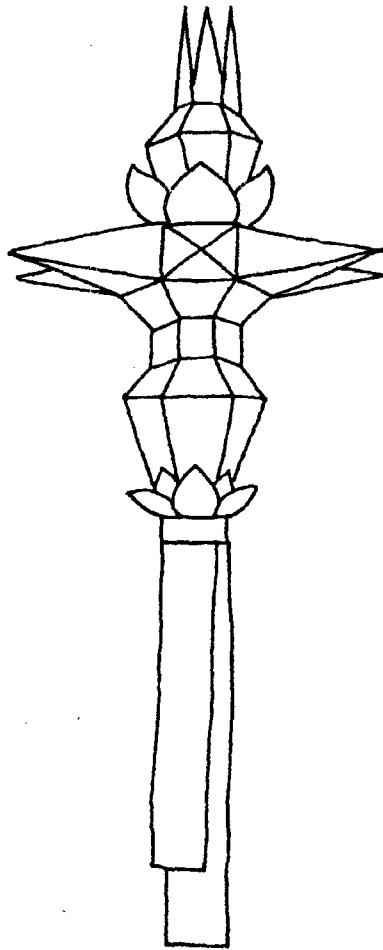
รูปแบบอิสระเป็นรูปผีเสื้อ

รูปแบบอิสระเป็นรูปดาว 8 แฉก

รูปแบบอิสระเป็นรูปดาว 5 แฉก

รูปแบบอิสระเป็นรูปทรงต่าง ๆ มารวมกันทั้งรูปเรขาคณิตและรูปอิสระ

ภาพโครงสร้างต่าง ๆ ของโคมแขวน

1. ภาพโครงสร้างโคมรูปกระบอก

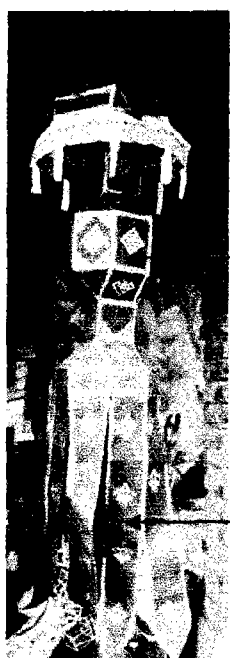
หูโคม

ตัวโคม

หางโคม

2. ภาพโครงสร้างโคมแปดเหลี่ยม พบว่าโคมแปดเหลี่ยมมี 3 รูปแบบดังนี้

2.1 ภาพโครงสร้างโคมแปดเหลี่ยมแบบมีฉัตร

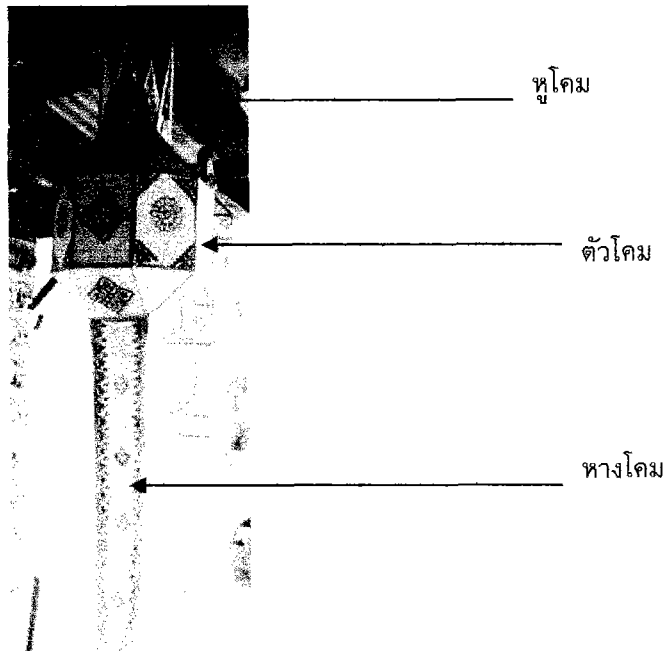

ฉัตรโคม

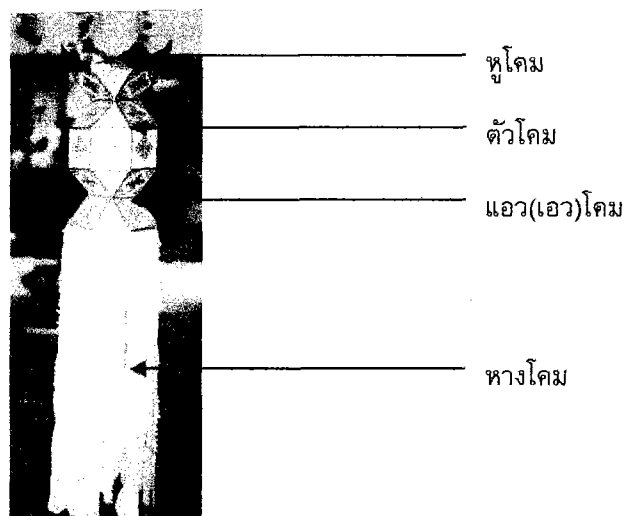
ตัวโคม

หางโคม

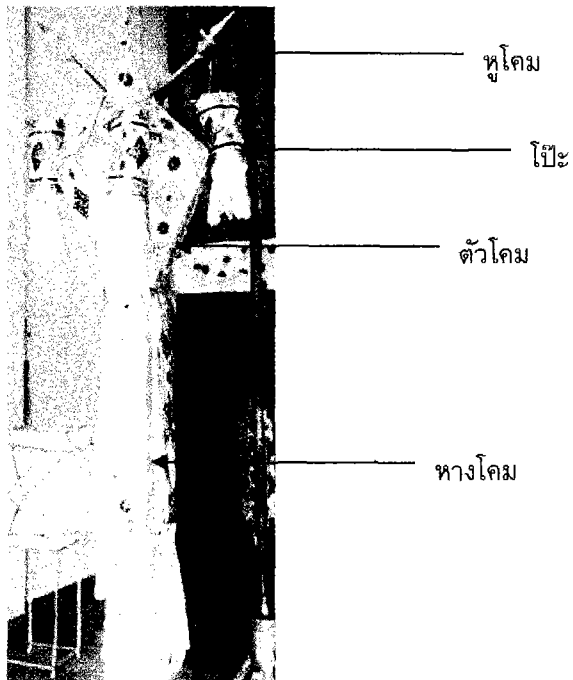
2.2 ภาพโครงสร้างโคมรูปแปดเหลี่ยมแบบมีหู

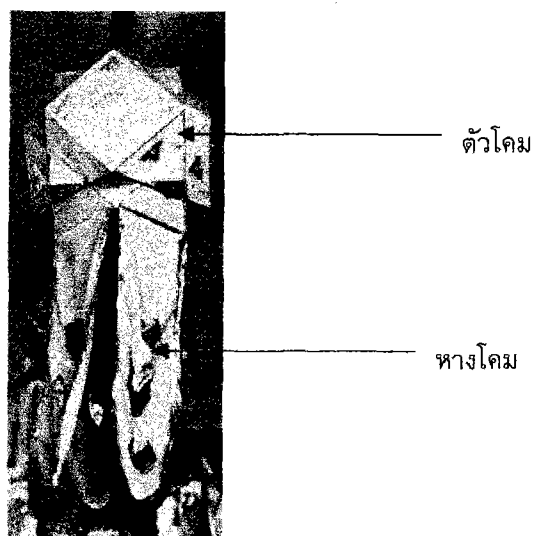
2.3 ภาพโครงสร้างโคมแปดเหลี่ยมแบบมีเอว

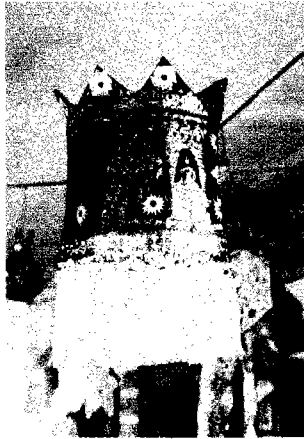
3. ภาพโครงสร้างคอกเหล็กเหลี่ยม

4. ภาพโครงสร้างคอกสี่เหลี่ยม

จากการค้นคว้าภาคสนาม โคมรูปเรขาคณิตที่มีลักษณะเป็นรูปกระบอกมีช่างทำเพียงคนเดียวคือ นายสิงห์แก้ว มโนเพชร

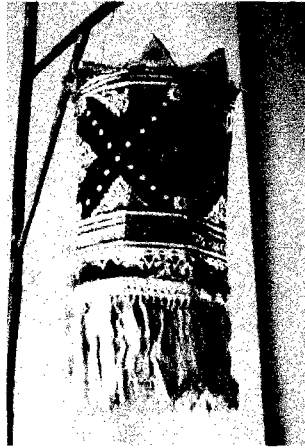
ภาพประกอบ 4 รูปแบบเรขาคณิต รูปกระบอก
ชื่อ โคมกระบอก โคมจันทร์แปดกลีบ

รูปทรงโคม เป็นรูปทรงกระบอก เรียกว่า โคมจันทร์แปดกลีบ โครงสร้างภายในทำจากไม้ไผ่เหลา ดัดขึ้นรูปเป็นทรงกระบอก ยอดเป็นมงกุฎเรียกว่าหูโคมปิดพับขึ้นแรกด้วยกระดาษแก้วสีน้ำเงินปิดทับด้วย กระดาษตะกั่วสีทองฉลุวดลาย ตกแต่งส่วนล่างของโคมด้วยกระดาษมันปูฉลุวดลายทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

ภาพประกอบ 5 รูปแบบเรขาคณิต รูปกระบอก
ชื่อ โคมกระบอก

รูปทรงมีลักษณะเป็นโคมกระบอก โครงทำจากไม้ไผ่ดัดโค้งขึ้นรูปเป็นกระบอก หุ้มโครงด้วยผ้าดิบ สีขาว ยอดเป็นมงกุฎเรียกว่าหูโคมหุ้มด้วยกระดาษแก้ว ด้านล่างของโคมประดับด้วยไหมพรมสีขาว ทำโดย นายสิงห์แก้ว มโนเพชร

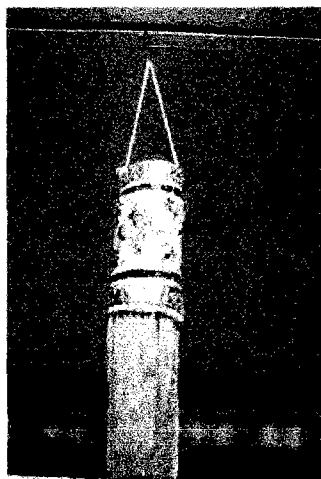
ภาพประกอบ 6 รูปแบบเรขาคณิต รูปกระบอก
ชื่อ โคมกระบอก

รูปทรงมีลักษณะเป็นโคมทรงกระบอก โครงสร้างทำจากไม้ไผ่ตัดโค้งขึ้นรูปเป็ทรงกระบอกหุ้มโครงด้วยผ้าดิบสีแดงยอดเป็นมงกุฎเรียกว่าหูกอมด้านล่างของโคมประดับด้วยไหมพรมสีแดงทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

ภาพประกอบ 7 รูปแบบเรขาคณิต รูปกระบอก
ชื่อโคมกระบอก

รูปแบบมีลักษณะเป็นโคมกระบอกขนาดใหญ่ โครงสร้างทำจากไม้ไผ่ หุ้มด้วยกระดาษสาสีชมพู ตกแต่งด้วยกระดาษตะกั่วสีทอง ยอดเป็นมงกุฎเรียกว่าหูกอม ด้านล่างประดับด้วยกระดาษมันปูสีขาวฉลุ ลวดลายทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

ภาพประกอบ 8 รูปแบบเรขาคณิต รูปกระบอก
ชื่อ โคมกระบอก

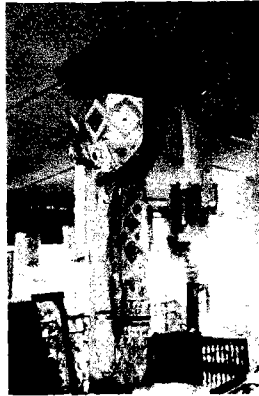
รูปทรงมีลักษณะเป็นโคมทรงกระบอก ขนาดเล็ก โครงสร้างทำจากไม้ไผ่ดัดขึ้นรูปเป็นทรงกระบอก
หุ้มโครงด้วยผ้าดิบสีขาว ด้านล่างประดับด้วยไหมพรมสีเหลือง ทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

ภาพประกอบ 9 รูปแบบเรขาคณิต รูปกระบอก
ชื่อ โคมกระบอก

รูปแบบของโคมมีลักษณะเป็นโคมกระบอกขนาดเล็ก โครงสร้างทำจากไม้ไผ่ดัดโค้งเป็นกระบอกปิด
ทับด้วยกระดาษแก้วสีแดง และน้ำเงินตกแต่งลวดลายด้วยกระดาษตะกั่วสีเงินและสีทองทำโดยนายสิงห์แก้ว
มโนเพชร

จากการค้นคว้าภาคสนาม โคมรูปแบบเรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยมมีหลายลักษณะมีทั้งแบบที่มีฉัตรอยู่ด้านบน มีหูอยู่ด้านบน มีเอว (แอว) และมีตัวโคม 3 ชั้น

ภาพประกอบ 10 รูปแบบเรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยม
ชื่อ โคมฉัตร

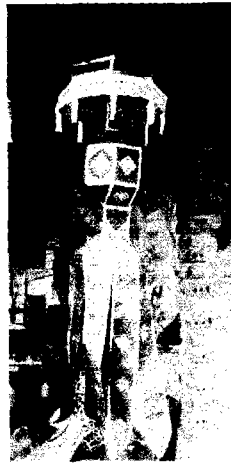
รูปแบบของโคมมีลักษณะเหมือนโคมแปดเหลี่ยมทั่วไป แต่มีความแตกต่างที่ด้านบนของโคมมีฉัตรคลุมอยู่

โครงสร้างตัวโคมทำจากโครงไม้ไผ่ขึ้นรูปปิดทับด้วยผ้าดิบสีขาว ส่วนของฉัตรด้านบนทำจากโครงไม้ไผ่มีลักษณะคล้ายร่ม หุ้มด้วยผ้าโปร่งสีขาว ทำชายผ้าเป็นกระโปรงสีแดงสลักขาวตกแต่งขอบด้วยกระดาษตะกั่วสีทองทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

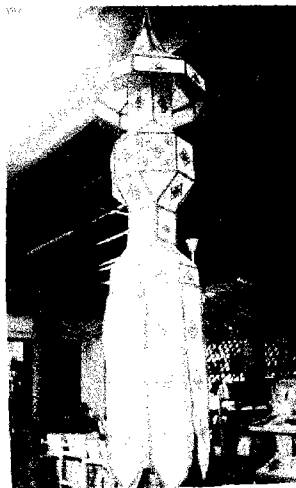
ภาพประกอบ 11 รูปแบบเรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยม
ชื่อ โคมฉัตร

รูปแบบของโคมนี้มีลักษณะเป็นโคมแอวที่มีฉัตรอยู่ด้านบนแทนหูโคมเรียกว่าโคมฉัตร ตัวโคมมีแปดเหลี่ยม ท่างโคมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยาวปลายแหลมมีแปดผืน โครงสร้างทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปมัดต่อกันด้วยเชือก ให้เป็นรูปทรงโคมตามแบบหุ้มด้วยกระดาษสาสีขาว ทำโดยนายพลเทพ บุญหมื่น

ภาพประกอบ 12 รูปแบบเรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยม
ชื่อโคมนัตร

รูปแบบของโคมนัตรลักษณะคล้ายกับโคมแอวแต่มีส่วนของนัตรด้านบนเพิ่มเติมขึ้นมาเพื่อความสวยงาม หางโคมนัตรลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวปลายแหลม โครงสร้างทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปโดยนำมัดต่อกันตามแบบ หุ้มด้วยผ้าดิบสีแดงทำโดยนางบัวไหล คณะปัญญา

ภาพประกอบ 13 รูปแบบ เรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยม
ชื่อโคมนัตร

รูปแบบของโคมนัตรนี้มีลักษณะของโคม 8 เหลี่ยมมีนัตรปกคลุมอยู่ด้านบนบนแทนหูโคม มีเอวหรือแอว ต่อมาทางด้านล่างของโคมซึ่งต่อไปยังหางโคม ที่มีรูปทรงเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาว มีปลายแหลม โครงสร้างทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูป ผูกต่อกันด้วยเชือกขาวตามแบบ ปิดทับด้วยกระดาษสาสีขาวทำโดยนางพองคำ หล้าปิ่นตา

ภาพประกอบ 14 รูปแบบเรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยม
ชื่อ โคมแปดเหลี่ยม หรือโคมธรรมจักร

รูปแบบของโคมนี้มีลักษณะเป็นโคม 8 เหลี่ยม อันหมายถึงมรรค 8 หูโคมมีขนาดใหญ่ 4 หู
ประดับด้วยโคมกระบอกหรือโปะ 4 อัน หางโคมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาว 12 ฟัน โครงสร้างทำจากไม้ไผ่
หุ้มทับด้วยกระดาษสาสีม่วง ส่วนหางโคมทำจากผ้าดิบสีขาว ทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

ภาพประกอบ 15 รูปแบบเรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยม
ชื่อ โคมแปดเหลี่ยม

รูปแบบของโคมนี้มีลักษณะเป็นกลอง มีด้านทั้งหมด 8 ด้าน มีขนาดใหญ่ หูโคมมีลักษณะเป็น
สามเหลี่ยมยอดแหลมสูง หางโคมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยาวปลายแหลมโครงสร้างทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูป
นำมามัดต่อกันให้เป็นรูปโคมตามแบบ หุ้มด้วยกระดาษสาสีขาวทั้งส่วนหูโคมและหางโคม ทำโดยนางบัวไหล
คณะปัญญา

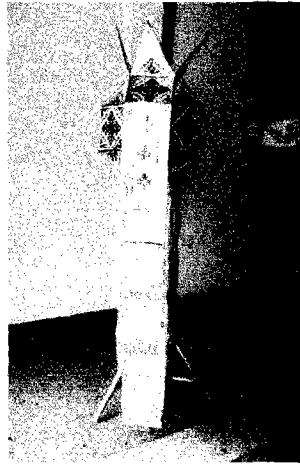
ภาพประกอบ 16 รูปแบบเรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยม
ชื่อโคม 8 เหลี่ยม

รูปแบบของโคมนี้อาจมีลักษณะเป็นโคม 8 เหลี่ยม ขนาดเล็ก โครงสร้างทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปหุ้ม
ทับด้วยผ้าดิบสีขาว ส่วนบนเป็นยอดแหลม 4 แฉก ทางโคมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า 12 ผืน ส่วนปลาย
ของทางโคมประดับด้วยไหมพรมสีขาว ทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

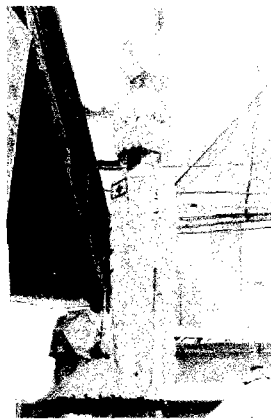
ภาพประกอบ 17 รูปแบบเรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยม
ชื่อ โคม 8 เหลี่ยม

รูปแบบมีลักษณะเป็นกล่องมีแปดเหลี่ยม มีหูกโคม เป็นยอดแหลม 4 หู มีทางโคมเป็นรูป
สี่เหลี่ยมผืนผ้าที่มีปลายแหลม 4 ผืน โครงสร้างทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปนำมาประกอบกันเป็นรูปทรงตามแบบ
ปิดทับด้วยกระดาษสา ทั้งในส่วนหูกโคมและทางโคม ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

ภาพประกอบ 18 รูปแบบ เรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยม
ชื่อโคม 8 เหลี่ยม

รูปแบบเป็นโคมแปดเหลี่ยมขนาดใหญ่ มีหูโคม 4 ยอด และหางโคมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาว 4 ฟุต โครงสร้างทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปตามแบบหุ้มทับด้วยผ้าดิบสีขาว ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

ภาพประกอบ 19 รูปแบบเรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยม
ชื่อโคมแขวน, โคมแหว

รูปแบบของโคมนี้นี้เหมือนโคม 8 เหลี่ยมแต่มีแหวทั้งด้านบนและล่างของตัวโคมซึ่งต่อเนื่องไปยังหูโคมและหางโคม โครงสร้างเป็นไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปต่อกันเป็นโคมตามแบบ แต่ตรงตัวโคมไม่หุ้มด้วยกระดาษสา จะหุ้มเฉพาะตั้งแต่แหวของโคมไปทั้งด้านบนและด้านล่าง ตัวโคมจะปิดทับด้วยกระดาษสาตัดเป็นลายธง ขยายปล่อยชายอิสระ ซึ่งในส่วนของหูโคมก็เช่นกัน ทำโดยนางฟองคำ หล้าปิ่นตา

ภาพประกอบ 20 รูปแบบเรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยม
ชื่อโคมแขวน , โคมแหว

รูปแบบของโคมนี้นี้เป็นลักษณะของโคม 8 เหลี่ยมที่มีเอวหรือแหวต่อทั้งด้านบนและล่างของตัวโคม ส่วนของด้านบนได้ดังต่อไปนี้ส่วนของหูโคมที่มีลักษณะเป็นสามเหลี่ยมยอดแหลมสูง 8 ยอด ส่วนด้านล่างของตัวโคมต่อเนื่องไปยังหางโคมที่มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวปลายกลีบดอกบัว โครงสร้างใช้ไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปต่อกันเป็นรูปทรงโคมตามแบบหุ้มด้วยกระดาษสาสีฟ้าทำโดยนางฟองคำ หล้าปิ่นตา

ภาพประกอบ 21 รูปแบบเรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยม
ชื่อ โคมแหว

รูปแบบเป็นลักษณะคล้ายกับโคม 8 เหลี่ยม แต่เพิ่มในส่วนของยอดและฐานด้านล่างมาอีก 1 ชั้น มีลักษณะเหมือนกับเอวของคน จึงเป็นที่มาของชื่อโคมแหว โครงสร้างของโคมทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปตามแบบ ปิดทับด้วยกระดาษสาสีขาว ในส่วนของหูโคมตัดกระดาษตะกั่วสีทองเป็นรูปกระจังทึบ ไม่ฉลุลงดลายนประดับด้านบน หางโคมทำจากกระดาษสาสีขาว เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาว 8 ผืนทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

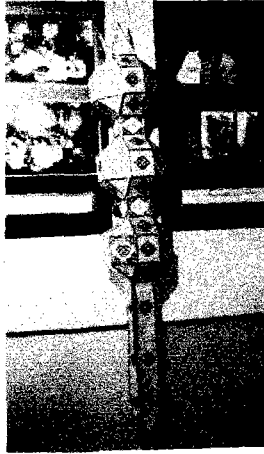
ภาพประกอบ 22 รูปแบบเรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยม
ชื่อ โคมแอม

รูปแบบเป็นโคมใบนี้มีลักษณะเป็นโคมแอม แต่ส่วนยอดหรือหูโคมมีลักษณะคล้ายดาว 8 แฉก ซึ่งยึดด้วยโครงหวายดัดโค้งเป็นวงกลมประดับด้วยฟู่ ซึ่งทำจากไหมพรมสีขาว หางโคมมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยม ผืนผ้ายาวปลายกลีบดอกบัว 8 ผืน ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

ภาพประกอบ 23 รูปแบบเรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยม
ชื่อ โคมแขวน 3 ชั้น

รูปแบบของโคมนี้เรียกว่าโคมแขวน 3 ชั้น มีลักษณะคล้ายโคม 8 เหลี่ยมนำมาต่อกัน 3 ชั้นโดยมีเอวหรือแอลเป็นตัวเชื่อม หูโคมเป็นยอดสามเหลี่ยมแหลมสูง 8 ยอด หางโคมมีลักษณะคล้ายตุ้มคำคิง โครงสร้างของโคมนี้ทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปต่อกันตามแบบปิดทับด้วยกระดาษสาสีขาวทำโดยนางฟองคำ หล้าปิ่นตา

ภาพประกอบ 24 รูปแบบเรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยม
ชื่อ โคม 3 ชั้น

รูปแบบของโคมใบนี้มีลักษณะคล้ายกับโคม 8 เหลี่ยมทั่วไปเพียงแต่นำตัวโคมมาต่อกัน 3 ชั้น เพื่อให้มีความสวยงามเพิ่มขึ้น โดยมีช่องต่อกันมีลักษณะเป็นกล่องสี่เหลี่ยม เรียกว่า แอวหรือเอว โครงสร้างของโคมทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปตามแบบ มีหูโคม 4 หู และหางโคมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตัดปลายแหลม 4 ชั้น

จากการค้นคว้าภาคสนาม โคมรูปแบบเรขาคณิต รูปหกเหลี่ยมมีลักษณะคล้ายไห บางชิ้นมีโปะหรือโคมกระบอกใบเล็กประดับด้านบน

ภาพประกอบ 25 รูปแบบเรขาคณิต รูปหกเหลี่ยม
ชื่อโคมไหมโปะ

รูปแบบของโคมนี้ได้ดัดแปลงมากจากรูปทรงของไห ที่ใช้บรรจุสิ่งของต่าง ๆ โดยได้มีโคมกระบอกขนาดเล็กประดับตกแต่งด้านบนเพื่อความสวยงาม โครงสร้างทำจากไม้ไผ่ขึ้นรูปให้มีลักษณะเหมือนกับไห หุ้มด้วยผ้าดิบสีขาว ส่วนยอดทำเป็นยอดมงกุฎเรียกว่าหูโคม หางโคมทำจากผ้าดิบตัดเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าหลายผืนเย็บติดกับส่วนล่างของตัวโคม ส่วนล่างของหางโคมประดับด้วยไหมพรมสีขาวทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

ภาพประกอบ 26 รูปแบบเรขาคณิต รูปหกเหลี่ยม
ชื่อโคมไหมโป๊ะ

รูปแบบของโคมนี้มีลักษณะเหมือนกับไหเหมือนโคมทั่วไป แต่มีสีสันมากขึ้นและมีโคมกระบอกหรือที่ช่างผู้ทำเรียกว่าโป๊ะ ติดประดับเพิ่มเติมตรงหูกโคมเพื่อเพิ่มความสวยงามมากขึ้นอีกด้วย โครงสร้างของโคมนี้ทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูป แล้วต่อกันด้วยเชือกให้มีรูปทรงคล้ายไห ทำหูกโคมเป็นรูปสามเหลี่ยมปลายแหลม ห้อยโคมกระบอกหรือโป๊ะอันเล็ก ๆ ด้านละ 1 อัน หางโคมทำจากผ้าดิบตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาว 4 ผืน และสันอีก 4 ผืน ซ้อนทับกันส่วนปลายของหางโคมทั้ง 8 ผืนติดด้วยไหมพรมสีขาวทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

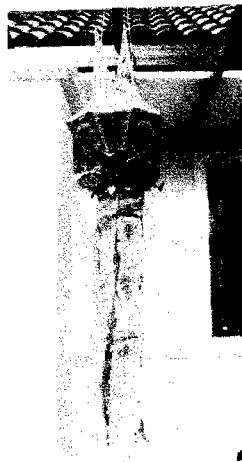
ภาพประกอบ 27 รูปแบบเรขาคณิต รูปหกเหลี่ยม
ชื่อโคมไห

รูปแบบของโคมนี้มีลักษณะเหมือนกับไหที่ใช้บรรจุสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งสามารถพบได้ทั่วไปในครัวเรือน หูกโคมมีลักษณะเป็นสามเหลี่ยมมียอดแหลมสูง หางโคมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวมี 4 ผืน โครงสร้างทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปมาต่อกันให้เป็นรูปทรงตามแบบหุ้มด้วยผ้าดิบสีขาวทั้งตัวโคม หูกโคม และหางโคม ชาวล้านนาเชื่อว่าการให้โคมไหแก่กันในวันมงคลถือเป็นสิ่งที่ดี จะร่ำรวยมีเงินทองเต็มไห ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

ภาพประกอบที่ 28 รูปแบบเรขาคณิต รูปหกเหลี่ยม
โคมกระจิง

รูปแบบของโคมมีลักษณะรูปทรงคล้ายกับตัวกระจิงในลายไทย โครงสร้างทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปมา
ผูกต่อกันเป็นรูปโคมตามแบบหุ้มด้วยกระดาษสาสีขาว ตกแต่งด้วยกระดาษแข็งสีทองมีหางโคมที่มีลักษณะ
คล้ายตุ้งทำโดยนายพลเทพ บุญหมื่น
หมื่น

ภาพประกอบ 29 รูปแบบเรขาคณิต รูปหกเหลี่ยม
ชื่อโคมไห

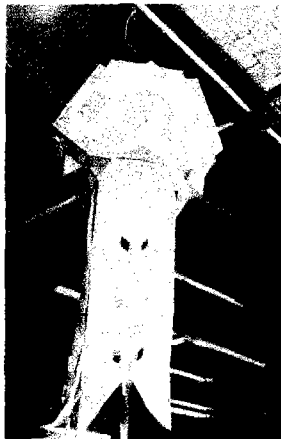
รูปแบบของโคมมีลักษณะคล้ายโคมไห หูโคมมีลักษณะเป็นสามเหลี่ยมมียอดแหลมสูง ส่วนล่างของ
ตัวโคมมีการประยุกต์เอารูปทรงของกลีบดอกบัว เพิ่มเติมเข้าไปเพื่อความสวยงาม หางโคมเป็นรูป
สี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวปลายแหลม โครงสร้างทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปนำมามัดต่อกันให้เป็นรูปโคมตามแบบ หุ้ม
ทับด้วยผ้าดิบสีม่วงสด ทำโดยนางบัวไหล คณะปัญญา

ภาพประกอบ 30 รูปแบบเรขาคณิต รูปทรงแหลี่ยม
ชื่อโคมไห

รูปแบบของโคมมีลักษณะคล้ายโคมไห ด้านล่างของส่วนตัวโคมมีการประยุกต์ใส่กลีบดอกบัวเป็นชั้นๆ เพิ่มเติมเข้าไปเพื่อความแปลกตา หูโคมเป็นยอดแหลมหางโคมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีปลายแหลม โครงสร้างทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปนำมามัดต่อกันให้เป็นรูปทรงตามแบบ หุ้มด้วยผ้าดิบสีเหลืองสด ทำโดยนางบัวไหล คณะปัญญา

จากการค้นคว้าภาคสนาม โคมรูปแบบเรขาคณิต รูปสี่เหลี่ยม มีลักษณะคล้ายสี่เหลี่ยมลบมุม สร้างขึ้นครั้งแรกโดยชาวไทยใหญ่ เป็นต้นแบบของโคมแขวนในสมัยต่อมา

ภาพประกอบที่ 31 รูปแบบเรขาคณิต รูปสี่เหลี่ยม
ชื่อโคมเจี้ยว

รูปแบบของโคมนี้เรียกว่าโคมเจี้ยว มีโครงสร้างเป็นไม้เหลาขึ้นรูปนำมาต่อกันด้วยเชือกให้มีรูปทรงเป็นโคมตามแบบ ปิดทับด้วยกระดาษสาสีฟ้า ไม่มีหูโคม หางโคมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตัดปลายเป็นแฉก 2 แฉก 4 ผืน ทำโดยนางฟองคำ หล้าปิ่นตา

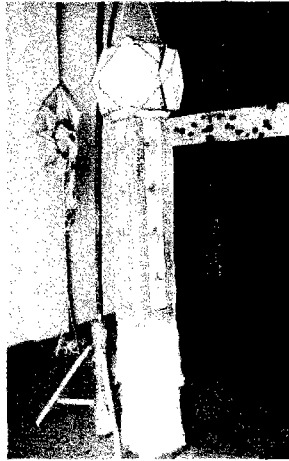
ภาพประกอบที่ 32 รูปแบบเรขาคณิต รูปสี่เหลี่ยม
ชื่อโคมนกหัสดีลิงค์

รูปแบบของโคมนี้นี้เรียกว่า โคมนกหัสดีลิงค์ จะเห็นได้ว่าส่วนบนของโคมประดับด้วยลายคล้ายรูปนก ซึ่งชาวล้านนาให้ความหมายว่านกหัสดีลิงค์เป็นสัญลักษณ์ของความตาย ตัวโคมมีลักษณะคล้ายโคมเจี้ยวมีหู โคมเป็นยอดสามเหลี่ยมแหลมสูง 4 ยอด หางโคมมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า 4 ผืนเส้นระดับมีความยาวไม่เท่ากัน มีทั้งหมด 4 ด้าน ตัวโคมทำด้วยไม้ไผ่หุ้มทับด้วยผ้าดิบสีขาวทำโดยนางฟองคำ หล้าปิ่นตา

ภาพประกอบ 33 รูปแบบเรขาคณิต รูปสี่เหลี่ยม
ชื่อโคมเจี้ยว,โคมเจียรนัย

เจี้ยวเป็นชื่อเรียกชาวไทยใหญ่ เนื่องจากชาวไทยใหญ่เป็นพวกแรกที่สร้างโคมลักษณะนี้ขึ้นจึงได้เรียกโคมลักษณะนี้ว่าโคมเจี้ยว รูปแบบของโคมนี้นี้ มีโครงสร้าง เป็นไม้ไผ่ นำมาเหลาแล้วต่อขึ้นรูปตามแบบหุ้มทับด้วยผ้าดิบสีแดง (สีแดงได้ซีดไปตามกาลเวลา) ไม่มีหูโคม ส่วนของหางโคมเป็นผ้ายาวรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า 4 ผืนทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

ภาพประกอบ 34 รูปแบบเรขาคณิต รูปสี่เหลี่ยม
ชื่อโคมเงี้ยว

รูปแบบของโคมนี้มีลักษณะเหมือนกลองสี่เหลี่ยม หลายกลองมาทับซ้อนกัน ไม่มีหูโคม ทางโคมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวปลายของหางโคม ประดับด้วยไหมพรมสีขาว 2 ชั้น โครงสร้างภายในของโคมนี้ทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปตามแบบ ปิดทับด้วยผ้าดิบสีขาวรวมไปถึงส่วนของหางโคมด้วยทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

ภาพประกอบที่ 35 รูปแบบเรขาคณิต รูปสี่เหลี่ยม
ชื่อโคมเงี้ยว

รูปแบบของโคมนี้เป็นโคมเงี้ยวขนาดเล็ก โครงสร้างทำจากไม้ไผ่ เหลาขึ้นรูปประกอบกันเป็นโคมตามแบบ หุ้มด้วยกระดาษว่าวไม่มีหูโคมหางโคมใช้กระดาษว่าวตัวเป็นลายเขี้ยวตะขาบเป็นเส้นหลายเส้นทำโดยนายพลเทพ บุญหมื่น

ภาพประกอบ 36 รูปแบบเรขาคณิต รูปสี่เหลี่ยม
ชื่อโคมรังมดส้ม

รูปแบบของโคมรังมดส้มมีลักษณะเหมือนกล่องสี่เหลี่ยมหลายกล่องมาซ้อนทับกันไว้ มีหูโคมด้านบนมีลักษณะเป็นยอดมงกุฎและหางโคมด้านล่างมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาว ๆ โครงสร้างทำจากไม้ไผ่ขึ้นรูปตามแบบแล้วหุ้มด้วยกระดาษสาสีชมพู ส่วนหูโคมด้านบนทำเป็นยอดคล้ายมงกุฎมี 8 ยอด หางโคม เป็นกระดาษสาสีขาวส่วนปลายติดไหมพรมสีขาวทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

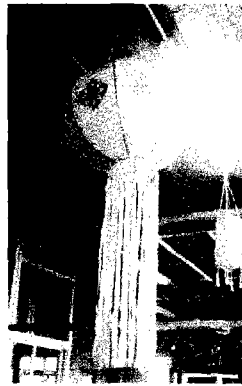
จากการค้นคว้าภาคสนาม โคมรูปแบบเรขาคณิต รูปวงรีที่พบมีดังนี้

ภาพประกอบที่ 37 รูปแบบเรขาคณิต รูปวงรี
ชื่อโคมญี่ปุ่น

รูปแบบของโคมนี้ ช่างผู้ทำได้รับอิทธิพลมาจากโคมไฟของญี่ปุ่น เป็นรูปทรงเรขาคณิตง่ายไม่มีรายละเอียดลวดลายตกแต่งอะไร โครงสร้างทำจากไม้ไผ่หุ้มด้วยกระดาษว่าวลายใบไม้ ส่วนล่างของโคมตกแต่งด้วยไม้ไผ่สีเหลือง ทำโดยนายพลเทพ บุญหมื่น

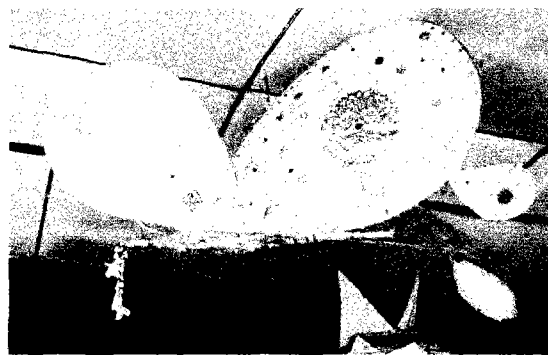
จากการค้นคว้าภาคสนาม โคมรูปแบบเรขาคณิต รูปวงกลมที่พบมีดังนี้

ภาพประกอบที่ 38 รูปแบบเรขาคณิต รูปวงกลม
ชื่อ โคมญี่ปุ่น

รูปแบบของโคมนี้ได้รับอิทธิพลมาจากต่างชาติ มีรูปทรงเป็นลักษณะวงกลม หางโคมปล่อยชายตัดเป็นลายเขี้ยวตะขาบ โครงสร้างทำจากหวายตัดขึ้นรูปยึดติดกันด้วยเชือกหุ้มทับด้วยกระดาษสาสีขาว

จากการค้นคว้าภาคสนาม โคมรูปแบบอิสระจะมีรูปทรงที่แตกต่างกันไปแล้วแต่ช่างผู้ทำประดิษฐ์สร้างสรรค์ขึ้นมา โคมที่พบมีดังนี้

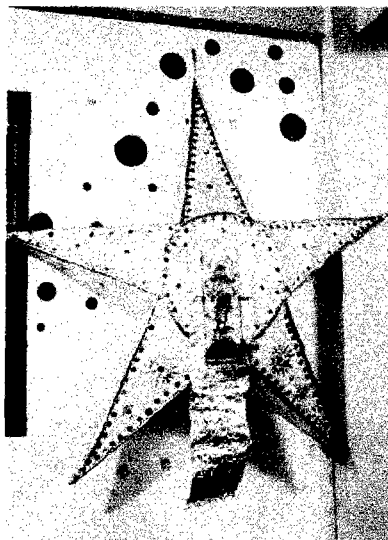
ภาพประกอบ 39 รูปแบบอิสระ รูปผีเสื้อ
ชื่อ โคมผีเสื้อ

รูปทรงเป็นรูปผีเสื้อโครงสร้างปีกทำจากไม้ไผ่ดัดโค้งขึ้นรูป ส่วนลำตัวผีเสื้อทำจากฟางนำมามัดรวมกันให้ได้รูป หุ้มด้วยกระดาษสาสีขาว ตรงปลายปากผีเสื้อตกแต่งด้วยอุบะที่ทำจากใบไม้และลูกปัดหลากสีร้อยเข้าด้วยกัน ทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

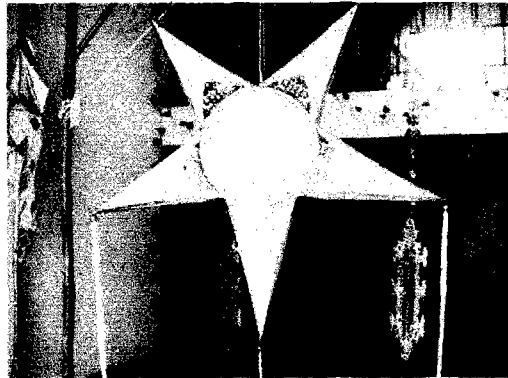
ภาพประกอบ 40 รูปแบบอิสระ
ชื่อ โคมแขวน

รูปแบบของโคมนี้เป็นการประยุกต์ร่วมกันของโคมหลายรูปแบบ เช่นโคมแปดเหลี่ยม โคมดาว โคมไท โคมดอกบัว โคมแฉก เป็นลักษณะเฉพาะที่ช่างคิดค้นทำขึ้นมาเอง โครงสร้างของโคมนี้ทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปนำมามัดต่อกันให้เป็นรูปโคมตามแบบ หุ้มด้วยกระดาษสาสีขาว หูโคมเป็นรูปสามเหลี่ยมปลายแหลมสูง มีฟู่ไหมพรมสีเหลืองทำเป็นอุบะประดับตรงส่วนตัวโคมที่มีลักษณะคล้ายดาว ส่วนปลายของตัวโคมประดับด้วยไหมพรมสีขาวทำโดยนางบัวไหล คณะปัญญา

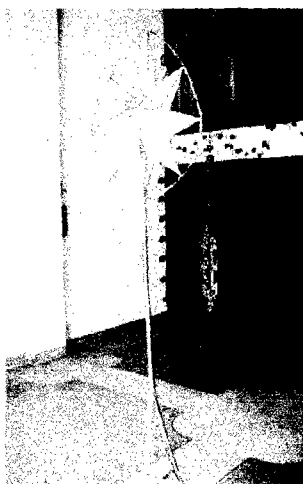
ภาพประกอบ 41 รูปแบบอิสระ รูปดาว
ชื่อ โคมดาว

รูปแบบของโคมมีลักษณะเป็นโคมรูปดาว 5 แฉก โครงสร้างทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปมัดติดกันเป็นโครงสร้างรูปดาวหุ้มโครงด้วยผ้าดิบสีขาว ประดับตกแต่งลวดลายต่าง ๆ ด้วยกระดาษตะกั่วสีเงินและสีทอง ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

ภาพประกอบ 42 รูปแบบอิสระ รูปดาว
ชื่อโคมดาว

รูปแบบของโคมนี้มีลักษณะเหมือนกับดาวมี 5 แฉก จึงเป็นที่มาของชื่อว่าโคมดาว โครงสร้างทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปนำมาต่อกันด้วยเชือก ให้เป็นรูปดาวตามแบบ หุ้มทับด้วยผ้าดิบสีขาว แกนกลางเป็นวงกลมทำด้วยหวาย เตินขอบด้วยกระดาดตะกั่วสีทอง ห้อยปลาย ทั้ง 2 คือด้านซ้าย ขวา และล่างด้วยฟู่ ไหม พรหม สีขาว ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

ภาพประกอบ 43 รูปแบบอิสระ รูปดาว
ชื่อ โคมแว่นสายดาพระพุทธรเจ้า

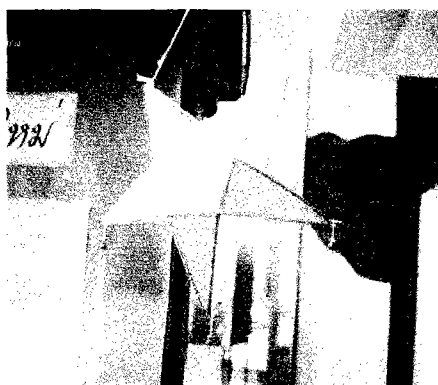
รูปแบบของโคมนี้มีลักษณะคล้ายโคมดาวแต่มี 8 แฉก ล้อมรอบด้วยโครงไม้ไผ่รูปหัวใจ ตั้งอยู่บนเสาไม้ไผ่หรือจะนำมาแขวนก็ได้ โครงสร้างของโคมทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูป โดยนำเชือกหรือด้ายมาผูกติดกันให้เป็นรูปทรงตามแบบแล้วหุ้มด้วยผ้าดิบสีขาว

สาเหตุที่เรียกว่าโคมแว่นสายตาพระพุทธรเจ้าเนื่องจากโครงรูปหัวใจที่ล้อมรอบมีลักษณะเหมือนกับกระจกเงาซึ่งไว้ส่องพระพุทธรูปให้มีความสว่างสดใส และโคมนี้ก็สามารถนำไปตั้งหรือแขวนข้าง ๆ พระพุทธรูปให้เกิดความสว่างได้เช่นเดียวกัน ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

ภาพประกอบ 44 รูปแบบอิสระ รูปดาว
โคมดาว

รูปแบบของโคมมีลักษณะเป็นโคมดาวโครงสร้างทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปนำมามัดต่อกันให้เป็นรูปทรงตามแบบ หุ้มด้วยกระดาษสาสีน้ำตาล มีฟู่ที่ทำจากไหมพรมสีขาวห้อยทั้ง 3 ด้าน คือ ซ้ายขวาและล่าง ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

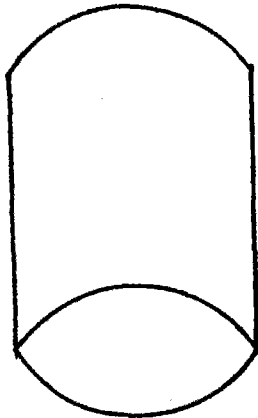

ภาพประกอบ 45 รูปแบบอิสระ รูปดาว
ชื่อโคมดาว

รูปแบบของโคมมีลักษณะเป็นโคมดาวขนาดเล็ก โครงสร้างทำจากไม้ไผ่เหลาขึ้นรูปนำมามัดต่อกันให้เป็นรูปดาวตามแบบหุ้มด้วยกระดาษสาที่ทำเป็นลวดลาย ห้อยด้วยฟู่ที่ทำจากไหมพรมสีขาวทั้ง 3 ด้าน ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

3. โคมลอย มีเพียง 1 รูปแบบมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าคล้ายกระบอกขนาดใหญ่ทำด้วยวัสดุที่บางเบาเช่นกระดาษว่าวเพื่อให้สามารถลอยไปในท้องฟ้าได้สูงและไกล

ลักษณะรูปแบบของโคมลอยที่พบ

รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าคล้ายกระบอกขนาดใหญ่

ภาพประกอบ 46 รูปแบบเรขาคณิต รูปกระบอก
ชื่อโคมลอย

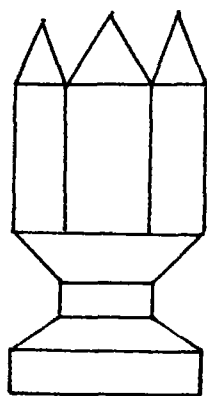
โครงสร้างทำจากไม้ไผ่ตัดโค้งเป็นวงกลมเป็นปากโคม ตัวโคมทำจากกระดาษว่าวหลายๆแผ่นมาต่อกันให้มีลักษณะเป็นถุง ระหว่างโครงไม้ไผ่จะมีลวดซึ่งจากขอบ 3 ด้าน ยึดติดกับกระดาษที่ขูดชุบน้ำมันให้เพื่อใช้ติดไฟ เมื่อจุดไฟความร้อนจะสะสมในตัวโคมทำให้ตัวโคมยกตัวลอยไปในอากาศ ทำโดยนางบัวไหลคณะปัญญา

โคมผัด เป็นโคมที่มีผู้ทำอยู่น้อยมากและใกล้จะสูญแล้ว เนื่องจากเป็นโคมที่ทำยาก มีหลายขั้นตอน แต่มีลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนโคมอื่นๆ โคมผัดที่พบ มี 2 รูปแบบ เป็นรูปแบบเรขาคณิตและรูปแบบอิสระเลียนธรรมชาติ

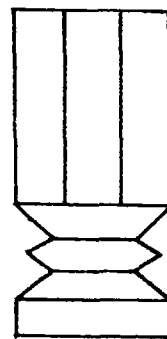
รูปแบบเรขาคณิต จำนวน 2 ชิ้น

รูปแบบอิสระเลียนธรรมชาติ จำนวน 2 ชิ้น

ลักษณะรูปแบบของโคมผัดที่พบ

รูปแบบธรรมชาติ
เลียนแบบจาก รูปทรงดอกบัว

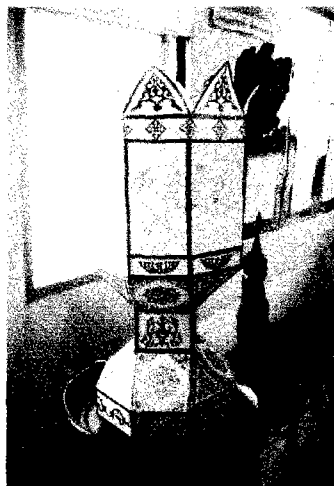
รูปแบบเรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยม

จากข้อมูลดังกล่าวจะพบว่ารูปแบบของโคมที่พบจะมีลักษณะของรูปแบบที่คล้ายกันและเหมือนกันในบางส่วน โคมส่วนใหญ่จะเป็นรูปทรงง่าย ๆ เช่นรูปทรงเรขาคณิต หรือรูปทรงที่เลียนแบบธรรมชาติ ความแตกต่างของโคมรูปแบบเดียวกันจะต่างกันที่ขนาด สัดส่วน และรายละเอียดเล็กน้อยในการตกแต่ง

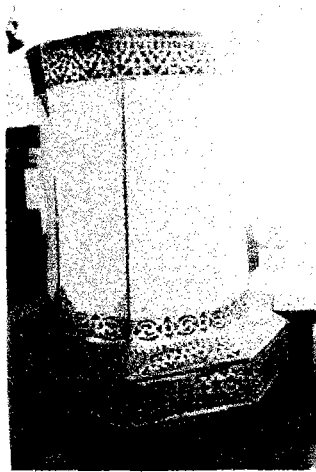
ภาพประกอบที่ 47 รูปแบบอิสระ รูปดอกบัว
ชื่อ โคมผัด 12 ราศี

รูปแบบมีลักษณะเลียนแบบมาจากรูปทรงของดอกบัว ส่วนตรงกลางของดอกบัวเป็นผ้าโปร่งสีขาว เมื่อเวลาเปิดไฟด้านใน ลวดลายที่ติดอยู่ด้านในจะบังแสงทำให้เกิดเงาที่ตัวผัดลายหนังตะลุงและเมื่อความร้อนสะสมภายในตัวโคมมากขึ้นลวดลายที่ฉลุไว้ภายในซึ่งติดกับโครงสร้างที่มีแกนหมุนได้ ความร้อนจะดันให้ลายที่ฉลุหมุนรอบเป็นวงกลมเกิดเป็นภาพเคลื่อนไหวที่สวยงามทำโดยนางบัวไหล คณะปัญญา

ภาพประกอบที่ 48 รูปแบบอิสระ รูปดอกบัว
ชื่อ โคมผัดการเล่นของเด็กไทย

รูปแบบมีลักษณะคล้ายกับรูปทรงของดอกบัวแกนกลางด้านในที่ทำให้เกิดเงาหมุนได้ทำฉลุลายเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการเล่นของเด็กไทยในสมัยโบราณ โครงสร้างทำจากไม้ไผ่ขึ้นรูปต่อกันด้วยเชือกขาวปิดทับด้วยผ้าดิบสีขาวและผ้าโปร่งสีขาว ส่วนของโครงที่หมุนด้านในทำจากโครงเหล็กเชื่อมทำโดยนางบัวไหล คณะปัญญา

ภาพประกอบ 49 รูปแบบเรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยม
ชื่อโดมผัดการละเล่นของเด็กไทย

รูปแบบของโดมผัดนี้มีลักษณะเป็นกล่อ่ง 8 เหลี่ยม ขนาดใหญ่โครงสร้างภายนอกทำจากเหล็กเชื่อมเพื่อความแข็งแรง หุ้มทับด้วยผ้าดิบสีขาว โครงสร้างภายในที่สำหรับติดลายฉลุเพื่อทำให้เกิดเงาก็ทำด้วยเหล็กเชื่อมเช่นกัน ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

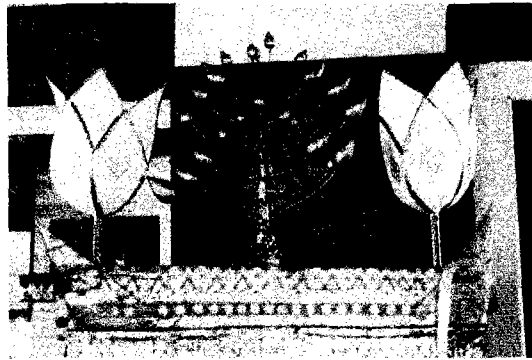
ภาพประกอบ 50 รูปแบบ เรขาคณิต รูปแปดเหลี่ยม
ชื่อโดมผัด 12 ราศี

รูปแบบของโดมผัดใบนี้เป็นลักษณะโค้งวงกลมแบ่งเป็นช่อง 8 ช่อง 8 เหลี่ยม โครงสร้างทั้งภายนอกและภายในทำจากเหล็กเชื่อม หุ้มทับด้วยผ้าดิบสีขาว ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

2. ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งโคม

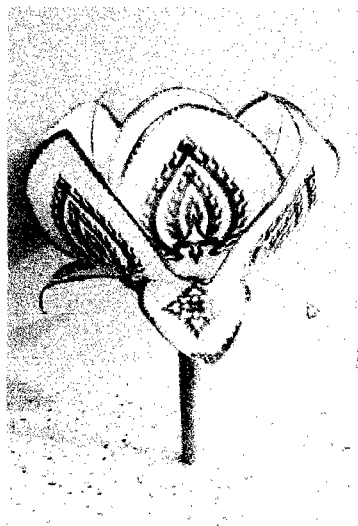
จากการค้นหาข้อมูลผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลมาได้ดังนี้

โคมถือ

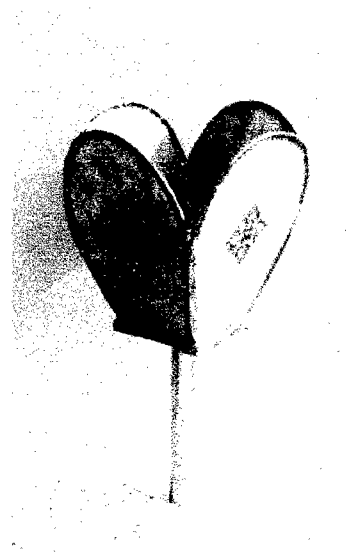
ภาพประกอบ 1 ชื่อ โคมดอกบัว

ลวดลายที่นำมาตกแต่งใช้กระดาษทองตัดฉลุเป็นลายประจำยามติดตรงกลางกลีบ เป็นลายหลักแล้ว ตัดเส้นหยักเป็นลายเขี้ยวตะขาบติดตามโครงสร้างคล้ายรูปดอกบัวเป็นลายประกอบ ทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

ภาพประกอบ 2 ชื่อ โคมดอกบัว

กลีบดอกล่างประดับด้วยดอกประจำยามที่ทำจากกระดาษทองตัดฉลุเป็นลายประกอบ กลีบดอกบน ทำจากกระดาษทองตัดฉลุเป็นลายกระจังเป็นลายหลัก ที่ช่างผู้ทำประดิษฐ์ขึ้นมาเอง ทำโดยนางบัวไหล คณະปัญญา

ภาพประกอบ 3 ชิดโคมหนูกระต่าย

ติดลดลายประจำยามตรงกลางที่ทำจากกระดาษตะกั่วสีทองตัดฉลุ เป็นลายหลัก ติดขอบมุมต่าง ๆ ด้วยกระดาษตะกั่วสีทองที่ลายเขียวตะขบ ทำโดยนางบัวไหล คณะปัญญา

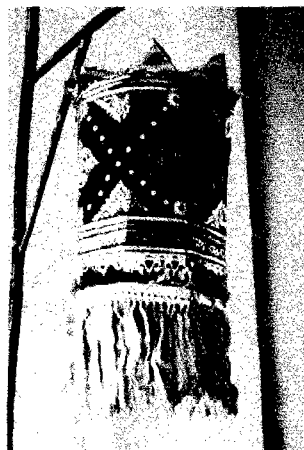
ภาพประกอบ 4 ชิด โคมกระบอก โคมจันทร์แปดกลีบ

ลดลายที่ใช้ตกแต่งโคมนี้นี้ คือลายประจำยามใบองุ่นซึ่งมีลักษณะเหมือนใบองุ่นเป็นการนำเอาธรรมชาติรอบตัวมาสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์เป็นลายหลัก และมีลายฉลุรูปพระพุทธรูปเจ้าประทับอยู่ในธรรมมาสน์ ลายกนกจักรประดับอยู่ด้านบน เป็นลายประกอบ ซึ่งช่างผู้สร้างโคมนี้นี้ต้องการเปรียบเทียบกับแสงสว่างแห่งพุทธิปัญญาทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

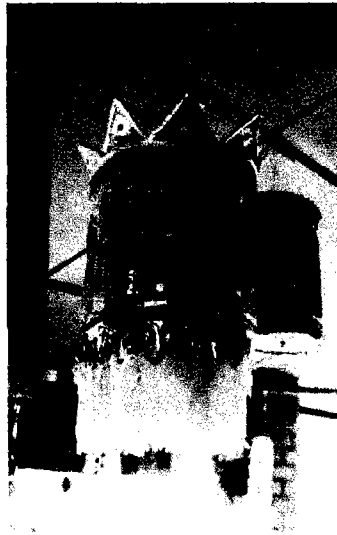
ภาพประกอบ 5 ชื่อ โคมกระบอก

ลวดลายที่ใช้ตกแต่งคือ ลายประจำยามตาอ้อยซึ่งทำจากกระดาดะแก้วสีทองพับตัด สีแดงเป็นลายหลัก ผนังลายขอบด้านบนและล่างด้วยลาย กระจิงบาน ลายเขี้ยวตะขาบเป็นลายประกอบ ทำโดยนายสิงห์ แก้ว มโนเพชร

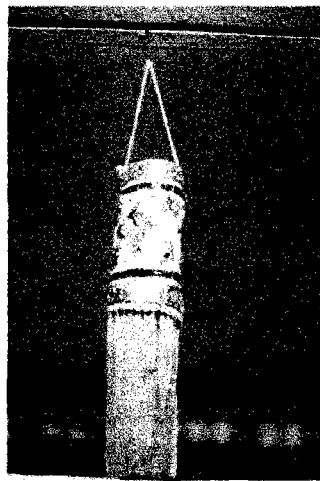
ภาพประกอบ 6 ชื่อ โคมกระบอก

ลวดลายที่ใช้ประดับตกแต่งโคมนี้ ประกอบด้วย ตรงกลางประดับด้วยลายประจำยามใบองุ่น เป็นลายหลัก ลายประดับด้านล่างคือลายกระจิงบาน ส่วนด้านบนของโคมคือลายเขี้ยวตะขาบ ทำโดยนายสิงห์ แก้ว มโนเพชร

ภาพประกอบ 7 ชื่อโคมกระบอก

ลวดลายที่ประดับตกแต่งโคมนี้นั้น ตรงกลางประกอบด้วยกระดาดตะกั่วทองตัดเป็นรูป พระสัมมาสัมพุทธเจ้าปางประทานพร โดยมีลายประจำยามใบองุ่น เป็นลายหลัก ลายดาวกระจาย และลายแก้วชิงดวง สลับกันไป ขอบโคมด้านบนติดกับมณฑกูดัดด้วยลายเมฆไหล ยอดของมณฑกูดัดด้วยลายดาวกระจาย ด้านล่างของโคมประดับด้วยลายเชิงชายที่ทำจากกระดาดมันปูสีขาว ทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

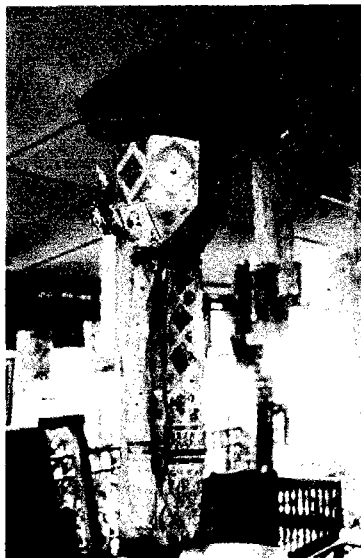
ภาพประกอบ 8 ชื่อโคมกระบอก

ลวดลายที่ใช้ประดับโคมนี้นั้น ตรงกลางประดับด้วยลายประจำยามใบองุ่น เป็นลายหลัก และลายดาวกระจายสลับกันไป ส่วนลายด้านบนและด้านล่างประกอบด้วยลายกระจิงบาน และลายเขี้ยวตะขาบ ทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

ภาพประกอบ 9 ชื่อ โคมกระบอก

ลวดลายที่ประดับตกแต่งในโคมนี้ ตรงกลางประกอบด้วยภาพพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปางประทานพร ที่ทำจากกระดาษตะกั่วสีทองตัดฉลุ เป็นลายหลัก นอกจากนั้นยังมีลายประจำยามใบองุ่นและลายดาวกระจายสลับกันไป ด้านบนและด้านล่างของโคมประดับด้วยลายกระจังบานและลายเขี้ยวตะขาบ เป็นลายประกอบ ทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

ภาพประกอบ 10 ชื่อ โคมฉัตร

ลวดลายที่ใช้ตกแต่งส่วนใหญ่จะอยู่ที่บริเวณตัวโคมและหางโคม ตัวโคมและหางโคมตกแต่งด้วยลายประจำยามดอกบัว เป็นลายหลัก ประดับลายดาวกระจายและลายประดับมุม ส่วนล่างของหางโคมประดับด้วยลายกระจังบาน เขี้ยวตะขาบ และเชิงชาย ทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

ภาพประกอบ 11 ชื่อโคมฉัตร

ลวดลายที่ใช้ตกแต่งโคมนี้นั้นในส่วนของตัวโคมตกแต่งด้วยลายประจำยาม เป็นลายหลัก ลายประดับมุม เป็นลายประกอบ ส่วนของฉัตรตกแต่งด้วยลายประดับมุม ชายฉัตรตกแต่งด้วยผ้าลูกไม้สีขาว มีพู่หรืออุบะห้อยที่ทำจากกระดาษตะกั่วสีทอง หางโคมเดินขอบด้วยลายเขี้ยวตะขาบ ส่วนตรงกลางหางโคมตกแต่งด้วยลายประจำยาม เป็นลายหลัก ทำโดยนายพลเทพ บุญหมื่น

ภาพประกอบ 12 ชื่อโคมฉัตร

ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งโคมนี้นั้น ในส่วนของตัวโคมตกแต่งด้วยลายประจำยามเป็นลายหลัก และประดับมุมด้วยลายบ้าง ในส่วนของฉัตรด้านบนเย็บชายด้วยผ้าลูกไม้สีขาวประดับด้วยอุบะสีขาวที่ทำจากไหมพรม หางโคมประดับด้วยลายบ้างเป็นระยะและล้อมรอบด้วยลายเขี้ยวตะขาบ เป็นลายประกอบ ทำโดยนางบัวไหล คณะปัญญา

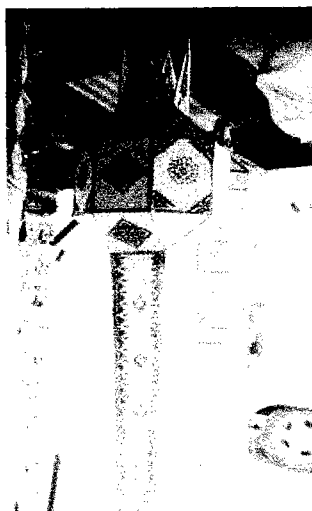
ภาพประกอบ 13 ชื่อโคมจักร

ลวดลายที่ตกแต่งในส่วนของตัวโคมใช้ลายประจำยามดอกบัวเป็นลายหลัก ส่วนของจักรตกแต่งด้วยลายบ้างและประดับชายด้วยลายกระจังบาน เป็นลายประกอบ หางโคมประดับด้วยลายประจำยามดอกบัวเป็นลายหลัก เติมนอบด้วยลายเขี้ยวตะขาบทั้งตัวโคม ซึ่งลวดลายทั้งหมดนี้ใช้กระดาษว่าวสีแดงตัดฉลุทำโดยนางฟองคำ หล้าปิ่นตา

ภาพประกอบ 14 ชื่อ โคมแปดเหลี่ยม หรือโคมธรรมจักร

ลวดลายที่ใช้ในตกแต่งโคมนี้ประกอบด้วย ลายเชิงชาย เป็นลายหลัก มีลายประดับมุม และลายประจำยามประดับในส่วนตัวโคม หางโคมประดับด้วยลายกระจังบานล้อมรอบ ตกแต่งตรงกลางด้วยดาวกระจาย และประจำยาม ส่วนปลายของหางโคมประดับด้วยลายเชิงชาย ทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

ภาพประกอบ 15 ชื่อ โคมแปดเหลี่ยม

ลวดลายที่ใช้ตกแต่งโคมนี้ในส่วนของตัวโคมตกแต่งด้วยลายประจำยามประยุกต์ เป็นลายหลัก สลับกับลายดอกแก้ว และประดับมุมด้วยลายบ้าง หูโคมประดับด้วยลายกระจังประยุกต์ ทางโคมล้อมรอบด้วยลายกระจังประยุกต์ ส่วนตรงกลางประดับด้วยลายบ้างเป็นระยะ ซึ่งลวดลายทั้งหมดทำจากกระดาษตะกั่วสีเงิน ทอง เขียว แดง ผลิตลวดลาย ทำโดยนางบัวไหล คณะปัญญา

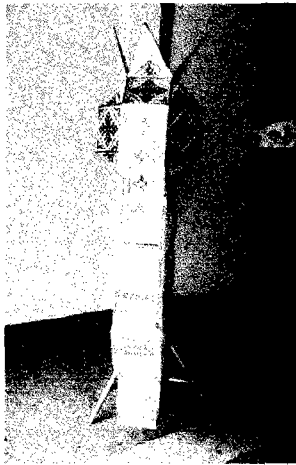
ภาพประกอบ 16 ชื่อ โคม 8 เหลี่ยม

ลวดลายที่ใช้ประดับตกแต่งโคมนี้ในส่วนของตัวโคมประกอบด้วยลายดาวกระจาย และลายเมฆไหล เป็นลายหลัก ในส่วนของหูโคมเป็นลายดาวกระจาย ในส่วนของทางโคมเป็นลายกระจังบานล้อมรอบเป็นลายประกอบ ส่วนตรงกลาง ทางโคมเป็นลายประจำยาม ทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

ภาพประกอบ 17 ชื่อ โคม 8 เหลี่ยม

ลวดลายที่ใช้ตกแต่งประกอบด้วย ส่วนตัวโคม เป็นลายประจำยามประยุกต์ที่ผู้ทำเป็นผู้ประดิษฐ์ ดัดแปลงมาจากลายประจำยามเดิม เป็นลายหลัก ติดมุมด้วยลายประดับมุม ในส่วนของหูโคมและหางโคมจะประดับด้วยลายบ้าง เป็นลายประกอบ ลายบ้างคือลายประจำยามที่ช่างทำโคมนำมาตัดแบ่งครึ่ง นำมาตกแต่งส่วนของมุมของโคม ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

ภาพประกอบ 18 ชื่อโคม 8 เหลี่ยม

ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งประกอบด้วย ในส่วนของตัวโคมเป็นลายประจำยามเป็นลายหลัก และมีลายประดับมุม ทั้งสี่เหลี่ยมทอง น้ำเงิน แดง ซึ่งทำจากกระดาษตะกั่ว หูโคม ประดับด้วยกระดาษฉลุลายประดับมุม หางโคมประดับด้วยลายกระจิงบานล้อมรอบในช่วงบน โดยมีลายประจำยามที่ฉลุด้วยกระดาษตะกั่วสีแดง เขียว น้ำเงิน ติดอยู่ตรงกลางเป็นลายหลัก ส่วนด้านล่างของหางโคมประดับด้วยลายเชิงชาย 2 ชั้น ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

ภาพประกอบ 19 ชื่อโคมแขวน, โคมแอว

ลวดลายที่ใช้ตกแต่งจะใช้ลายบ้างติดทั้งในส่วนของหูกอมและแอวโคม ทางโคมใช้กระดาษสาตัดฉลุ ลายคล้ายตุ้ง ทำโดยนางฟองคำ หล้าปิ่นตา

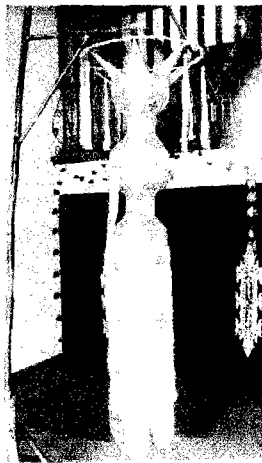
ภาพประกอบ 20 ชื่อโคมแขวน , โคมแอว

ลวดลายที่ใช้ในการประดับตกแต่งโคมนี้นี้ประกอบด้วย ในส่วนของตัวโคมตกแต่งด้วยลายประจำยาม เป็นลายหลัก และลายประดับมุมหูกอมประดับด้วยลายบ้าง ทางโคมประดับด้วยลายประจำยามเป็นลายหลัก และเดินเส้นขอบมุมทั้งตัวโคมด้วยลายเขี้ยวตะขาบ โดยใช้กระดาษตะกั่วสีทองฉลุลาย ทำโดยนางฟองคำ หล้าปิ่นตา

ภาพประกอบ 21 ชื่อ โคมแหว

ลวดลายที่ใช้ประดับตกแต่งโคมนี้ ประกอบด้วยในส่วนของตัวโคมประดับด้วยลายประจำยามเป็นลายหลัก และมีลายประดับมุมซึ่งทำจากกระดาษตะกั่วสีทอง ส่วนบนของหูกโคม ช่างใช้กระดาษตะกั่วสีทองตัดเป็นรูปกระจิง 8 ตัว มีลักษณะที่บิดันไม่ฉลุลวดลาย ส่วนของหางโคม ใช้กระดาษว่าวสีขาวฉลุลวดลายคล้ายตุ้มคำคิงประกอบไปด้วยลายดอกแก้ว ลายข้าวหลามตัด ลายหยดน้ำง่ำไม้และลายเชิงชายเป็นลายประกอบ ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

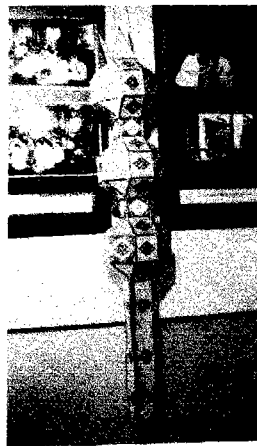
ภาพประกอบ 22 ชื่อ โคมแหว

ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งโคมนี้ประกอบด้วย ในส่วนของตัวโคมประดับด้วยลายประจำยามเป็นลายหลัก และมีลายประดับมุม ส่วนของแหวโคมประดับด้วยลายกระจิงตาอ้อย และลายเขี้ยวตะขาบ ซึ่งทั้งหมดทำจากกระดาษตะกั่วสีแดง เขียว ทอง น้ำเงิน นำมาตัดฉลุ หูกโคมประดับด้วยลายประดับมุม ส่วนของโครงคานบนทำด้วยหวายตัดโค้งพันด้วยกระดาษว่าว ประดับด้วยฟู่ หรืออุบะ หางโคมทำจากกระดาษสีขาวตัดขอบเป็นลายหยดน้ำง่ำไม้ ประดับตรงกลางด้วยลายประจำยามเป็นลายหลัก และมีลายประดับมุมที่ฉลุจากกระดาษตะกั่วสีเขียว แดง น้ำเงิน และทอง ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

ภาพประกอบ 23 ชื่อ โคมแขวน 3 ชั้น

ลวดลายที่ใช้ในการประดับตกแต่งประกอบด้วย ในส่วนของตัวโคมคือลายประจำยามเป็นลายหลัก มีลายประดับมุมและลายบางเป็นลายประกอบ หูโคมประดับด้วยลายบาง หางโคมมีลักษณะกระดาดตัดฉลุ คล้ายตุ้งค่าคิง ขอบทั้งหมดของตัวโคมและหูโคมตกแต่งด้วยลายเขี้ยวตะขาบ ทำโดยนางฟองคำ หล้าปิ่นตา

ภาพประกอบ 24 ชื่อ โคม 3 ชั้น

ลวดลายที่ใช้ในการประดับตกแต่งโคมนี้ประกอบด้วย ในส่วนของตัวโคมประดับด้วยลายประจำยามเป็นลายหลัก และมีลายประดับมุมซึ่งทำจากกระดาดตะกั่วฉลุลาย ในส่วนของหูโคมไม่มีการประดับลวดลายใด ๆ ในส่วนของหางโคมประดับด้วยลายเขี้ยวตะขาบล้อมรอบ ส่วนด้านในตรงกลางประดับด้วยลายประจำยามเป็นลายหลัก ซึ่งทั้งหมดทำจากกระดาดตะกั่วสีทองตัดฉลุ ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

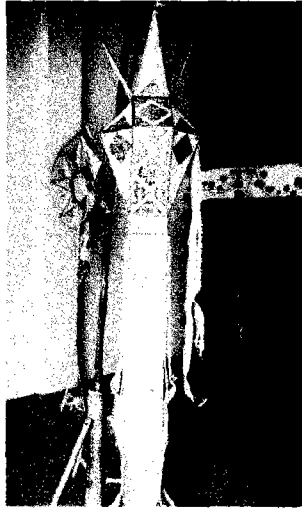
ภาพประกอบ 25 ชื่อโคมไห่

ลวดลายที่ใช้ในตกแต่งโคมนี้นี้มีหลายลวดลาย ตัวโคมประดับด้วยกระดาดตะกั่วลวดลายประจำยาม และลายเมฆไหล เป็นลายหลัก และมีลายประดับมุม ส่วนหูโคมประดับด้วยลายดาวกระจาย และในส่วนของหางโคมล้อมรอบด้วยลายกระจิงบาน ตกแต่งตรงกลางด้วยลายประจำยามและดาวกระจาย ทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

ภาพประกอบ 26 ชื่อโคมไหมีโป๊ะ

ลวดลายที่ใช้ในการประดับตกแต่งโคมนี้นี้ประกอบด้วย ในส่วนของตัวโคมประดับด้วยลายประจำยาม เป็นลายหลัก ลายดาวกระจายและลายประดับมุมเป็นลายประกอบ หูโคมหุ้มด้วยกระดาดสาสีชมพูและประดับด้วยลายดาวกระจายโคมกระบอกหรือโป๊ะที่ประดับด้านบนตกแต่งด้วยลายกระจิงบาน ดาวกระจาย และประจำยามส่วนล่างประดับด้วยไหมพรม หางของโคมประดับด้วยลายดาวกระจายสลับกับลายประจำยาม ทั้ง 8 ผืน ล้อมรอบด้วยลายกระจิงบาน ส่วนปลายของหางโคมผูกด้วยไหมพรมสีขาว ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

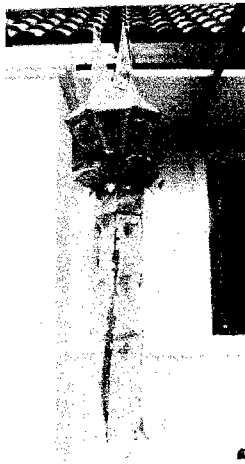
ภาพประกอบ 27 ชื่อโคมไห

ลวดลายที่ใช้ในการประดับตกแต่งโคมนี้นี้ประกอบด้วย ในส่วนของตัวโคมประดับด้วยลวดลายประจำยามดอกจอก เป็นลายหลัก ลายประดับมุม ลายกระจังบานเป็นลายประกอบ หูโคมประดับด้วยลายประดับมุม หางโคม ตัดขอบรอบด้วยลายหยดน้ำ-ง่ามไม้ ตรงกลางมีลายประจำยามดอกจอก เป็นลายหลัก ส่วนปลายของหางโคมตัดเป็นสามเหลี่ยมเพื่อประดับลายประดับมุมและประจำยามดอกจอก เป็นลายประกอบ ซึ่งลายทั้งหมดนี้ ทำจากกระดาษตะกั่วสีทองตัดฉลุทั้งหมด

ภาพประกอบ 28 โคมกระจัง

ลวดลายที่ตกแต่งด้วยโคมนี้นี้ในส่วนของตัวโคมประกอบด้วยลวดลายประจำยามเป็นลายหลัก และมีลายประดับมุม ยอดหรือหูโคมเป็นกระดาษแข็งสีทองตัดเป็นลายกระจังที่บิไม่ฉลุลวดลายได้ หางโคมมีลักษณะคล้ายตุ่ง ทำโดยนายพลเทพ บุญหมื่น

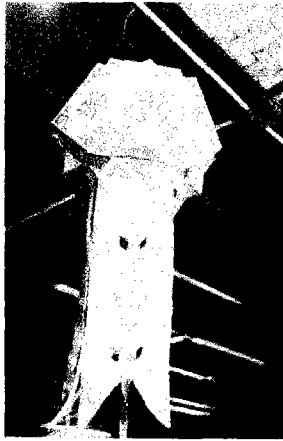
ภาพประกอบ 29 ชื่อโคมไห

ลวดลายที่ใช้ตกแต่งโคมไหในส่วนของตัวโคมตกแต่งด้วยลายประจำยาม เป็นลายหลัก ลายประดับมุม ลายกระจังประยุกต์ เป็นลายประกอบ ทางโคมล้อมรอบด้วยลายเขี้ยวตะขาบ ตรงกลางของทางโคมประดับด้วยลายประจำยาม เป็นลายหลัก ซึ่งลวดลายทั้งหมดที่ตกแต่งทำจากกระดาดะแก้วสีทองฉลุลวดลายทำโดยนางบัวไหล คณะปัญญา

ภาพประกอบ 30 ชื่อโคมไห

ลวดลายที่ใช้ตกแต่งโคมไหในส่วนของตัวโคมตกแต่งด้วยลายประจำยาม เป็นลายหลัก มีลายประดับมุมและลายกระจังประยุกต์ ลายที่ประดับตรงกลีบดอกบัวและหูกโคม คือลายกระจังประยุกต์ ทางโคมล้อมรอบด้วยลายเขี้ยวตะขาบ ตรงกลางประดับด้วยลายประจำยามเป็นลายหลัก ซึ่งลายที่ตกแต่งขึ้นด้วยทั้งหมดทำจากกระดาดะแก้วสีทอง ฉลุลาย ทำโดยนางบัวไหล คณะปัญญา

ภาพประกอบ 31 ชื่อโคมเงี้ยว

ลวดลายที่ใช้ในโคมนั้นในส่วนของตัวโคมใช้กระดาษตะกั่วสีทองตัดลวดลายดอกประจายามดอกบัว ตกแต่งเป็นลายหลัก นอกจากนั้นยังมีลายประดับมุมและลายข้างเป็นลายประกอบ อีกด้วย ในส่วนของหางโคมตกแต่งด้วยลายข้างข้างละ 2 ลาย และเจาะหางโคมเป็นรูปใบไม้ ติดขอบหางด้วยลายเขี้ยวตะขาบ ทำโดยนางฟองคำ หล้าปิ่นตา

ภาพประกอบ 32 ชื่อโคมนกหัสติลิงค์

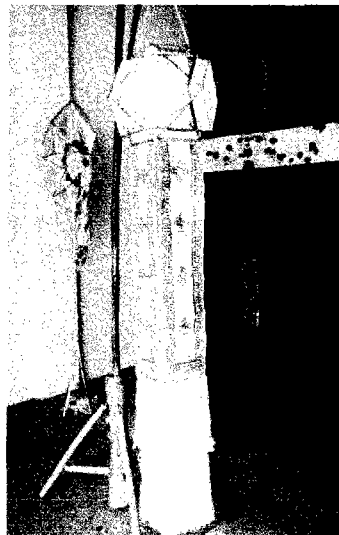
ลวดลายที่ใช้ประดับตกแต่งโคมประกอบด้วย ส่วนของตัวโคมใช้ลวดลายประจายามเป็นลายหลัก มีลายข้าง และนกหัสติลิงค์ เป็นลายประกอบ ส่วนของหางโคมตกแต่งด้วยลายประจายามและลายข้าง หางโคมประดับด้วยลายประจายามและลายข้าง ทั้งโคมเดินขอบด้วยลายเขี้ยวตะขาบหมดทั้งโคม ทำโดยนางฟองคำ หล้าปิ่นตา

ภาพประกอบ 33 ชื่อโคมเจี้ยว, โคมเจียรนัย

ลวดลายที่ประดับโคมเจี้ยวใบนี้ไม่มากนักเนื่องจากเป็นโคมในช่วงแรกที่ทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชรได้ทำขึ้น จึงยังไม่มีลวดลาย และสีสนที่สดสวยเท่ากับโคมที่ทำในปัจจุบัน

ตัวโคมประดับด้วยลายประจำยามดอกบัว เป็นลายหลัก และมีลายประดับมุม เป็นลายประกอบ ในส่วนของหางโคมติดขอบด้วยกระดาษทองและประดับลายบ้าง ทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

ภาพประกอบ 34 ชื่อโคมเจี้ยว

ลวดลายที่ใช้ในการประดับตกแต่งโคมนี้ประกอบด้วย ในส่วนของตัวโคมประดับด้วยลวดลายหม้อดอกล้านนา (หม้อน้ำป่วนขมิ้น) เป็นลายหลัก ซึ่งประกอบด้วยดอกบัวและมีลายพรรณพฤกษาประดับ 2 ข้าง มีลายประดับมุม ลายเขี้ยวตะขาบ และดาวกระจายคละสี เป็นลายประกอบ ส่วนของหางโคมล้อมรอบด้วยลายกระจิงบาน ลายเขี้ยวตะขาบ ส่วนภายในหางโคมประกอบด้วยลายประจำยาม และลายประดับมุม ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

ภาพประกอบ 35 ชื่อโคมเงี้ยว

ลวดลายที่ใช้โคมนี้นี้ ใช้ลายประจำยาม โดยใช้กระดาดตะกั่วสีทองนวลลาย ทำโดยนายพลเทพ บุญ
หมื่น

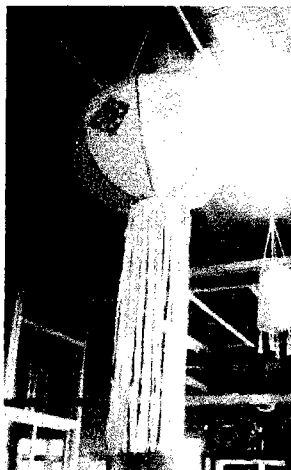
ภาพประกอบ 36 ชื่อโคมรังมดส้ม

ลวดลายที่ใช้ประดับตกแต่งโคมนี้นี้ ในส่วนลำตัวโคมเป็นลายประจำยามเป็นลายหลัก และมีลาย
ประดับมุม เป็นลายประกอบ ตกแต่งด้วยพู่ยาที่ทำจากลูกปัดและเศษผ้าเป็นอุบะ หูโคมประดับด้วยลาย
หม้อดอกพื้นเมืองล้านนา ทางโคมประดับด้วยลายกระจิงบาน และประจำยาม ทำโดยนายสิงห์แก้ว มโน
เพชร

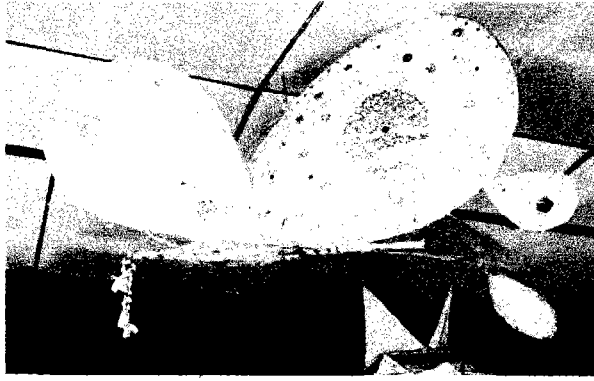
ภาพประกอบที่ 37 ชื่อโคมญี่ปุ่น

ไม่มีรายละเอียดลวดลายตกแต่งอะไร ทำโดย นายพลเทพ บุญหมื่น

ภาพประกอบที่ 38 ชื่อโคมญี่ปุ่น

ตกแต่งลวดลายด้วยลายประจำยาม หางโคมตัดเป็นลายเขี้ยวตะขาบ ทำโดยนางฟองคำ หล้า
ปิ่นตา

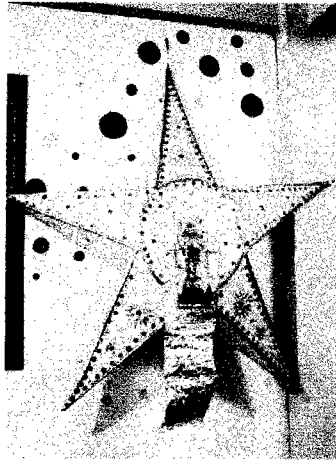
ภาพประกอบ 39 ชื่อ โคมผีเสื้อ

ตรงปลายปากผีเสื้อตกแต่งด้วยอุบะที่ทำจากโบว์และลูกปัดหลากสีร้อยเข้าด้วยกัน ปีกตกแต่งด้วย
ลวดลายฉลุโดยมี ลายแก้วชิงดวง เป็นลายหลัก และมีลายประจายามตาอ้อย ลายดาวกระจาย เป็นลาย
ประกอบ ส่วนใหญ่ชาวนาจะนิยมทำไว้เพื่อเล่นก่ ไล่กา ในนาข้าวแทนหุ่นไล่กา ทำโดยนายสิงห์แก้ว
มโนเพชร

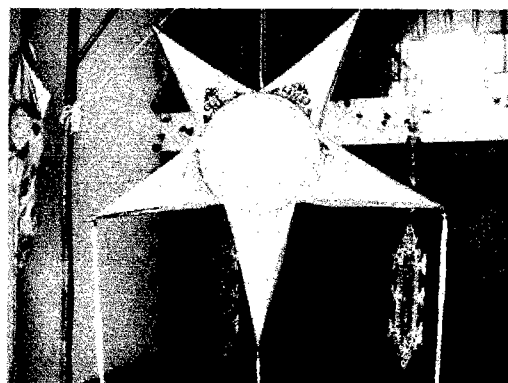
ภาพประกอบ 40 ชื่อ โคมเขวน

ลวดลายที่ใช้ตกแต่งโคมนี้ในส่วนของตัวโคมประกอบด้วย ลายประจายาม เป็นลายหลัก ลายดอก
แก้ว ลายกระจิงประยุกต์ ลายบัว ลายเขี้ยวตะขาบ เป็นลายประกอบ หางโคมตกแต่งด้วยลายเชิงชาย
และลายประจายาม ทำโดยนางบัวไหล คณะปัญญา

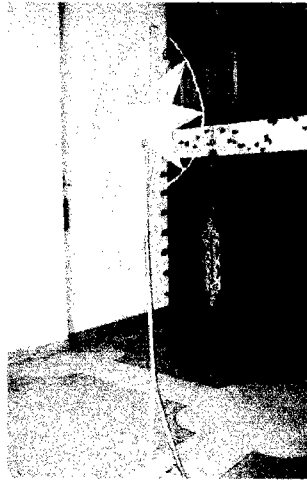
ภาพประกอบ 41 ชื่อ โคมดาว

ลวดลายที่ใช้ประดับตกแต่งสำคัญของโคมนี้จะอยู่ที่ตรงกลางโคมที่มีลักษณะเหมือนกับนำตุ้มมาปิดทับ เรียกว่าหน้าต่าง โดยมีรายละเอียดลวดลายเป็นรูป พระสัมมาสัมพุทธเจ้าปางประทานพรเป็นลายหลัก และส่วนล่างก็ประดับด้วยกระดาดตะกั่วฉลุกลายเป็นลายเชิงชายซึ่งเป็นลายที่ใช้ประดับหางตุ้ง ซึ่งทั้งหมดนี้อยู่ในโครงสร้างรูปวงกลมตรงกลางโคมส่วนปลายของดาวทั้ง 5 แฉกก็ประดับด้วยลายดาวกระจาย และกระดาดหน้าหลังสลับกันไป ทำโดยนายสิงห์แก้ว มโนเพชร

ภาพประกอบ 42 ชื่อ โคมดาว

ลวดลายที่ใช้ประดับโคมนี้ประกอบด้วย ลายแก้วชิงดวงซึ่งอยู่ตรงกลางโคมเป็นลายหลักประดับด้วยจุดลายไข่มุกสากสี ล้อมรอบด้วยลายประดับมุม ซึ่งดัดแปลงมาจากลายประจำยามนำมาตัดครึ่ง ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

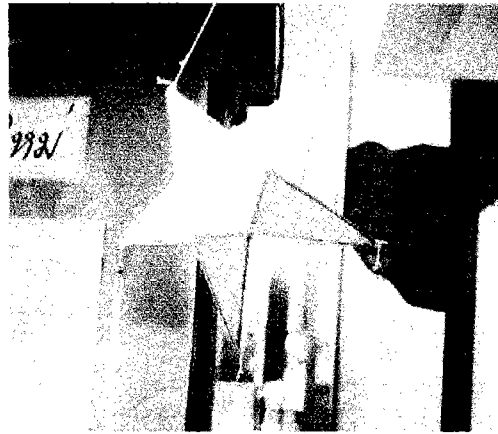
ภาพประกอบ 43 ชื่อ โคมแว่นสายตาพระพุทธรเจ้า

ลวดลายที่ใช้ในการประดับตกแต่งโคมนี ตรงกึ่งกลางของโคมประดับด้วยลายประจำยามเป็นลายหลัก และมีลายประดับมุมทั้ง 6 ด้าน ในส่วนของแฉกทั้ง 8 ประดับด้วยลายประดับมุม

ภาพประกอบ 44 ชื่อ โคมดาว

ลวดลายที่ใช้เป็นลายกันหอย จัดวางอย่างไม่เป็นระเบียบ เขียนด้วยสีน้ำตาลซึ่งเป็นสีเดียวกับกระดาษที่หุ้มแต่ช่างผู้ทำตั้งใจให้มีลักษณะนูนขึ้นมาเป็นพื้นผิวลักษณะมิติ ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

ภาพประกอบ 45 ชื่อโคมดาว

ลวดลายที่ใช้เป็นลักษณะของการทำผ้าบาติก เป็นลายอิสระคล้ายกับคลื่นน้ำมีสีฟ้า เหมาะที่จะเป็น
โคมแขวนประดับตามบ้านหรือร้านค้า ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

โคมลอย

ภาพประกอบ 46 ชื่อโคมลอย

ไม่มีการตกแต่งลวดลายใดๆ เนื่องจากต้องการให้โคมมีความเบาในการปล่อยสู่ท้องฟ้า ทำโดยนาง
บัวไหล คณะปัญญา

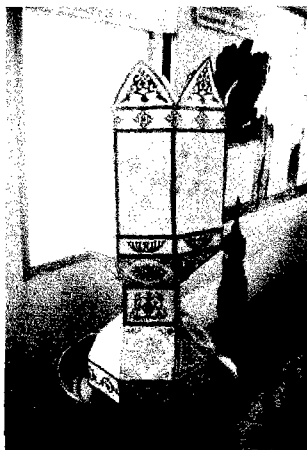
โคมผัด

ประกอบด้วยโคม 2 ลักษณะคือโคมผัด 12 ราศี และ โคมผัดการละเล่นของเด็กไทย

ภาพประกอบที่ 47 ชื่อ โคมผัด 12 ราศี

ลวดลายที่ใช้ตกแต่งโคมผัดนี้ประกอบด้วยในส่วนของแอวโคมตกแต่งด้วยลายรูปหม้อน้ำป่วนพวงลายแก้วชิงดวง เป็นลายหลัก ลายบ้างและลายประยุกต์ต่างๆเป็นลายประกอบ โดยใช้กระดาษตะกั่วสีเขียวแดง น้ำเงินทองตัดฉลุเดินขอบด้วยลายเขียวตะขบ ทำโดยนางบัวไหล คณະปัญญา

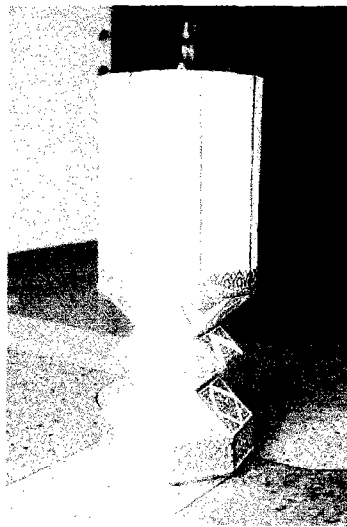
ภาพประกอบที่ 48 ชื่อโคมผัดการละเล่นของเด็กไทย

ลวดลายที่ใช้ตกแต่งในโคมผัดนี้ประกอบด้วยลายแก้วชิงดวงลายหม้อน้ำป่วนพวง เป็นลายหลัก ลายบ้างและลายไทยประยุกต์เป็นลายประกอบ โดยใช้กระดาษตะกั่วสีทองตัดฉลุเป็นลวดลาย ทำโดยนางบัวไหล คณະปัญญา

ภาพประกอบ 49 ขี้โคมผัดการละเล่นของเด็กไทย

ลวดลายที่ตกแต่งภายนอกของโคมนี้ประกอบด้วยลายกระจังบานในส่วนของด้านบนของโคม ลายเมฆไหลในส่วนของตัวโคมด้านล่างและขอบล่างก็เป็นลายกระจังบานด้วยเช่นกัน ส่วนลวดลายที่ฉลุเป็นภาพอยู่ภายในตัวโคมเป็นภาพลาย 12 นักษัตร ซึ่งมีความเชื่อว่า การประดับสัตว์ประจำปีเกิดของตนในที่อยู่อาศัยจะได้บุญผลภายภาคหน้า ทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

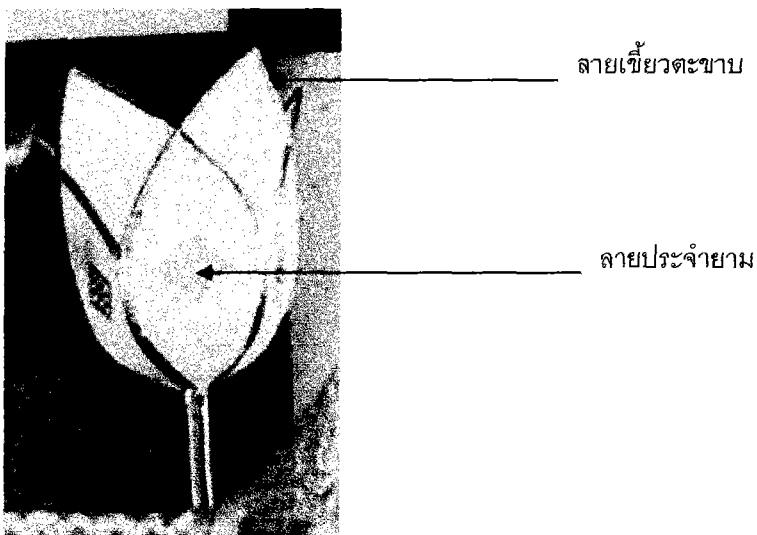
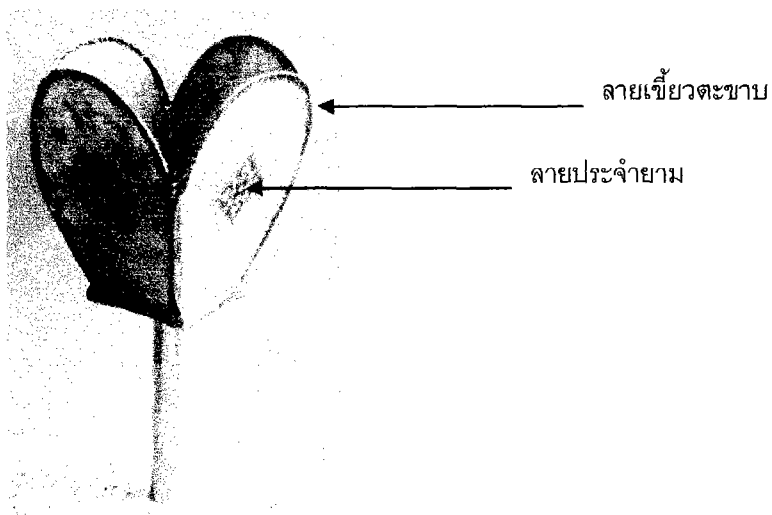
ภาพประกอบ 50 ขี้โคมผัด 12 ราศี

ลวดลายที่ใช้ตกแต่งภายนอกประกอบด้วย ลายกระจังบานในส่วนของตัวโคม และลายประจำยามและลายประดับมุม และกระจังบานประยุกต์ ในส่วนของฐานโคมส่วนลวดลายที่ฉลุด้านในของโคมนี้เป็นภาพเรื่องราวเกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้านขนบธรรมเนียมประเพณีไทยทำโดยนายเบญจพล สิทธิประณีต

ลักษณะของการประดับลายในโคม

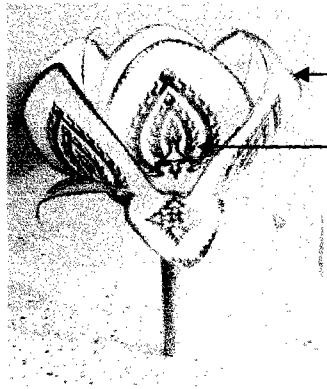
โคมถือ

โคมถือเป็นโคมที่มีขนาดเล็ก ช่างทำโคมมักนิยมใช้ลายประจำยามต่างๆ เช่นลายประจำยามดอกบัว ลายประจำยามใบองุ่น ลายประจำยามดอกจอก มาประดับโคม พบว่าโดยส่วนใหญ่ช่างจะประดับลายประจำยามตรงบริเวณส่วนของตัวโคม ที่เป็นส่วนที่มีพื้นที่สำหรับติดลายได้ง่ายและเห็นชัดเจน โดยขนาดของลายจะปรับไปตามความเหมาะสมของตัวโคม ในส่วนของขอบมุมต่างๆของโคมซึ่งมักจะเป็นตะเข็บรอยต่อของกระดาษช่างทำโคมมักจะใช้ลายเขี้ยวตะขาบ ซึ่งเป็นลายที่มีลักษณะเป็นเส้นหยักปิดทับรอยตะเข็บที่ไม่สวยงามไว้

ลายกระจิงก็เป็นลายที่ช่างนิยมประดับในโคมถือเช่นกัน เนื่องจากรูปทรงภายนอกของลายมีรูปทรงที่เหมาะสมจะนำมาประดับกับโคมดอกบัว ตรงบริเวณกลีบของดอกบัว

โคมถือเป็นโคมที่มีขนาดเล็ก การประดับตกแต่งลวดลายจึงมีไม่มาก ช่างมักจะใช้ลายหลักเพียงลายเดียวไม่นิยมนำลายอื่นมาประกอบอีก

ลายเขี้ยวตะขาบ

ลายกระจิง

โคมแขวน

โคมกระบอก

เป็นโคมที่มีขนาดปานกลางไม่ใหญ่มาก แต่เป็นโคมที่มีพื้นที่ว่างมาก ซึ่งสะดวกสำหรับช่างทำโคมในการประดับลาย โคมถือมีโครงสร้างแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ หูโคม ตัวโคม และหางโคม ในส่วนของหูโคมนั้นคือส่วนที่อยู่ด้านบนสุด เป็นส่วนที่มีขนาดเล็ก ช่างทำจึงโคมนิยมประดับด้วยลายที่มีขนาดเล็กเช่นลายประดับมุม ลายดาวกระจายและเดินขอบด้วยลายเขี้ยวตะขาบ ตัวโคมซึ่งเป็นส่วนที่มีพื้นที่มากที่สุด ช่างทำโคมนิยมใช้ลายประจำยามต่างๆประดับเป็นลายหลัก ลักษณะการติดนั้น ติดได้หลายลักษณะไม่ว่าจะติดเรียงต่อกันเป็นแถว ติดห่างกัน หรือติดสลับสับหว่างกัน โดยในส่วนของช่องว่างที่เหลือช่างทำโคมจะใช้ลายที่มีขนาดเล็กลงมาประดับ เช่น ลายประดับมุมซึ่งมีลักษณะเหมือนลายประจำยามตัดครึ่ง ลายดาวกระจาย หรือลายไขปลา ในส่วนของหางโคมนั้นช่างทำโคมนิยมใช้กระดาษที่มีน้ำหนักเบามาพับตัดฉลุเพื่อให้มีลักษณะของการเคลื่อนไหวในยามที่มีลมพัดมากระทบโดยช่างมักจะตัดเป็นลายเชิงชาย

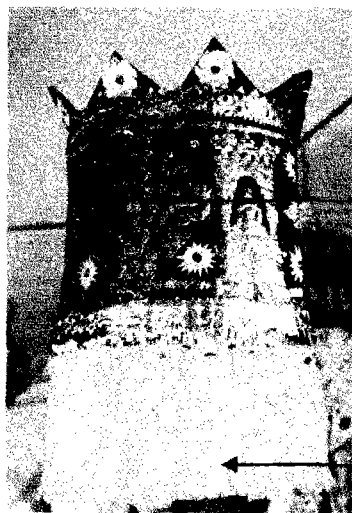
ลายกระจิงบานก็เป็นลายที่ช่างนิยมนำมาใช้ในการแบ่งพื้นที่ในการติดลายเนื่องจากเป็นลายที่มีลักษณะยาวต่อเนื่องกันโดยช่างทำโคมจะนำลายกระจิงบานมาติดคั่นระหว่างช่วงหูโคมกับตัวโคมและตัวโคมกับหางโคม

ลายดาวกระจาย

ลายประจํายาม

ลายกระจันบาน

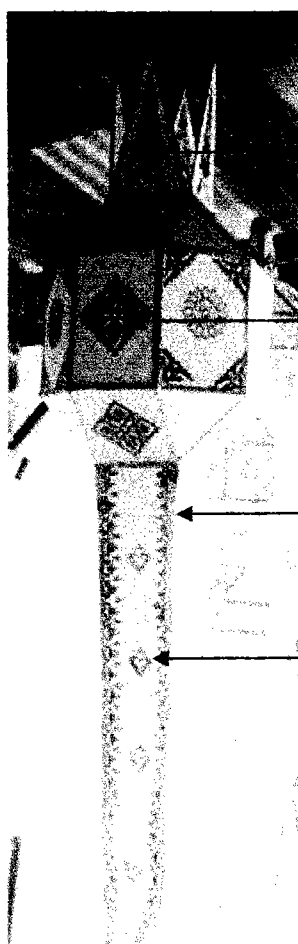

ลายประจํายาม

ลายเชิงชาย

โคมรูปแบบเรขาคณิตรูปแปดเหลี่ยม

เป็นโคมที่มีขนาดใหญ่ มีลักษณะเป็นรูปเรขาคณิตรูปแปดเหลี่ยมและเนื่องจากเป็นโคมที่มีหลายเหลี่ยมจึงทำให้พื้นที่เรียบที่ใช้ในการประดับลายน้อยลง กลายเป็นพื้นที่เล็กที่ไม่สามารถประดับลวดลายที่มีขนาดใหญ่ๆได้ พื้นที่สำหรับติดลวดลายแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือหูโคม ตัวโคม และหางโคม ในส่วนของหูโคมมีรูปทรงเป็นสามเหลี่ยมช่วงทำโคมมักใช้ลายที่มีรูปทรงเป็นสามเหลี่ยมเช่น ลายกระจัง ลายประดับมุมซึ่งก็คือลายประจำยามตัดครึ่ง ส่วนของตัวโคมจะมีพื้นที่สำหรับประดับลาย 2 ลักษณะ คือรูปสามเหลี่ยมและรูปสี่เหลี่ยม ในส่วนกรอบที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมช่วงนิยมใช้ลายประจำยามรูปแบบต่างๆหรือลายแก้วชิงดวงมาประดับเนื่องจากเป็นลายที่สามารถทำให้มีขนาดใหญ่เท่าใดก็ได้และสามารถเพิ่มเติมรายละเอียดให้สวยงามมากขึ้นได้ ส่วนที่กรอบเป็นรูปสามเหลี่ยมช่วงนิยมใช้ลายที่มีขนาดเล็กมาประดับเช่นลายประดับมุม ลายดาวกระจาย หางโคมที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวช่วงทำโคมนิยมใช้ลายที่มีความต่อเนื่องกันเดินตามขอบเช่นลายกระจังบาน ลายเขี้ยวตะขาบ ส่วนบริเวณตรงกลางของหางโคมมักจะใช้ลายที่จบในตัววางเป็นระยะๆเช่นลายประจำยาม ลายบ่วงหรือลายประดับมุม

ลายกระจังประยุกต์

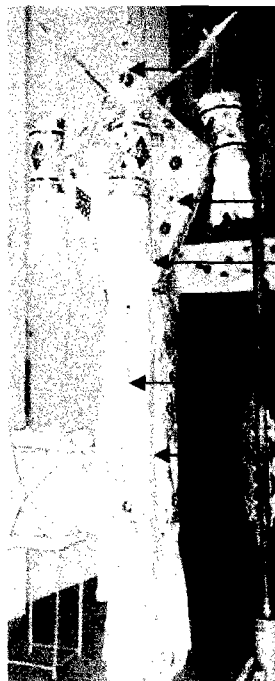
ลายประจำยาม

ลายกระจังบาน

ลายบ่วง

โคมรูปแบบเรขาคณิตรูปหกเหลี่ยม

เป็นโคมที่มีขนาดใหญ่ รูปทรงตรงส่วนของตัวโคมมีลักษณะคล้ายไห พื้นที่สำหรับติดลวดลายแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือหูโคม ตัวโคม และหางโคม บริเวณหูโคมเป็นส่วนที่มีพื้นที่ไม่ใหญ่ มักช่างทำโคมนิยมติดลายที่มีขนาดเล็ก โดยมักจะติดลายดาวกระจายหรือลายประดับมุมไว้ตรงกลางแล้วประดับรอบๆ ด้วยลายเขี้ยวตะขาบ ตัวโคมลายหลักคือลายประจำยามหรือลายกั้วชิงดวงและมีลายประดับมุมกับลายเขี้ยวตะขาบเป็นลายประกอบ หางโคมที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาว ช่างมักจะนำเอาลายที่จับในตัวเอง เช่นลายประจำยาม กั้วชิงดวงหรือดาวกระจายมาติดตรงกลางเป็นระยะๆ แล้วล้อมรอบด้วยลายที่ต่อเนื่องกัน คือลายเขี้ยวตะขาบหรือลายกระจิงบาน

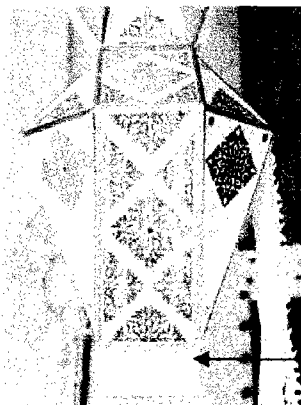
ลายดาวกระจาย

ลายประจำยาม

ลายประดับมุม

ลายดาวกระจาย

ลายกระจิงบาน

ลายหยดน้ำ – ง่ามไม้

ลายกระจิงบาน

บางโคมจะมีหน้าต่างโคม ซึ่งมีรูปร่างลักษณะคล้ายตุ้มติดอยู่บริเวณของตัวโคม ช่างทำโคมจะตัดขอบรอบนอกด้วยลายหยดน้ำ – ง่ามไม้ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับกิ่งไม้

โคมรูปแบบเรขาคณิตรูปสี่เหลี่ยม

รูปร่างของตัวโคมมีลักษณะเป็นกล่องสี่เหลี่ยมซ้อนกันสองใบ ซึ่งจะเกิดพื้นที่ว่างสำหรับติดลวดลาย อยู่สี่ด้าน ลายหลักที่นิยมใช้คือลายแก้งชิงดวงและลายประจำยาม โดยมีลายประดับมุมเป็นลายประกอบ หู โคมมีลักษณะสามเหลี่ยม ถ้ามีขนาดใหญ่ช่างก็สามารถใส่ลายที่มีรายละเอียดมากๆได้ เช่นลายหม้อน้ำปู รณนภะ แต่ถ้าหูกอมมีขนาดเล็กช่างจะประดับด้วยลายที่มีขนาดเล็กคือ ลายดาวกระจาย หรือลายประดับมุม ส่วนของหางโคม ลายหลักที่นิยมใช้คือลายดาวกระจายและลายประจำยาม เนื่องจากเป็นลายปิด จัดวางได้ง่าย แล้วล้อมรอบด้วยลายที่ต่อเนื่องกันคือลายเขี้ยวตะขาบหรือลายกระจิงบาน

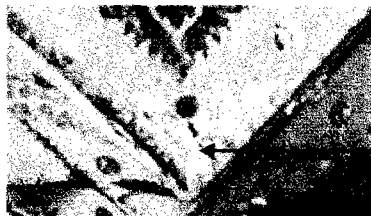

ลายประจำยาม

ลายประจำยาม

ลายเขี้ยวตะขาบ

ลายกระจิงบาน

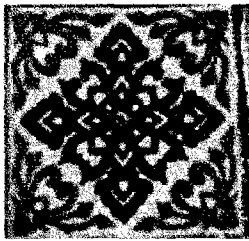
ลายประดับมุม

ลายประดับมุม เป็นลายที่ช่างนำมาประดับมุมต่างๆของโคม เพื่อให้มีความสวยงาม มีลักษณะเป็นรูปกระจิงบานตัดแบ่งครึ่ง

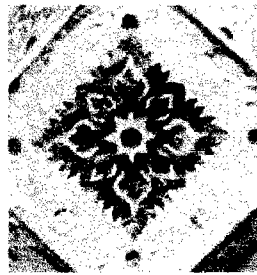
ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งโคม

จากการค้นคว้าศึกษาลวดลายที่ใช้ประดับโคม ได้พบลวดลายที่ใช้ในการตกแต่งโคมดังนี้

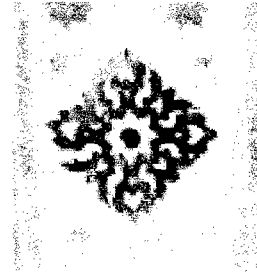
ลายประจำยาม

ลายประจำยามดอกบัว

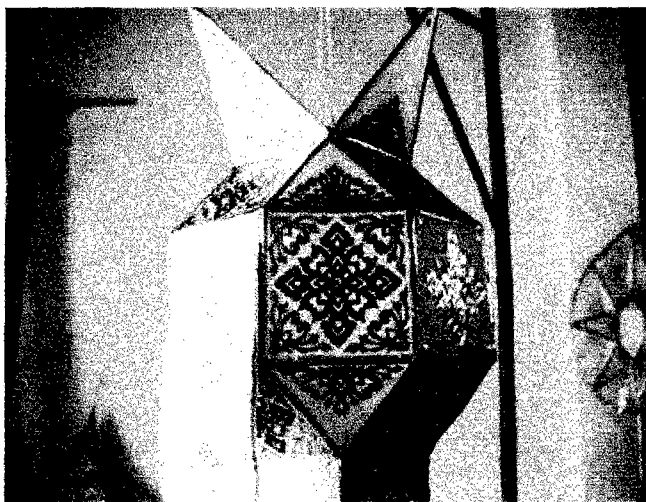

ลายประจำยามใบองุ่น

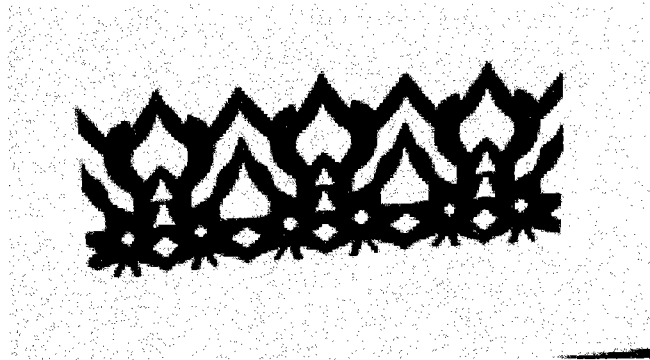
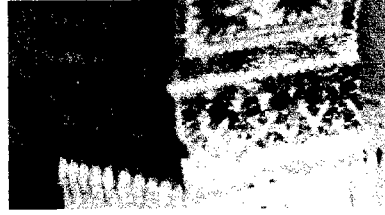
ลายประจำยามดอกจอก

ลายประจำยามเป็นลายหลักที่ช่างทุกคนนิยมใช้ในการตกแต่งโคมให้สวยงาม ดัดแปลงมาจากรูปทรงของธรรมชาติใกล้เคียงตัวเป็นส่วนใหญ่ ลายประจำยามของช่างแต่ละคนก็จะมี ความแตกต่างกันในรายละเอียด แต่รูปทรงโดยรวมจะคล้ายกัน ตำแหน่งที่ติดลายส่วนใหญ่จะติดที่บริเวณตรงกลางของตัวโคม ซึ่งจะมีความเด่นและเห็นได้ชัดเจน และอีกบริเวณหนึ่งที่นิยมติดคือ ส่วนของหางโคม มักจะติดเป็นระยะเว้นช่องไฟให้เกิดความเหมาะสมสวยงาม

ลายประจำยามช่างส่วนใหญ่นิยมติดที่บริเวณตัวโคมเนื่องจากเป็นลายหลักมีรายละเอียดที่สวยงามช่างสามารถประยุกต์ลวดลายเองเพิ่มเติมให้ไม่ซ้ำและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวได้

ลายกระจิงบาน

ลายกระจิงบานมีลักษณะคล้ายกระจิงตาอ้อย แต่ตัวกระจิงจะใหญ่กว่า ใช้ประดับตกแต่งไหมในส่วนบนและล่างของไหมกับในส่วนของหางไหมบริเวณที่ติดลายกระจิงคือบริเวณด้านบนของตัวไหมที่ติดกับหูไหมและด้านล่างของตัวไหมที่ติดกับหางไหม

ลายเขี้ยวตะขาบ

ลายเขี้ยวตะขาบ

ลายเขี้ยวตะขาบ

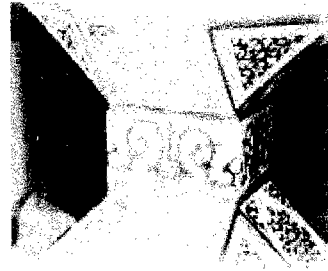
มีลักษณะเป็นเส้นหยักสลับฟันปลา ช่างจะใช้กรรไกรตัด มองดูคล้ายกับฟันของตะขาบจึงเรียกเส้นนี้ว่า ลายเขี้ยวตะขาบ ลายชนิดนี้ใช้ประดับตกแต่งส่วนที่เป็นเหลี่ยมมุมต่างๆของโคม

ลายดาวกระจาย

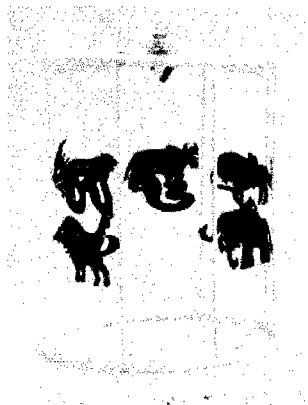
มีลักษณะเป็นรูปดาวแฉก ด้านในประดับด้วยรูปวงกลมขนาดเล็กใช้สำหรับประดับตกแต่งพื้นที่ว่างช่างมักนิยมติดลายดาวกระจายบริเวณที่ว่าง ทั้งที่ตัวโคมและหางโคมลายประดับมุม

ลายหม้อน้ำประมุกะ

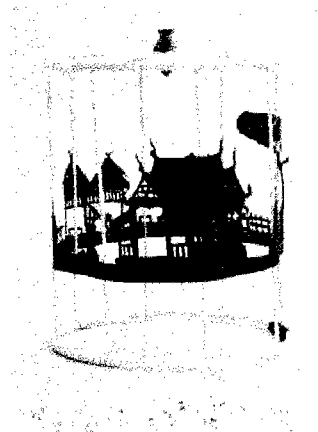
ลักษณะเป็นลายหม้อดอกพื้นเมืองล้านนา (กระถางต้นไม้) ภายในหม้อมีดอกบัวอยู่ ช่างจะใช้ ตกแต่งโคมในส่วนของตัวโคมเป็นส่วนใหญ่ ความหมายของลายนี้หมายถึงความอุดมสมบูรณ์

ลายภาพ 12 ราศี

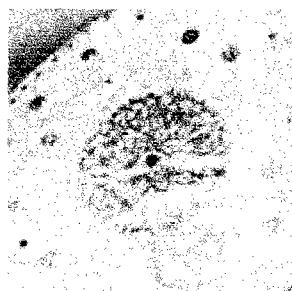
ลาย 12 ราศีหรือ 12 นักษัตร หมายถึงการเชื่อเรื่องการประดับสัตว์ประจำปีเกิดของตนเองหรือพ่อ, แม่, สามี, ภรรยา, ประดับยอดจั่วเพื่อให้มองเห็นได้ชัดเจน เมื่อผู้ศรัทธาได้สร้างวิหารหรือสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมเป็นการถวายและสร้างไว้เพื่อเป็น ทาน ในผลภายภาคหน้า ช่างนิยมนำมาทำเป็นลาย ประดับโคมผัดเนื่องจากสามารถทำให้เกิดเงาที่สวยงามแปลกตา

ลายภาพการละเล่นพื้นบ้านของไทย

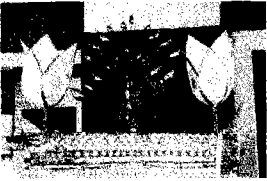
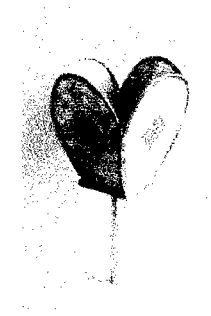
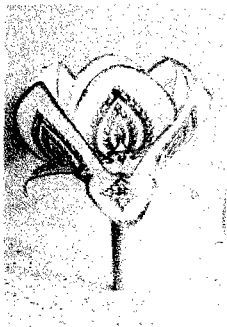
เป็นลวดลายที่ตัดฉลุเป็นภาพแสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมของชาวล้านนาในอดีตช่างผู้ทำโคมมักจะตัดฉลุลายนี้สำหรับโคมผัดเท่านั้นเนื่องจากว่าสามารถเล่าเรื่องราวของลายได้อย่างชัดเจน

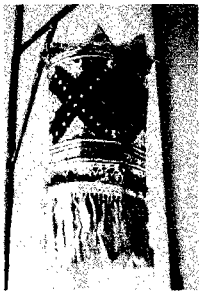
ลายแก้วชิงดวง

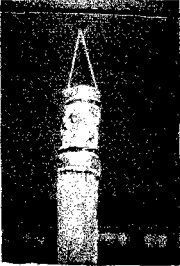

ลักษณะเป็นแม่ลายดาว ช่างจะช่างจะใช้วิธีปั๊มกระดาษแล้วใช้กรรไกรตัดให้มีลวดลายฉลุตามแบบ แล้วติดลงบนตัวโคมส่วนใหญ่จะพบลายแก้วชิงดวงในโคมที่มีขนาดใหญ่ เนื่องจากเป็นลายที่มีขนาดใหญ่และมีรายละเอียดมาก

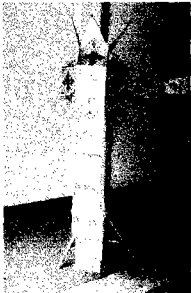
จากข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างโคมที่ได้จากการลงพื้นที่ทั้งหมดจำนวน 50 ชิ้น สามารถสรุปออกมาได้
ตามตารางดังนี้
ตารางสรุปข้อมูลของโคมที่ได้จากการลงพื้นที่ทั้งหมดจำนวน 50 ชิ้น

โคม	รูปแบบ	ลวดลาย
โคมถือ		
	รูปแบบอิสระ	ลายหลัก ลายประจำยาม ลายประกอบ เขี้ยวตะขาบ
	รูปแบบอิสระ	ลายหลัก ลายประจำยาม ลายประกอบ เขี้ยวตะขาบ
	รูปแบบอิสระ	ลายหลัก ลายกระจัง ลายประกอบ เขี้ยวตะขาบ ประจำยาม
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ลายฉลุรูปพระพุทธเจ้า ประจำยามใบองุ่น ลายประกอบ เขี้ยวตะขาบ กระจังบาน ประดับมุม

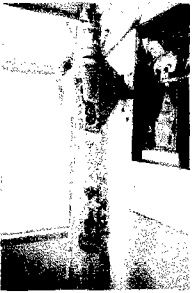
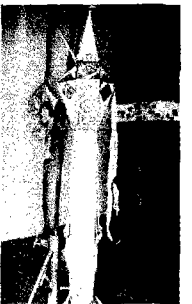
โคม	รูปแบบ	ลวดลาย
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยามตาอ้อย ลายประกอบ กระจิงบาน, เขี้ยวตะขาบ, ประดับมুম
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยามตาอ้อย ลายประกอบ กระจิงบาน, เขี้ยวตะขาบ, ประดับมুম
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยามตาอ้อย ลายประกอบ กระจิงบาน, เขี้ยวตะขาบ, ประดับมুম
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยามตาอ้อย ลายประกอบ กระจิงบาน, เขี้ยวตะขาบ, ประดับมুম ดาวกระจาย

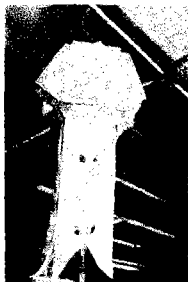
โคม	รูปแบบ	ลวดลาย
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจายามใบองุ่น ลายประกอบ กระจังบาน, เขี้ยวตะขาบ, ดาวกระจาย
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจายามดอกบัว ลายประกอบ กระจังบาน, เขี้ยวตะขาบ, ดาวกระจาย
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจายาม ลายประกอบ ลายปาง, เขี้ยวตะขาบ, ประดับมูม
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจายาม ลายประกอบ ลายปาง, เขี้ยวตะขาบ, ประดับมูม

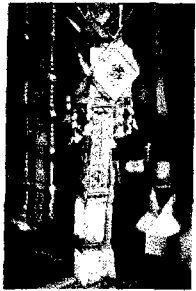
โคม	รูปแบบ	ลวดลาย
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจํายมดอกบัว ลายประกอบ ลายปาง, เขี้ยวตะขาบ, ประดับมูม กระจังบาน
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจํายมดอกบัว ลายประกอบ ลายปาง, เขี้ยวตะขาบ, ประดับมูม กระจังบาน, ดาวกระจาย, เริงชาย
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจํายมประยุกต์ ลายประกอบ ลายปาง, กระจังประยุกต์, ลายปาง
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ลายดาวกระจาย ลายประกอบ กระจังบาน, ประจํายม

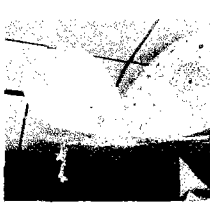
โคม	รูปแบบ	ลวดลาย
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยามประยุกต์ ลายประกอบ ลายบ้าง,ลายประดับมุม,เขี้ยวตะขาบ
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยามประยุกต์ ลายประกอบ ลายบ้าง,ลายประดับมุม,เขี้ยวตะขาบ
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ลายบ้าง ลายประกอบ ลายประดับมุม,เขี้ยวตะขาบ
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยามประยุกต์ ลายประกอบ ลายบ้าง,ลายประดับมุม,เขี้ยวตะขาบ

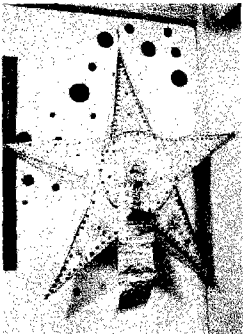
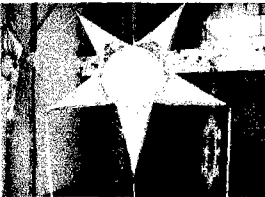
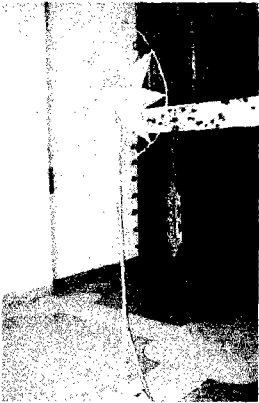
โคม	รูปแบบ	ลวดลาย
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยาม ลายประกอบ หยตน้ำงามไม้,ลายประดับมุม, เขี้ยวตะขาบ
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยาม ลายประกอบ ลายประดับมุม,กระจิงบาน, เขี้ยวตะขาบ
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยามดอกบัว ลายประกอบ ลายประดับมุม,กระจิงบาน, เขี้ยวตะขาบ
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยาม ลายประกอบ ลายประดับมุม,กระจิงบาน, เขี้ยวตะขาบ

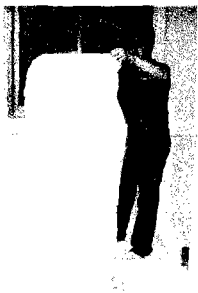
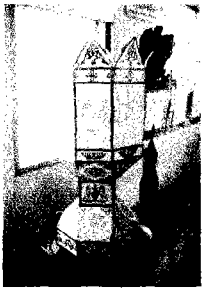
โคม	รูปแบบ	ลวดลาย
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยาม ลายประกอบ ลายประดับมุม, กระจิงบาน, เขี้ยวตะขาบ, ดาวกระจาย
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยาม ลายประกอบ ลายประดับมุม, กระจิงบาน, เขี้ยวตะขาบ, ดาวกระจาย
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยามดอกจอก ลายประกอบ ลายประดับมุม, กระจิงบาน, เขี้ยวตะขาบ, หยดน้ำ-ง่ามไม้
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยาม ลายประกอบ ลายประดับมุม, กระจิงบาน, เขี้ยวตะขาบ, ลายกระจิง

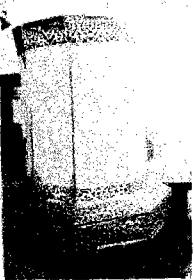
โคม	รูปแบบ	ลวดลาย
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยาม ลายประกอบ ลายประดับมุม, กระจิ่งประยุคต์, เขี้ยวตะขาบ
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยาม ลายประกอบ ลายประดับมุม, กระจิ่งประยุคต์, เขี้ยวตะขาบ
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยามดอกบัว ลายประกอบ ลายประดับมุม, เขี้ยวตะขาบ, ลายนาง
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยาม, ลายนกหัสดีลิงค์ ลายประกอบ ลายประดับมุม, กระจิ่งประยุคต์, เขี้ยวตะขาบ

โคม	รูปแบบ	ลวดลาย
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยามดอกบัว ลายประกอบ ลายประดับมุม, เขี้ยวตะขาบ, ลายปาง
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก หม้อดอกล้านนา ลายประกอบ ลายประดับมุม, ดาวกระจาย, เขี้ยวตะขาบ
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยาม ลายประกอบ ไม่มี
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจำยาม, หม้อดอกล้านนา ลายประกอบ ลายประดับมุม, เขี้ยวตะขาบ, กระจังบาน,

โคม	รูปแบบ	ลวดลาย
	รูปแบบเรขาคณิต	ไม่มีรายละเอียดลวดลายตกแต่ง
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ประจํายาม ลายประกอบ เขี้ยวตะขาบ
	รูปแบบอิสระ	ลายหลัก แก้วชิงดวง ลายประกอบ ประจํายาม,ดาวกระจาย, เขี้ยวตะขาบ
	รูปแบบอิสระ	ลายหลัก ประจํายาม ลายประกอบ ,ดาวกระจาย,กระจิงประยุกต์,ลายปาง, เขี้ยวตะขาบ

โคม	รูปแบบ	ลวดลาย
	รูปแบบอิสระ	ลายหลัก รูปพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ลายประกอบ ดาวกระจาย, กระจังประยุกต์, ลายปาง, เขี้ยวตะขาบ, เขิงชาย, ดาวกระจาย
	รูปแบบอิสระ	ลายหลัก ลายแก้วชิงดวง ลายประกอบ ดาวกระจาย, ลายไข่มุก เขี้ยวตะขาบ, ดาวกระจาย
	รูปแบบอิสระ	ลายหลัก ลายประจักษ์ ลายประกอบ ดาวกระจาย, ลายไข่มุก เขี้ยวตะขาบและลายประดับมุม
	รูปแบบอิสระ	ลายหลัก ลายกันหอย ลายประกอบ ไม่มี

โคม	รูปแบบ	ลวดลาย
	รูปแบบอิสระ	ลายหลัก ลายกันหอย ลายประกอบ ไม่มี
	รูปแบบเรขาคณิต	ไม่มีรายละเอียดลวดลายตกแต่ง
	รูปแบบอิสระ	ลายหลัก ลายหม้อดอกล้านนา,ลายแก้วชิงดวง ลายประกอบ กระจิงประยุกต์,ลายปาง เขี้ยวตะขาบและลายประดับมุม
	รูปแบบอิสระ	ลายหลัก ลายหม้อดอกล้านนา,ลายแก้วชิงดวง ลายประกอบ กระจิงประยุกต์,ลายปาง เขี้ยวตะขาบและประจํายาม

โคม	รูปแบบ	ลวดลาย
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ลายกระจังบาน, ลายหน้ากระดาน ลายประกอบ กระจังประยุกต์, เขี้ยวตะขาบและลายประดับมุม
	รูปแบบเรขาคณิต	ลายหลัก ลายกระจังบาน, ประจำยาม ลายประกอบ เขี้ยวตะขาบและลายประดับมุม

3. คติความเชื่อเกี่ยวกับโคม

ในปัจจุบันโคมทำขึ้นมาเพื่อนำไปถวายพระที่วัด เพราะมีความเชื่อว่าชาติหน้าเกิดมาจะมีสติปัญญาดี เนื่องจากแสงสว่างเป็นแสงที่สองเข้าไปยังความมืดเปรียบเสมือนกับปัญญาที่จะมองเห็นถึงสิ่งต่าง ๆ ได้ แต่เดิมประเพณีการจุดโคมจะทำขึ้นเฉพาะในบ้านของเจ้านายใหญ่โตหรือผู้มีอันจะกินเท่านั้น โดยจะใช้ประทีปหรือเทียนจุดให้เกิดแสงสว่างแล้วนำไปใส่ไว้ในโคม หรือใช้ประทีปที่มีลักษณะเป็นประทีปเล็ก ๆ แล้วใช้น้ำมันงา น้ำมันละหุ่ง หรือน้ำมันมะพร้าวใส่ไปยังถ้วยดิน เพื่อให้ไฟติดไส้ที่อยู่ตรงกลางถ้วยหรือประทีป แต่ปัจจุบันใช้ไฟฟ้าเสียมากกว่า ตามปกติการจุดโคมทำกันในวันพระ แต่จริง ๆ แล้วการจุดโคมสามารถจุดได้ทุกวันโดยไม่จำกัดเวลาโอกาสหรือที่เรียกตามภาษาทางธรรมว่า อะกาลิก ซึ่งก็แล้วแต่ความพอใจหรือความสะดวก โคมเมื่อจุดแล้วก็นำไปแขวนตามชายคาหน้าบ้านให้เป็นที่สวยงามและเพื่อเป็นการบูชาเทพอารักษ์ผู้รักษาหอเรือนบ้านช่องอีกทางหนึ่งด้วย (สิงห์แก้ว มโนเพชร. สัมภาษณ์. 2547)

สมัยโบราณเมื่อเกิดสงครามก็จะใช้โคมลอยช่วยในการโจมตีข้าศึก โดยจะใส่ดินไฟเข้าไปในนั้น แล้วจุดรูปปักไปในหม้อดินไฟ เมื่อโคมลอยไปยังเมืองของข้าศึกพอดีกับที่รูปไหม้ลงมาถึงดิน ไฟที่อยู่ในหม้อก็จะระเบิดขึ้นมาเผากระดานโคม ทำให้เป็นลูกไฟตกลงเผาทำลายบ้านเรือนข้าศึกได้ (สิงห์แก้ว มโนเพชร. สัมภาษณ์. 2547)

การประดิษฐ์โคมก็มีจุดประสงค์อยู่ 4 ประการ คือ เพื่อเป็นพุทธบูชา เพื่อความสวยงาม เพื่อเพิ่มความสว่างให้กับตัวอาคารบ้านเรือน และเพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของบ้าน

พุทธบูชา ชาวบ้านจะนำโคมถือเช่นโคมดอกบัว โคมทุกระต่ายจุดไฟ ถือเดินไปตาม

ทางไปสู่วัดและเวียนเทียน จากนั้นจะนำไปปักไฉ้วรอบ ๆ อุโบสถ หรือวิหาร ซึ่งโคมนั้นจะเปรียบเหมือนกับดอกบัวซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา และถ้ามีงานมงคลพิธีอื่น ๆ ก็จะไปปักไฉ้วรอบ ๆ บริเวณพิธีอีกด้วย นอกจากนั้นถ้าหากเป็นโคมแขวนชาวบ้านก็จะนำไปถวายวัด โดยชาวบ้านจะนำไปแขวนบูชาไว้ในโบสถ์ ศาลา หรือวิหาร โดยลักษณะรูปแบบของโคมแขวนจะให้ความหมายทางพุทธธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เพื่อความสวยงาม ในปัจจุบันโคมสามารถดูได้ทุกเวลาทุกโอกาส ชาวบ้านจึงนิยมนำโคมแขวนมาแขวนตามชายคาหน้าบ้าน เพื่อให้เป็นที่ประดับตกแต่งสถานที่ด้วยโคมแขวนด้วยเช่นกันเพื่อให้เกิดบรรยากาศที่งดงามแก่เจ้าของสถานที่และผู้พบเห็น

เพื่อความสว่างให้กับตัวอาคารบ้านเรือน โคมได้กำเนิดขึ้นครั้งแรก โดยชาวไทยใหญ่ในอดีตสาเหตุเนื่องจากเวลากลางคืนเมื่อจุดเทียนไขเพื่อให้เกิดความสว่างแจ้งเมื่อมีลมพัดมามักจะพาให้เทียนไขดับชาวไทยใหญ่จึงได้นำขี้ผึ้งที่ทำจากไม้ไผ่มาครอบไว้เพื่อกันลมพัดต่อมาจึงมีการพัฒนารูปแบบต่อเนื่องมาเป็นโคมเงี้ยว (เงี้ยวหมายถึงชาวไทยใหญ่) และมีรูปทรงที่หลากหลายจนปัจจุบันแต่ขณะนี้ ชาวบ้านมักไม่ค่อยได้ใช้โคมเพื่อความสว่างแก่บ้านเรือนแล้วเนื่องจากความเจริญทำให้มีไฟฟ้าใช้ก่อกำเนิดแสงสว่างได้

เพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของบ้าน ชาวบ้านมีความเชื่อว่าโคม นอกจากจะให้ความสว่างแก่บ้านเรือน ให้ความสวยงามแก่ที่อยู่อาศัยแล้วยังเชื่อว่าการแขวนโคมไว้หน้าบ้านเป็นการบูชาเทพารักษ์ผู้รักษาหอเรือนบ้านช่องอีกทางหนึ่งด้วย (สิงห์แก้ว มโนเพชร .2539 : 10)

ประเพณีท้องถิ่นหรือประเพณีเก่าแก่ที่ปฏิบัติกันมา คือ ประเพณีเดือนยี่ (ยี่เป็ง) พอถึงขึ้น 1 ค่ำเดือนยี่ ซึ่งเป็นช่วงที่พ้นจากภาวะฝนตก น้ำท่วม ฟ้าใส พืชผลไร่นาที่ทำการปลูกไว้เริ่มผลิดอกออกผล ออกรวง เป็นช่วงที่ชาวบ้านมีความสุขกายสบายใจ ชาวบ้านจะช่วยกันจัดเตรียมสถานที่และทำความสะอาดวัดวาอาราม วิหารศาสนาต่าง ๆ ให้สะอาดและจัดเตรียมทำโคมค้ำง โคมแขวน โคมทูลกระต่าย โคมรูปต่าง ๆ โคมผัดโคมเวียนมาประดับตกแต่งสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัดมีการทำโคมลอย ซึ่งในเดือนนี้ นิยมลอยกันมากเนื่องจากท้องฟ้าแจ่มใส สามารถมองเห็นโคมลอยได้ชัด แต่พอมาถึงปัจจุบันโคมสามารถใช้ได้ทุกเวลาและทุกโอกาส

4. กระบวนการสร้างสรรค์

วัสดุอุปกรณ์ในการทำโคม

โคมในความหมายของชาวล้านนา ถือเป็นสัญลักษณ์ของเทศกาลสำคัญ ๆ ที่จะต้องมีการปล่อย หรือ แหวนโคมไว้ที่หน้าบ้าน เป็นความเชื่อหนึ่งที่ชาวล้านนาปฏิบัติกันมาช้านาน เช่น เทศกาลยี่เป็ง, เทศกาลสงกรานต์

วัสดุอุปกรณ์ในการทำโคมจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ เครื่องมือที่ใช้ในการสร้างสรรค์และวัสดุที่ใช้ในการประกอบ

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการทำโคม

2.3.1 มีด

เป็นมีดที่ใช้สำหรับเหลาไม้ไผ่เพื่อนำมาเป็นโครงสร้างหลักของโคม มีดจะต้องมีความคมจับกระชับมือ และมีปลายแหลมสำหรับเจาะได้

2.3.2 คัตเตอร์

ใช้สำหรับตัด กรีด หรือ ฉลุลูกกระดาดขนาดเล็กขึ้นรูปโคมตอนปะกระดาดสาหรือตกแต่งลวดลาย

2.3.3 สิว

ใช้สำหรับฉลุลงลายต่าง ๆ มีหลายขนาดหลายแบบแล้วแต่ลักษณะของ
ลวดลายที่ออกแบบ ซึ่งต้องเลือกให้เหมาะสมกับงาน

2.3.4 กรรไกร

กรรไกร เป็นเครื่องมือหลักในการตัดแต่งลวดลายกรรไกร จะต้องมีความคมอยู่เสมอและมีขนาดที่จับกระชับมือ ช่างจะสามารถกำหนดทิศทางในการตัดได้อย่างแคล่วคล่อง

2.3.5 ค้อน

ค้อนใช้สำหรับตอกลงบนลวดลายต่าง ๆ เพื่อฉลุลงลาย ค้อนของช่างทำโคมจะมีขนาดไม่ใหญ่มากนักเหมือนค้อนทั่วไป เพื่อสะดวกในการกำหนดน้ำหนักและทิศทาง(สิงห์แก้ว มโนเพชร. สัมภาษณ์, 2547)

2.4 วัสดุที่ใช้ในการทำโคม

ในการทำโคมชนิดต่าง ๆ ช่างทำโคมได้ใช้วัสดุดังต่อไปนี้

2.4.1 กระดาษสา

กระดาษสา มีหลากหลายรูปแบบและหลากหลายสีแล้วแต่ช่างทำโคมจะเลือกใช้กระดาษสาชนิดใดในการทำโคมตั้งแต่สมัยโบราณ มีทั้งแบบทำด้วยมือ และทำด้วยเครื่องจักรและมีแบบหนาและบางด้วยลักษณะสำคัญของกระดาษสา

2.4.2 กระดาษเงินกระดาษทอง

กระดาษเงิน กระดาษทอง ลักษณะของกระดาษเงิน กระดาษทอง คือมีความมันวาวสะท้อนแสง และสามารถอยู่ตัวได้เมื่อนำมาพับหรือนำมาขยำให้เป็นก้อน หรือนำไปปะติดกับวัสดุอื่นได้ นอกจากนี้กระดาษเงิน กระดาษทองยังให้ความรู้สึกเหมือนของจริง คือ เงิน-ทอง ทำให้นั้นมองดูมีค่า มีราคา และให้ความรู้สึกสูงส่งกว่ากระดาษชนิดอื่น ๆ สำหรับกระดาษเงิน กระดาษทองนั้นนิยมใช้เป็นส่วนประดับตกแต่ง เช่น นำมาตกแต่งปราสาทศพ ทำดอกไม้เงิน ดอกไม้ทอง ทำจันทร แต่ส่วนมากแล้วนำมาฉลุติดกับโครงสร้างอย่างอื่นมากกว่า ซึ่งดูแล้ว การใช้กระดาษเงิน กระดาษทองคงเป็นแง่ที่ว่าใช้แทนของจริงที่มีราคาแพง

2.4.3 กระดาษแก้ว

กระดาษแก้ว กระดาษมีลักษณะใสและบาง นอกจากนี้ยังโปร่งแสง ทำให้แสงลอดผ่านได้ มีลักษณะเช่นเดียวกับกระจกสี ดังนั้นจึงนิยมนำไปทำโคม เพราะเมื่อแสงไฟลอดผ่านแล้วจะเกิดสีต่าง ๆ ตามสีของกระดาษมีความสวยงาม

2.4.4 กระดาษว่าว

กระดาษว่าว มีลักษณะคล้ายกับกระดาษแก้ว แต่กระดาษแก้วจะเหนียวกว่าและโปร่งแสงมากกว่า แต่กระดาษว่าวจะมีความบาง และความพริ้วตัวมาก ดังนั้นจึงนิยมที่จะนำกระดาษว่าวมาทำโคมไฟแต่จะฉีกขาดง่ายกว่ากระดาษแก้ว แต่จะให้แสงลอดผ่านได้เหมือนกระดาษแก้ว แต่จะมีแสงที่ลอดผ่านมีปริมาณน้อยกว่า และแสงที่ผ่านนั้น สีจะเข้มเท่ากระดาษแก้ว

2.4.5 ผ้าดิบ และผ้าใยสังเคราะห์

ผ้าดิบและผ้าใยสังเคราะห์ จะมีความคงทนและสีสันทนให้เลือกหลากหลายกว่ากระดาษสาแต่จะมีความยากกว่าในการขึ้นรูปโครงสร้างโคม

2.4.6 ไม้ไผ่เหี้ยะ

ไม้ไผ่ ใช้ทำโครงสร้างภายในของโคม เนื่องจากเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เหลาหรือตัดโค้งได้ง่าย

2.4.7 กาวลาเท็กซ์

เป็นวัสดุที่ใช้ในการติดลวดลายเข้ากับตัวโครงสร้างของโคมเพื่อใช้ในการตกแต่ง แต่เดิม จะใช้กาวแป้งเปียกแต่เนื่องจากต้องเสียเวลาในการเตรียม มีคุณภาพไม่ดี แผลงขอบทะกาวลาเท็กซ์จะแห้งไวกว่าใช้ยากกว่า (สิงห์แก้ว มโนเพชร.สัมภาษณ์,2547)

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำโคมแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือเครื่องมือในการสร้างและวัสดุที่ใช้ เครื่องมือเช่น กรรไกร สี่ง ค้อน คัตเตอร์ และมีด ใช้นำมาตัดแต่งแกะสลัก ตก ตามชั้นตอน และกรรมวิธีต่าง ๆ เพื่อให้เกิดเป็นโคมขึ้นมา ส่วนวัสดุต่าง ๆ ใช้นำมาประกอบกันเป็นตัวโคมขึ้นมา เช่น โครงสร้างทำจากไม้ไผ่หุ้มด้วยกระดาษสา หรือผ้าใยสังเคราะห์ ตกแต่งลวดลายด้วยการฉลุกระดาษเงิน กระดาษทองมาปิด

กระบวนการสร้างสรรค์โคมทั้ง 4 ประเภท

โคมถือ

ใช้ในวันยี่เป็ง ที่พุทธศาสนิกชนจะถือไปเดินขบวนแห่งานยี่เป็ง ข้างในโคมก็จะจุดเทียนไขไว้ เมื่อเดินขบวนเสร็จแล้ว ก็จะนำไปประดับไว้บริเวณรอบ ๆ โบสถ์วิหาร หรือศาสนสถานที่มีพิธีการถ้าหากใช้ งานสมโภชก็จะทำขึ้นอย่างสวยงามแล้วเอาไปปักไว้ข้างเวทีที่จะจัดงาน เพื่อประดับประดาให้สวยงามขึ้น ถ้าหากเป็นโคมรูปดอกบัวก็ใช้บูชาพระหรือตั้งไว้หน้าพระพุทธรูป

กระบวนการทำช่างจะนำวัสดุที่มีโครงสร้างแข็งแรงมาเป็นมือจับหรือด้ามจับในสมัยก่อน ช่างจะนิยมใช้ไม้ไผ่แต่ในปัจจุบันช่างบางคนใช้ท่อน้ำพลาสติกเนื่องจากหาซื้อง่ายและไม่เหม็น โดยนำมาตัดให้มี ความยาวพอเหมาะ ประมาณ 20 – 30 เซนติเมตร นำลวดมาขึ้นรูปให้เป็นโครงสร้างของตัวโคมโดยตัดให้มี รูปร่างตามแบบแล้วแต่จะทำให้เป็นแบบใด เช่น โคมดอกบัวตูมก็ให้ปลายยอดมีลักษณะแหลมคล้ายดอก บัวตูม หรือโคมหูกกระต่ายก็ให้แต่ละท่อนของโคมมีลักษณะสี่เหลี่ยมปลายมนคล้ายหูกกระต่าย แล้วยึดติดกับตัว ด้ามจับให้แน่นหนา หุ้มทับส่วนของตัวโคมด้วยกระดาษสาสีขาวหรือสีอื่น ๆ ให้สวยงาม โดยพยายามให้ รอยต่อของกระดาษอยู่บรเวณรอยพับ หุ้มกระดาษสีทองที่ด้ามจับโดยใช้กระดาษตะกั่วทาการปิดทับ ปิด ทับรอยต่อของขอบมุมต่าง ๆ ด้วยกระดาษตะกั่วสีทองตัดเป็นลายเชี้ยวตะขาบ การทำลายเชี้ยวตะขาบทำได้ โดยนำกระดาษตะกั่วมาตัดให้เป็นเส้นยาวกว้างประมาณหนึ่งนิ้วฟุตแล้วพับทบซ้อนกันอย่าให้หนาจาก นั้นใช้กรรไกรซิกแซกตัดตามขอบแนวยาวทั้งสองด้าน เมื่อคลี่กระดาษออกมาก็ได้ลายเชี้ยวตะขาบ ตกแต่งตรงกลางของกลีบแต่ละด้านด้วยกระดาษตะกั่วตัดฉลุลายเป็นรูปประจายามที่ได้จากการพับตัด โดย (เบญจพล สิทธิประณีต.สัมภาษณ์,2547)

โคมแขวน มีหลายรูปทรง เช่น โคมรูปดาว โคมผีเสื้อ จะใช้ในงานยี่เป็ง หรือวันตั้งธรรมมหาชาติ ใช้สำหรับแขวนไว้ในโบสถ์ หรือวิหาร ศาลา และตกแต่งบ้านเรือนให้สว่างไสวสวยงามก็ได้

กระบวนการทำ ช่างขึ้นรูปโครงสร้างส่วนตัวโคมและหูกโคมก่อน โดยนำไม้ไผ่มาขึ้นรูป ไม้ไผ่ที่ นำมาใช้เรียกว่าไม้เหี้ยะ ซึ่งเป็นไม้ไผ่ที่มีข้อปล้องยาว การยึดติดของโครงไม้ไผ่แต่ก่อนจะใช้เชือกด้ายสีขาว ชุบแป้งเปียกมัดติดกัน ซึ่งมีปัญหาคือมันจะมีแมลงมาคอยรบกวนกัดกินแป้งเปียกที่เชื่อมต่อไว้ ทำให้โคมที่ ทำขาดความคงทน แต่ในปัจจุบันช่างบางคนจะใช้ลวดเย็บกระดาษ เนื่องจากมีความสะดวกรวดเร็วในการ ทำงานและให้ผลลัพธ์ที่เหมือนกัน ซึ่งช่างจะขึ้นรูปตามแต่รูปแบบของโคมที่ได้รับการสั่งสอนสืบต่อกันมา ว่า จะสร้างเป็นรูปแบบไหน เช่น รูปกระบอกแปดเหลี่ยม (ธรรมจักร) ดาว ผีเสื้อ ฯลฯ ยกเว้นโคมกระบอก ช่างจะขึ้นโครงสร้างด้านในโดยใช้หวายเส้นเล็กแทน เนื่องจากต้องการความอ่อนตัวมากซึ่งไม้ไผ่ไม่สามารถ ทำได้

จากนั้นหุ้มด้วยกระดาษสาหรือผ้าสีต่าง ๆ ซึ่งผ้าจะสามารถอยู่คงทนได้มากกว่ากระดาษแต่ทำยากกว่าเนื่องจากยึดติดกับโครงได้ยาก แต่ส่วนใหญ่จะใช้สีพื้นสีอ่อน เช่น ขาว ชมพู เหลือง ฟา โดยตัดกระดาษให้มีรูปร่างพอดีกับส่วนที่ต้องการติดแล้วใช้กาเวลาแท็กซ์ยึดติด ทั้งในส่วนของตัวโคมและหูโคม จากนั้นทำส่วนของหางโคม โดยใช้วัสดุเดียวกับตัวโคม ตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าค่อนข้างยาว ส่วนปลายของหางโคมแล้วแต่ช่วงว่าจะออกแบบไปในลักษณะใด เช่น ปลายแหลม ปลายแฉก หรือประดับด้วยไหมพรมสีขาว แล้วนำไปยึดติดกับตัวโคมโดยใช้กาเวลาแท็กซ์หรือเย็บด้วยด้ายถักทำด้วยผ้า ในส่วนของลวดลายที่ใช้ประดับ ช่วงจะใช้วิธีพิมพ์ตัดลงตามแบบที่เคยได้รับการสั่งสอนมาจากครูโคนใช้กระดาษตะกั่วสีต่าง ๆ เมื่อตัดเสร็จแล้ว ทากาวให้ทั่วลายบนแผ่นพลาสติกก่อนแล้วนำไปทาบบนโคมหรือหางโคมตอนหลังจะช่วยให้อึดติดได้ง่ายขึ้น ลายหลักที่ใช้ก็คือลายประจำยามตาอ้อย ลายประจำยามดอกบัวลายแก้วชิงดวง ลายประจำยามใบองุ่น ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ติดตรงกลางตัวโคม ซึ่งลวดลายที่ติดตรงกลางจะแล้วแต่จินตนาการของตัวช่างแต่ละคน ส่วนตรงมุมของส่วนต่าง ๆ ของโคมก็มักจะตกแต่งด้วยลายประดับมุมหรือลายบาง เป็นลายประกอบ โคมของช่างบางคนก็จะมีกรตกแต่งด้วยฟู่หรืออุปะ ที่ทำจากลูกปัดและริบขึ้นติดตามมุมหรือส่วนต่าง ๆ ของตัวโคม และระหว่างตัวโคมกับหางโคมและหูโคมก็จะคั่นด้วยลายกระจิงบาน กระจิงตาอ้อยเพื่อเป็นการแบ่งส่วน และท้ายสุดจะประดับด้วยลายเขี้ยวตะขาบตามมุมและรอยต่อต่าง ๆ (เบญจพล สิทธิประณีต.สัมภาษณ์.2547)

โคมลอย เป็นโคมที่ทำจากไม้ไผ่ขุดเป็นวงกลม ประกอบกับตัวโคมที่ทำด้วยกระดาษว่าวเชื่อมต่อกันให้มีลักษณะเป็นถุงขนาดใหญ่ เชื่อกันว่าการลอยโคมขึ้นไปบนฟ้านั้นเป็นลอยเคราะห์ ลอยนาม เป็นการทำให้ทาน อีกลักษณะหนึ่งคือจะเขียนหนังสือไว้ในโคมลอยว่าใครเก็บโคมได้ให้มารับเงินตามที่บอกไว้ หรืออาจจะใส่เงินไปในโคมนั้นก็ได้อีก เพื่อให้คนที่เก็บโคมได้นำเงินไปใช้ โคมที่ปล่อยลอยขึ้นไปนั้น เพื่อบูชาพระเกศแก้วจุฬามณี หรือบูชาแก่เจ้าผู้ให้กำเนิดของตนบนสวรรค์ที่เรียกว่า พ่อเกิด แม่เกิด สมัยโบราณเมื่อเกิดสงครามก็จะใช้โคมลอยไปยังเมืองของข้าศึก โดยจะใส่ดินไฟเข้าไปแล้วจุดธูปปักไว้ในหม้อดินไฟ เมื่อโคมลอยไปยังเมืองของข้าศึกพอดีกับที่ธูปไหม้ลงมาถึงดินไฟที่อยู่ในหม้อ ก็จะระเบิดขึ้นมาเผากระดาษตัวโคม ทำให้เป็นลูกไฟตกลงมาเผาบ้านเรือนของข้าศึกได้

กระบวนการทำช่างจะทำส่วนปากโคมก่อน โดยนำไม้ไผ่เหลาเป็นเส้นขนาดประมาณนิ้วก้อย ตัดโค้งให้เป็นวงกลมขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 เมตร แล้วต่อกันเชือกด้ายเส้นเล็ก จากนั้นนำกระดาษว่าวต่อเชื่อมต่อกันให้เป็นรูปวงกลมขนาดใหญ่ ปากถุงให้มีขนาดพอดีกับโครงไม้ไผ่ที่ขุดไว้ตอนแรก เชื่อมต่อกับปากโคมโดยใช้กาเวลาแท็กซ์ทาดตรงขอบกระดาษแล้วพับตลบด้านใน เก็บมุมต่างๆให้เรียบร้อย นำกระดาษที่ขูดทั้งมันไปชุบน้ำมันซีล น้ำมันซีลที่จากน้ำตาเทียนผสมกับน้ำมันเบนซินในอัตราส่วนสองต่อหนึ่ง เพื่อไว้ใช้จุดเวลาจะลอยโคม จากนั้นนำกระดาษที่ขูดมายึดติดกับปากโคมโดยใช้ลวดขึงให้ตึง ให้อยู่บริเวณกึ่งกลางของปากโคมพอดี เวลาปล่อยให้จุดไฟที่ตัวที่ขูด ความร้อนที่สะสมในตัวโคมจะยกตัวทำให้โคมลอยขึ้นสู่ท้องฟ้าได้ (เบญจพล สิทธิประณีต.สัมภาษณ์.2547)

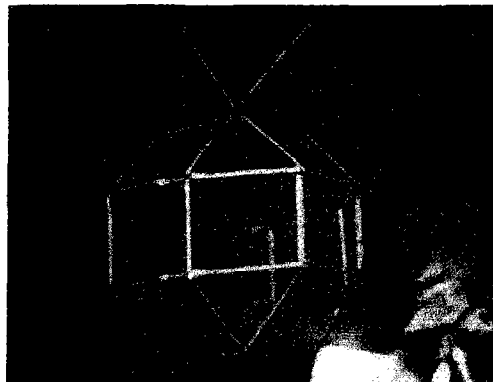
โคมผัด เป็นโคมหมุน ที่มีลักษณะคล้ายโคมซ้อนกัน 2 ชั้น ชั้นในจะเป็นแกนรูปกระบอกแปะลวดลายอยู่ด้านในส่วนใหญ่เป็นลายภาพ 12 ราศี และการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย เมื่อจุดเทียนความร้อนจะดันให้ลายด้านในหมุนและสะท้อนให้เกิดเงาที่โคมด้านนอกคล้ายหนังตะลุง

กระบวนการทำช่างจะทำโคมวงนอกโดยใช้หวายขุดขึ้นรูปให้เป็นวงกลมสองวง แล้วประกอบเข้าด้วยกันให้มีลักษณะเป็นทรงกระบอก โดยมีหวายที่ตัดเป็นเส้นตรงแปดเส้นเชื่อมต่อกัน แล้วหุ้มทับด้วยผ้าดิบสีขาวเพื่อทำเป็นฉากสะท้อนเงา ส่วนวงในจะใช้หวายขึ้นรูปให้มีลักษณะเป็นทรงกระบอกเช่นกัน แต่ให้มีขนาดเล็กกว่าวงนอกเล็กน้อยและไม่ต้องหุ้มผ้า ตัดรูปภาพ ตัวหนังสือ หรือลวดลายต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ช่างจะตัดเป็นรูป 12 ราศี หรือการละเล่นต่าง ๆ ของเด็กไทย ติดเข้ากับโครงโดยรอบของวงใน แกนกลางของ

วงในด้านบนให้ติดเข็มเย็บผ้าปักหัวลงไว้เพื่อไว้สำหรับเป็นฐานในการหมุน ส่วนโคนชั้นนอกให้ทำหลักไว้ตรงกลางโคนด้านใน มีลักษณะเป็นเสาตั้งตรง ยอดเสาดัดด้วยถ้วยแก้วเพื่อไว้สำหรับวางแกนในของโคนชั้นในที่ติดเข็มเย็บผ้าเอาไว้ จากนั้นต่อขาขึ้นจากแกนกลางด้านใน เพื่อทำเป็นฐานวางประทีปหรืออาจจะต่อเป็นหลอดไฟฟ้าก็ได้หรือ เมื่อจุดไฟด้านในความร้อนจะถ่ายเทออกมาด้านนอกโดยผลกฏรูปภาพด้านในให้เคลื่อนไหวไปด้วย โคมผัดสามารถเดิมเทียนได้ตลอดเวลาเพราะด้านล่างและด้านบนเปิด ถ้าวางเทียนสูงภายในที่ฉายหรือเงาสะท้อนจะต่ำ ถ้าวางเทียนต่ำภาพที่ฉายหรือเงาสะท้อนจะสูง ฉะนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องวางเทียนให้เหมาะสมกับตัวโคมลวดลายประดับส่วนใหญ่จะใช้เพียงลายประดับมุมหรือลายข้างมุมและกระจังบานเท่านั้น (เบญจพล สิทธิประณีต.สัมภาษณ์.2547)

กระบวนการสร้างสรรค์โคม ตามหลักปฏิบัติที่สืบทอดกันมาจากครูสู่ศิษย์จะมีลักษณะคล้ายคลึงกันจะแตกต่างกันเฉพาะในแต่ละประเภทเท่านั้น ซึ่งสรุปได้ดังนี้

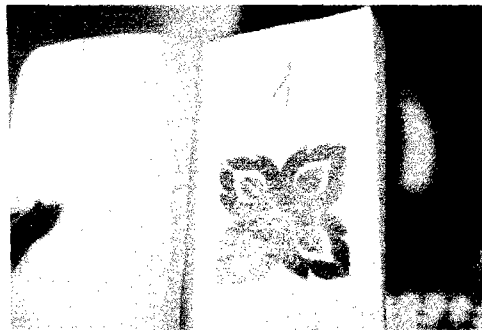
1. เตรียมอุปกรณ์ และวัสดุให้พร้อมก่อนจะลงมือทำงาน
2. ขึ้นโครงสร้างตัวโครงและหุ้มโคมด้วยไม้ไผ่ตามแบบแต่ละประเภทและแบบของโคม
3. ปิดทับด้วยกระดาษหรือผ้าที่ตัวโคมและหุ้มโคม
4. ทำส่วนของหางโคมด้วยวัสดุต่าง ๆ
5. ตัดลวดลายข้างจะนำกระดาษทึบสีต่าง ๆ มาพับแล้วตัดเป็นลวดลายที่ต้องการ
6. ตกแต่งประดับลวดลายโดยใช้กาวลาเท็กซ์

ตัวอย่างลักษณะการขึ้นโครงสร้างภายในของโคมแขวน ช่างทำโคมจะขึ้นรูปตามแบบ โดยใช้ไม้ไผ่ยึดติดกันด้วยเชือกด้าย

ตัวอย่างลักษณะการหุ้มหีบด้วยกระดาษสาหลากสีส่น ตามแต่จินตนาการโดยตัดกระดาษให้มีรูปร่างพอดีกับส่วนที่ต้องการติด แล้วใช้กาวลาแทกซ์ยึดติด ทั้งในส่วนของตัวโคมและหูโคม

ช่างทำโคมแต่ละคนจะมีหนังสือแบบการตัดฉลุสวดลายของตัวเอง ในภาพเป็นหนังสือของนายเบญจพล สิทธิประณีต ซึ่งเป็นแบบตัดฉลุลายประจำยาม

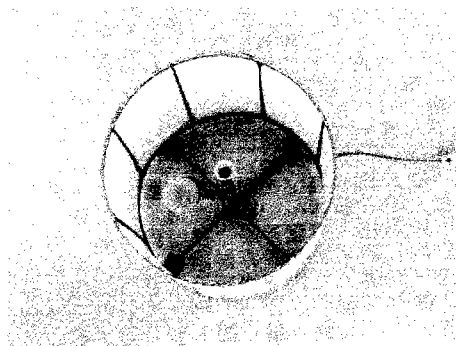
หนังสือแบบการตัดฉลุสวดลายของนายพลเทพ บุญหมื่น (ในภาพเป็นลายหม้อน้ำปูรณฆฏะ)

บริเวณปากโคมของโคมลอย ปากโคมทำจากไม้ไผ่ ตรงกลางของปากโคมมีแกนทึบชุบด้วยน้ำมัน
ซีล ใช้สำหรับจุดไฟ เวลาต้องการลอยโคม ให้จุดไฟที่ตัวทึบ ความร้อนที่สะสมในตัวโคมจะยกตัวทำให้
โคมลอยขึ้นสู่ท้องฟ้าได้

โคมผัดส่วนที่ติดลายภาพด้านใน โครงสร้างทำจากหวาย แกนกลางด้านบนติดเข็มเย็บผ้าเพื่อลด
แรงเสียดทานเวลาหมุน

ด้านในของโคมผัด ในปัจจุบันได้มีการดัดแปลงไปใช้หลอดไฟฟ้าแทนเทียนไขแบบสมัยโบราณ
เนื่องจากมีความปลอดภัยมากกว่า เมื่อเปิดไฟด้านในความร้อนจะถ่ายเทออกมาด้านนอกโดยผลึกรูปภาพ
ด้านในให้เคลื่อนไหวไปด้วย

บทที่ 5

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาโคมในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีความเป็นมาและวิธียังดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษาการทำโคมในจังหวัดเชียงใหม่ในประเด็นของรูปแบบ ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่ง ประเพณีคตินิยมเชื่อ กระบวนการสร้างสรรค์

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์โคมที่มีอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ คือโคมถือ โคมแขวน โคมลอย โคมผัด

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ประชากร คือโคมประเภทต่างๆในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 200 ชิ้น

กลุ่มตัวอย่าง คือโคมในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 50 ชิ้นที่เลือกโดยเฉพาะเจาะจง ที่มีลักษณะเป็นโคมต้นแบบ เป็นตัวแทนของโคมแต่ละรูปแบบ แบ่งเป็นประเภทดังนี้

โคมถือ จำนวน 3 ชิ้น

โคมแขวน จำนวน 42 ชิ้น

โคมลอย จำนวน 1 ชิ้น

โคมผัด จำนวน 4 ชิ้น

จากช่างทำโคมในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งที่อยู่ในย่านชุมชนที่ทำโคมและที่ทำสืบทอดกันมา จำนวน 8 คน คือ

1. นายสิงห์แก้ว	มโนเพชร
2. นางบัวไหล	คณะปัญญา
3. นายเบญจพล	สิทธิประณีต
4. นายบรรเจิด	บัณฑิต
5. นายพลเทพ	บุญหมื่น
6. นายจันทร์	แก้วมาลา
7. นายไสว	นวลพันธ์
8. นางฟองคำ	หล้าปิ่นดา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่จะบรรยายข้อเท็จจริงต่าง ๆ โดยนำเสนอแบบการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) ปะกอบภาพ

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์โคม ในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

ประเภทของโคม

- โคมถือ
- โคมแขวน
- โคมลอย
- โคมมัด

1. รูปแบบของโคม

โคมถือ พบเป็นรูปทรงอิสระที่ช่างผู้สร้างโคมดัดแปลงมาจากธรรมชาติแล้วทำสืบเนื่องกันต่อมา รูปดอกบัวตูม รูปดอกบัวบาน รูปหูกะต่าย

โคมแขวนมี 8 รูปแบบ ส่วนใหญ่เป็นรูปทรงเรขาคณิตซึ่งเป็นรูปทรงง่ายๆ จะแตกต่างกันที่ขนาดและสัดส่วนเท่านั้น รูปแบบที่พบคือ รูปสี่เหลี่ยม รูปหกเหลี่ยม รูปแปดเหลี่ยม รูปวงกลม รูปวงรี รูปดาว รูปอิสระ และ รูปกระบอก

โคมลอย มีเพียง 1 รูปแบบมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าคล้ายกระบอกขนาดใหญ่ทำด้วยวัสดุที่บางเบาเพื่อให้สามารถลอยไปในท้องฟ้าได้สูงและไกล ขนาดความใหญ่ขึ้นอยู่กับจำนวนแผ่นกระดาษที่ใช้ประกอบ ใช้ลอยขึ้นสู่อากาศโดยใช้หลักของความร้อนยกตัวโคม

โคมมัดโคมมัดที่พบ มี 2 รูปแบบ เป็นรูปแบบเรขาคณิตและรูปแบบอิสระเลียนธรรมชาติ ใช้ตั้งพื้น

รูปแบบของโคมแต่ละชนิดจะมีลักษณะที่เหมือนกัน จะแตกต่างกันที่ขนาด วัสดุที่ใช้ สัดส่วน การตกแต่งประดับรายละเอียดเท่านั้น โคมบางแบบมีรูปทรงเหมือนกันแต่ช่างเรียกชื่อไม่เหมือนกันก็มีเช่น โคมธรรมจักรของนายสิงห์แก้ว โนเพชร แต่นายพลเทพ บุญหมื่นเรียกโคมแปดเหลี่ยมเป็นต้น

2. ลวดลาย

- ลายประจำยามดอกบัว ใช้ตกแต่งตัวโคม เป็นลายหลัก
- ลายประจำยามใบองุ่น ใช้ตกแต่งตัวโคม เป็นลายหลัก
- ลายประจำยามดอกจอก ใช้ตกแต่งตัวโคม เป็นลายหลัก
- ลายกระจิงบาน ใช้ตกแต่งส่วนบนของตัวโคมและหางโคม เป็นลายประกอบ
- ลายเขี้ยวตะขาบ ใช้ตกแต่งขอบมุมต่างๆของโคม เป็นลายประกอบ
- ลายดาวกระจาย ใช้ตกแต่ง พื้นที่ว่างของโคม เป็นลายประกอบ
- ลายประดับมุม ใช้ตกแต่งมุม เป็นลายประกอบ
- ลายหมอน้ำปูรณฆฏะ ใช้ตกแต่งตัวโคม เป็นลายหลัก
- ลาย 12 ราศี ใช้ตกแต่งโคมมัด
- ลายหยดน้ำง่ามไม้ ใช้ตกแต่งหางโคม เป็นลายประกอบ
- ลายแก้วชิงดวง ใช้ตกแต่งตัวโคม เป็นลายหลัก

ลวดลายส่วนใหญ่ที่ใช้พบว่าส่วนใหญ่เป็นลายเดียวกันแต่แตกต่างกันในรายละเอียด ซึ่งแล้วแต่ช่างแต่ละคนจะประยุกต์สร้างสรรค์ขึ้นมาเอง บางลายได้มาจากรูปทรงของพรรณพฤกษา บางลายได้มาจากงานสถาปัตยกรรมไทยต่างๆ เช่นภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนัง ลายคำ ช่างบางคนไม่ตัดลายเองแต่ใช้วิธีซื้อลายที่ตัดแล้วจากช่างอื่นก็มี

3. คติความเชื่อเกี่ยวกับโคม

ชาวบ้านจะนำไปแขวนบูชาไว้ในโบสถ์ ศาลา หรือวิหาร โดยลักษณะรูปแบบของโคมแขวนจะให้ความหมายทางพุทธธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นิยมนำโคมแขวนมาแขวนตามชายคาหน้าบ้าน เพื่อประดับตกแต่งสถานที่เพื่อให้เกิดบรรยากาศที่งดงามแก่เจ้าของสถานที่และผู้พบเห็นเพิ่มความสว่างให้กับที่อยู่อาศัย เป็นสิริมงคลแก่เจ้าของบ้านนอกจากจะให้ความสว่างแก่บ้านเรือน ให้ความสวยงามแก่ที่อยู่อาศัยแล้วยังเชื่อว่าการแขวนโคมไว้หน้าบ้านเป็นการบูชาเทพารักษ์ ผู้รักษาหอเรือนบ้านช่องอีกทางหนึ่งด้วย ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับโคมคือประเพณี ยี่เป็ง ขึ้น 15 ค่ำ เดือนยี่ ชาวบ้านจะช่วยกันประดับตกแต่งวัดวาอารามให้สวยงามสว่างไสว บ้านช่องด้วยโคมที่ตนเองทำขึ้นหรือไปซื้อมา

4. กระบวนการสร้างสรรค์

วัสดุที่ใช้ในการทำโคม แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

4.1 เครื่องมือได้แก่ มีด คัตเตอร์ สิ่ว กรรไกร ค้อน

4.2 วัสดุได้แก่ กระดาษสา กระดาษตะกั่ว กระดาษแก้ว กระดาษว่าว ผ้าดิบและผ้าใยสังเคราะห์ ไม้ไผ่เหี้ยะ กาวลาเท็กซ์

วัสดุและเครื่องมือในการทำโคมส่วนใหญ่ เป็นเครื่องมือที่หาซื้อได้ทั่วไป แต่มีบางส่วนที่ทำดัดแปลงขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับการใช้งานและสะดวกรวดเร็ว เช่นทำให้มีขนาดแตกต่างกันหลายขนาด บางอย่างก็เป็นวัสดุเฉพาะเช่นไม้ไผ่ จำเป็นต้องเป็นไม้ไผ่เหี้ยะเท่านั้นเนื่องจากต้นที่โตเต็มที่จะมีข้อปล้องที่ยาว และมีความเหนียวเหมาะกับการขึ้นรูปโครงสร้างของโคมเป็นอย่างมาก

ขั้นตอนการทำงานคือ เตรียมวัสดุอุปกรณ์ ทำโครงสร้างตามแบบ ปิดทับด้วยกระดาษหรือผ้าทำทางโคม ตัดลวดลายประดับโคม และตกแต่งลวดลาย

ช่วงบางคนที่กำลังหรือจำนวนคนที่มากจะใช้วิธีขึ้นรูปด้วยไม้ไผ่ทั้งไว้เป็นจำนวนมากๆ แล้วค่อยตกแต่งที่เดียวพร้อมกันที่หลังซึ่งทำให้ผลงานมีความรวดเร็วในการทำส่วนใหญ่จะเป็นโคมถือเนื่องจากความต้องการมีสูง ช่วงบางคนที่มีความละเอียดในการทำงานจะทำให้เสร็จเป็นชิ้นๆ ไปซึ่งผลงานที่ออกมาจะมีความสวยงามกว่าแต่จะใช้เวลาในการทำมาก

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยพบว่า โคมในจังหวัดเชียงใหม่เป็นงานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างมากแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดพัฒนามาเป็นเวลานาน เชื่อมโยงกับบริบทของความเชื่อตามจารีตประเพณี

ชุมชนที่ทำโคมจำหน่ายมากที่สุดในตัวจังหวัดเชียงใหม่คือตำบลหนองหอย อำเภอสารภี และอำเภอเมือง ที่อำเภอสารภีมีช่างทำโคมอยู่จำนวนมากส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านใกล้ชิดกันรวมตัวกันเป็นกลุ่มชุมชนเพื่อทำการค้า ที่ชุมชนหนองหอยนี้จะการขายส่งโคมที่ละจำนวนมากๆ ส่งไปทั่วประเทศ จะมีการทำโคมมากในช่วงก่อนประเพณียี่เป็ง โดยมีบ้านนางบัวไหล คณะปัญญา เป็นแกนนำงานทำโคมที่ตำบลหนองหอยจะไม่ค่อยมีความละเอียดสวยงามมากนัก จะมีลักษณะเหมือนกับงานอุตสาหกรรมในครัวเรือนมากกว่างานฝีมือ แต่มีความรวดเร็วในการทำงานและงานมีคุณภาพเนื่องจากการปรับปรุงวัสดุเครื่องมือให้เหมาะสมกับยุคสมัย งานที่มีความละเอียดงดงามส่วนใหญ่จะเป็นช่างที่อาศัยในเขตอำเภอเมือง เนื่องจากเป็นช่างที่ทำโคมมานาน ได้รับการสั่งสอน สืบทอดมาจากพระ ซึ่งในสมัยโบราณถือว่าวัดเป็นแหล่งรวมของศิลปวิทยาการต่าง ช่างกลุ่มนี้ในการทำงานจะทำที่ละชิ้น ทำตามแบบแผน และทำ

ตามจำนวนที่สั่งเท่านั้น ซึ่งใช้เวลาในการทำนานกว่ากันมากเพราะเป็นการทำด้วยใจทุ่มเท มากกว่าการทำเพื่อหาผลกำไร ซึ่งนับวันช่างกลุ่มนี้จะมีจำนวนลดน้อยถอยลงไปทุกที เนื่องจากรายได้จากการทำโคไม่สัมพันธ์กับรายจ่ายในปัจจุบัน ทางหน่วยงานของรัฐ คือพิพิธภัณฑเจ้าสามพระยา ได้พยายามช่วยเหลือจัดหางานให้ช่างกลุ่มนี้ โดยให้เป็นวิทยากรเผยแพร่ความรู้ทางด้านการทำโคตามสถานที่ต่างๆ ด้วย เช่น โรงเรียน วัด ชุมชนต่างๆ เพื่อให้มีรายได้เสริม อีกทั้งยังเป็นการเผยแพร่และอนุรักษ์การทำโคอย่างยั่งยืนอีกด้วย

รูปแบบของโคม มีลักษณะเป็นรูปแบบเรขาคณิตและรูปแบบอิสระ รูปแบบเรขาคณิตเป็นรูปทรงตามแบบแผนที่ทำสืบทอดกันมาแต่โบราณ ขณะที่รูปทรงอิสระจะเป็นการพัฒนาของช่างให้เป็นไปตามความต้องการของยุคสมัย และประโยชน์ใช้สอย โคมถือ ใช้ถือเดินในขบวนแห่ระหว่างเดินเวียนเทียน ช่างในจะจุดเทียนไว้เมื่อเดินเสร็จก็จะนำไปวางไว้รอบ ๆ สถานที่มีงานพิธีกรรม หรือนำไปวางบูชาพระหน้าพระพุทธรูป รูปแบบที่พบเป็นลักษณะรูปแบบอิสระที่เลียนแบบมาจากรูปทรงในธรรมชาติธรรมชาติมาดัดแปลงให้เหมาะสมกับการใช้งานเช่น รูปดอกบัว รูปหูกะต่าย ซึ่งเป็นลายที่มีรูปทรงง่าย ๆ และยังเป็นรูปทรงที่แสดงถึงศาสนาพุทธด้วย โคมแขวน เป็นโคมใช้สำหรับบูชาพระมีหลายรูปทรงซึ่งส่วนใหญ่รูปทรงจะหมายถึงหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น โคมธรรมจักรมีแปดเหลี่ยมอาจจะหมายถึงความแจ้งในธรรม หรือใช้แขวนในโบสถ์ ศาลา วิหาร หรือใช้แขวนบ้านเรือนเพื่อตกแต่งบูชาเทพอารักษ์ก็ได้ โคมลอย เป็นโคมที่สร้างขึ้นเพื่อให้ลอยไปบนฟ้าสาเหตุที่ต้องให้ลอยขึ้นฟ้าเนื่องจากการบูชาพระเกศแก้วจุฬามณีอันเป็นที่บรรจธาตุประจำปีเกิดของผู้เกิดปีจอหรือเพื่อบูชาแก่ผู้ให้กำเนิดของตน บนสวรรค์ที่เรียกว่าพ่อเกิดแม่เกิด โดยจะลอยในวันเกิดของผู้ลอยให้จำนวนโคมตามอายุ เช่น อายุ 30 ปีต้องลอยโคม 30 ใบ รูปแบบ มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า คล้ายกระบองขนาดใหญ่ทำด้วยวัสดุที่บางเบาคือกระดาษว่าเพื่อให้สามารถลอยไปในท้องฟ้าได้สูงและไกล โคมผัด เป็นโคมหมุน มี 2 ชั้น ชั้นในจะมีแกนที่ฝังเข็มไว้เมื่อจุดเทียนแกนด้าน ในจะหมุนเพราะความร้อนชั้นในจะปะทะละลาย 12 ราศีหรือการเล่นพื้นบ้านของเด็กไทย เมื่อจุดเทียนด้านในจะทำให้เกิดเงาตกกระทบบนโคมชั้นนอกคล้ายหนังตะลุง มี 2 รูปแบบ เป็นรูปแบบเรขาคณิตและรูปแบบอิสระเลียนธรรมชาติ ใช้ตั้งพื้น

ลวดลายที่ใช้ตกแต่งโคมส่วนใหญ่จะเป็นลายไทยที่ช่างแต่ละคนจะประยุกต์ออกแบบให้แตกต่างกันไปตามแต่เอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งส่วนใหญ่รูปทรงภายนอกของลวดลายจะมีรูปร่างที่เหมือนกันลายที่ช่างแต่ละคนได้ดัดแปลงนั้นส่วนใหญ่จะนำเอารูปทรงธรรมชาติรอบตัวมาดัดแปลง เช่น ลายของพรรณพฤกษาต่าง ๆ และมีช่างบางท่านได้นำเอาลวดลายมาจากงานจิตรกรรมฝาผนังตามวัดต่างๆ หรือลวดลายที่ประดับตามโครงสร้างสถาปัตยกรรมของอุโบสถ โบสถ์วิหาร เจดีย์มาประยุกต์ใช้กับโคมของตนเอง

คติความเชื่อเกี่ยวกับโคมสร้างขึ้นมาสื่อสนองจุดประสงค์คือ เพื่อเป็นพุทธบูชาเพื่อความสวยงาม เพื่อเพิ่มความสว่างแก่อาคารบ้านเรือน และเพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของบ้าน สิ่งสะท้อนออกมาจากโคมเป็นผลสะท้อนจากความคิดคติความเชื่อที่เป็นพื้นฐานที่เห็นได้จากที่ปรากฏในปัจจุบันและอดีตที่ผ่านมา ประกอบด้วยความเชื่อทางศาสนาพุทธและพราหมณ์ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับโคมมีเป็นภาษาเหนือหมายถึงวันเพ็ญเดือนสิบสอง ซึ่งก็คือประเพณีลอยกระทงที่คนไทยเฉลิมฉลองกันทั่วประเทศ ชาวเหนือถือว่าวันเพ็ญเดือนสิบสองเป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนา ซึ่งในวันนั้นทั่วอาณาจักรล้านนา ตามวัดวาอารามจะแนบขันดไปด้วยผู้คน ซึ่งมาร่วมสวดมนต์และฟังเทศน์ฟังธรรมตามประเพณีโบราณ ส่วนตามบ้านเรือนต่างๆ ชาวบ้านจะจุดเทียนไว้หน้าบ้าน และที่เชียงใหม่ที่ประตูทางเข้าบ้านจะประดับประดาด้วยไม้ดอกไม้ใบและโคม

ตามตำนานกล่าวถึงโคมไว้ว่าเป็นโคมที่ใช้ในพิธีการต่างๆ สืบเนื่องมาเป็นเวลายาวนาน และประเพณีแห่โคมนี่แรกเริ่มเป็นประเพณีของพราหมณ์ ต่อมามีการนำเข้าประยุกต์ใช้เป็นประเพณีไทยในสมัย

รัชกาลที่ 5 ในอดีต การจุดโคมนี้จะกระทำกันเฉพาะในเขตพระราชวังและบ้านของเจ้าขุนมูลนาย โดยโคมแต่ละแบบ จะแสดงถึงฐานันดรศักดิ์ของผู้เป็นเจ้าของ

ทุกวันนี้ชาวบ้านจะนำโคมไฟไปถวายพระสงฆ์ โดยเชื่อกันว่าผู้ถวายจะมีสติปัญญาหลักแหลมเป็น การตอบแทน แปลงไฟจากโคมเปรียบเสมือนความรู้และแสงไฟจะช่วยชี้ทางสว่างให้ชีวิต

กระบวนการสร้างสรรค์ วัสดุอุปกรณ์ในการทำโคมแบ่งเป็น 2 ชนิด คือเครื่องมือที่ใช้และวัสดุ เครื่องมือที่ใช้ ก็คือ มีด คัตเตอร์ สว่าน กรรไกร ค้อน มีดจะใช้สำหรับเหลาไม้ไผ่ให้มีขนาดตามความ ต้องการคัตเตอร์ใช้สำหรับตัดฉลุลาย สว่านใช้ดอกกลายเวลาทำลายที่มีลายซ้ำกันมาก ๆ กรรไกรใช้ตัดฉลุกลาย ส่วนมากใช้เวลาพับตัดฉลุตอนใช้สำหรับดอกสว่าน วัสดุอุปกรณ์ก็คือกระดาษสา กระดาษตะกั่ว กระดาษแก้ว กระดาษว่าว ผ้ามืด ไม้ไผ่ กาวลาเท็กซ์ โคมทุกประเภทจะใช้วัสดุเหมือนกันหมดจะแตกต่างกันก็ส่วน ตกแต่งเล็ก ๆ น้อย เช่นลูกปัด ใช้ทำอุปะหรือไหมพรมใช้ตกแต่งทางโคม

สภาพสังคมความเป็นอยู่ของชาวล้านนาแต่โบราณ เป็นสังคมที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ยาวนาน เป็นสังคมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่น โดยเฉพาะความเชื่อทางศาสนาและประเพณีที่ ยึดถือกันมา จวบจนปัจจุบันความเชื่อเหล่านั้นก็ยังอยู่ในสังคมที่เรียบง่าย แต่เต็มไปด้วยพลังศรัทธาในสิ่งที่ ยึดถือปฏิบัติ โคมกระดาษล้านนาแต่ละชิ้นที่ช่างทำโคมได้บรรจงสร้างสรรค์ขึ้นมา ล้วนแล้วแต่สะท้อนถึง ความเชื่อ สะท้อนถึงคำสอนทางพุทธศาสนา สะท้อนถึงความเป็นมาอันยาวนาน แต่นับวันโคมที่แสดงถึง พลัง แสดงถึงศรัทธากำลังลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ ถ้าหากไม่มีการส่งเสริมอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบไป ความภูมิใจ ของท้องถิ่นแขนงนี้ก็คงจะค่อย ๆ หดสั้นและสูญสลายไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติหรือของท้องถิ่น ควรจัดให้มีโครงการ ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ศิลปะสาขานี้ ด้วยคนส่วนใหญ่ในประเทศยังไม่รู้จักงานศิลปะประเภทนี้ อาจจัดพิมพ์ เป็นหนังสือ หรือประชาสัมพันธ์ในรูปแบบอื่นๆ เช่น สนับสนุนให้มีการสาธิตในงานประจำปีของจังหวัดและ ของประเทศ เพื่อให้ประชาชนและเยาวชนได้เห็นแล้วเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าเพื่อผลการอนุรักษ์ตาม
2. ยกย่องช่างทำโคมอันจะทำให้ช่างทำโคมที่มีอยู่ในปัจจุบันมีความภาคภูมิใจที่จะถ่ายทอดความรู้ ให้กับบุคคลทั่วไปสืบทอดต่อไป
3. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของหน่วยราชการในการประสานงานการถ่ายทอดความรู้ที่ เกี่ยวข้องกับอาชีพพื้นบ้าน เพื่อฟื้นฟูอาชีพของชุมชน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ควรมีการศึกษาวิจัยศิลปะท้องถิ่นที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตจังหวัดเชียงใหม่สาขาอื่น ๆ เพื่อเป็นข้อมูลให้ผู้สนใจได้ศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร . (2530) รายงานการสำรวจโบราณสถานเชียงใหม่ . กรุงเทพฯ : กรมฯ .
- ก้องเกียรติ มหาอินทร์ . (2544) . ไคมลอยู่ในประเพณีี่เป็ง : ภูมิปัญญาทางศิลปะ : คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ .
- จันทร์ แก้วมาลา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อนุমান สมบูรณ์ศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์ , ที่ร้านทำโคม อำเภอ เมือง จ.เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2546 .
- นันทพล จันเงิน . (2542) . พิพิธภัณฑ์ไคมล้านนา . วิทยานิพนธ์ สด.ม. กรุงเทพฯ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร . ถ่ายเอกสาร
- มณี พยอมยงค์ . (2529) . ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย เล่ม 2 . เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์ .
- (2539) . ยี่เป็งสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี . เอกสารรวบรวมบทความประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ เชียงใหม่ : ม.ป.พ.
- พูนวดี ปทุมทิพย์ . (2531) . สิงห์ในบริเวณศาสนสถาน เขตลุ่มแม่น้ำปิง จ.เชียงใหม่และลำพูน . รายงานศึกษาเฉพาะเรื่องสาขาศิลปะไทย คณะจิตรศิลป์ . มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ .
- ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร . (2539) . เอกสารรวบรวมบทความประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ยี่เป็งสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี เชียงใหม่ : ม.ป.พ.
- บุษกร จักรสมศักดิ์ . (2538 , 2 พฤศจิกายน) . ไคมกับความเชื่อโบราณ . กรุงเทพฯธุรกิจภาคเหนือ หน้า 1 .
- บัวไหล คณะปัญญา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,อนุมาน สมบูรณ์ศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์ , ที่บ้านพักจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ 21 พฤษภาคม 2547
- บรรเจิด บัณฑิต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,อนุมาน สมบูรณ์ศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์ , ที่บ้านพักจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ 22 พฤษภาคม 2547
- เบญจพล สิทธิประณีต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,อนุมาน สมบูรณ์ศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์ , ที่บ้านพักจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ 20 พฤษภาคม 2547
- ประชาภิจักรจักร , เจ้าพระยา (2539) เอกสารรวบรวมบทความประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่องยี่เป็งสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี : เชียงใหม่ .
- ประเสริฐ ณ นคร . (2539) . เอกสารรวบรวมบทความประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่องยี่เป็งสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี เชียงใหม่ : ม.ป.พ.
- พลเทพ บุญหมื่นเป็นผู้ให้สัมภาษณ์,อนุมาน สมบูรณ์ศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์ , ที่บ้านพักจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ 21 พฤษภาคม 2547
- ฟองคำ หล้าปินดา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,อนุมาน สมบูรณ์ศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์ , ที่บ้านพักจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ 21 พฤษภาคม 2547
- วรลัญจน์ บุญยสุรัตน์ . (2535) . การศึกษาหน้าบันวิหารล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่ . วิทยานิพนธ์ศิลป ศด.ม (ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม) . กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยศิลปากร . ถ่ายเอกสาร
- วิชัย ทิพย์รัตน์ . (2535 , 7 พฤศจิกายน) . สืบสานตำนานโคม . ไทยนิวส์ . หน้า 9 .
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ . (2535) . ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน . กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด .
- ศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้าน , ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดในภาคเหนือตอนบน . (2531) . วัฒนธรรมพื้นบ้าน . เชียงใหม่ : ม.ป.พ.

- ศิริพันธ์ พันธุ์ศิริ . (2533) . กระดาษฉลุ . รายงาน . คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ .
- ศิวดล วาฤทธิ์ . (2545) . ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำโคล้ด จังหวัด เชียงใหม่ . วิทยานิพนธ์ . ศศ.ม
(อาชีวศึกษา) . เชียงใหม่ . บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ . ถ่ายเอกสาร
- ไสว นวลพันธ์ . เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อนุমান สมบูรณ์ศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์ , ที่บ้านพักจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ
20 พฤษภาคม 2547
- สิงห์แก้ว มโนเพชร . เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อนุমান สมบูรณ์ศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์ , ที่บ้านพักจังหวัดเชียงใหม่
เมื่อ 20 พฤษภาคม 2547
- สิงห์แก้ว มโนเพชร . (2539) . ยี่เป็งสมโภชน์เชียงใหม่ 700 ปี : เอกสารรวบรวมบทความประกอบการ
ประชุมสัมมนาทางวิชาการ เชียงใหม่: ม.ป.พ.
- สงวน โชติสุขรัตน์ . (2539) . ยี่เป็งสมโภชน์เชียงใหม่ 700 ปี : เอกสารรวบรวมบทความประกอบการ
ประชุมสัมมนาทางวิชาการ เชียงใหม่: ม.ป.พ.
- สงวน โชติสุขรัตน์ . (2512) . ประเพณีไทยภาคเหนือ . กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์
.-----: เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อนุমান สมบูรณ์ศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์ , ที่บ้านพักอาศัย ต.ป่าแดด
อำเภอเมือง จ.เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2546.
- สมฤทธิ์ ทองเถื่อน . (2537) . การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ของการถ่ายทอดงานปูนปั้นโดยใช้ภูมิ
ปัญญา ท้องถิ่นชาวเพชรบุรี . วิทยานิพนธ์ ศ.ม. (สारตตศึกษา) . กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย . ถ่ายเอกสาร
- สิริกร ไชยมา . (2544) . ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตล้านนา พิมพ์ครั้งที่ 2 หน้า 1-2 แพร่ : แพร่ไทยอุตสาหกรรม
พิมพ์
- หิรัญญา เทพบุตร . (2542) . โคม . รายงาน . คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ .
- เอกวิทย์ ณ ถลาง . (2544) . ภูมิปัญญาล้านนา พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้ง

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	อนุนาน สมบูรณ์ศิลป์
วันเดือนปีเกิด	19 กันยายน 2518
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ 53 ซอย 69 ถนนลาดพร้าว เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร 10310
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 53 ซอย 69 ถนนลาดพร้าว เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร 10310
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน	อาจารย์สอนศิลปะ
สถานที่ทำงาน	โรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2532	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนปทุมธานีวิทยาคม
พ.ศ.2534	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสตรีวิทยา 2
พ.ศ.2536	ประกาศนียบัตรวิชาชีพ วิทยาลัยช่างศิลป์ กรมศิลปากร
พ.ศ.2540	ศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต (ศป.บ) คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ.2547	การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) วิชาเอกศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ